

Kutatási beszámoló

a Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központjának
VKK/3/2009 sz. pályázata keretében végzett kutatásról

Szerzői jog és verseny A szerzői jog gazdaságtana

Szerzők: Balogh Zsolt György, Polyák Gábor,
Szalai Anita, Szőke Gergely László, Rátai Balázs

Szerkesztette: Szőke Gergely László, Polyák Gábor

Pécs, 2010. november 15.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető: A kutatás céljáról és módszertanáról	4
1.1. A kutatás célja.....	4
1.2. A kutatás módszertana és a kutatás során használt források.....	4
1.3. A kutatás eredményei.....	5
2. A szellemi tulajdon védelmének gazdasági alapjai	8
2.1. A szellemi alkotások gazdasági jellemzői.....	8
2.1.1. A szellemi alkotások előállításának költség szerkezete.....	9
2.1.2. Az árdiskrimináció képessége	11
2.1.3. Hálózati hatás	13
2.2. Szellemi tulajdon és innováció.....	14
2.3. A szerzői jogi védelem indokai és gazdasági alapjai	16
2.4. Szerzői jog és üzleti modellek.....	24
2.4.1. Egyes szerzői jogi eszközök értékelése	24
2.4.2. Hozzáférés a médiatartalmakhoz.....	28
2.4.2.1. A hozzáférés médiajogi, szerzői jogi és versenyjogi biztosítása	28
2.4.2.2. Must offer kötelezettségek.....	30
2.4.1. A digitalizáció és az Internet hatása a „hagyományos” üzleti modellekre	33
2.4.2. A Google Books szolgáltatás, mint új üzleti modell; a szolgáltatás szerzői jogi és versenyjogi hatásai.....	39
2.4.2.1. A Google Books szolgáltatás bemutatása.....	39
2.4.2.2. Szerzői jogi kérdések.....	41
2.4.2.3. A GoogleBooks Egyezség	42
2.4.2.4. Az Egyezség hatása és fogadtatása.....	48
2.4.3. Innováció és üzleti modellek szerzői jogi védelem nélkül	53
2.4.4. Nyílt forrású (open source) szellemi közjavakkal kapcsolatos gazdasági-üzleti kérdések elemzésének alapjai.....	56
2.4.4.1. Nyílt forrású szellemi közjavak.....	56
2.4.4.2. Nyílt forrású szellemi közjavak jelentősége	59
2.4.4.3. Nyílt forrású szellemi közjavak használata	60
2.4.4.4. Nyílt forrású szoftverek értéke	64
2.4.4.5. A nyílt forrású szellemi közjavak függősége a szellemi tulajdonvédelemtől	65
2.4.4.6. Összeütközések a szellemi tulajdonvédelem és a nyílt forrású licenzek között.....	67
2.4.4.7. Szellemi közjavak előállításának, fenntartásának és felhasználásának háttérben meghúzódó motivációk.....	69
2.4.5. A digitális jogkezelő rendszerek (DRM) hatása az elektronikus kereskedelem üzleti modelljeire.....	73
2.4.5.1. Bevezetés.....	73

2.4.5.2. A DRM kétarcúsága	77
2.4.5.3. A DRM fogalma	78
2.4.5.4. A DRM korlátai, illetve azok hiánya	82
2.4.5.5. A DRM fajtái	82
3. Szerzői jog és versenyjog	85
3.1. Piac-meghatározás	87
3.2. Gazdasági erőfölény	90
3.3. Az erőfölénnyel való visszaélés	93
3.3.1. Elzárkózás a felhasználási engedély megadásától vagy az oltalom alatt álló termék szállításától	97
3.3.1.1. A nélkülözhetetlen eszközök tana	99
3.3.1.2. Az eszköz nélkülözhetetlen jellege	101
3.3.1.3. „Új termék”	103
3.3.1.4. A verseny kizárása	105
3.3.1.5. Objektív igazolás	107
3.3.2. Árukapcsolás	108
3.3.3. Tisztességtelen árak vagy jogdíjak	112
3.3.4. Egyéb visszaélések	113
3.4. A szerzői jog további versenyjogi vonatkozásai	114
3.4.1. A szellemi tulajdon jelentősége a vállalkozások összefonódásával kapcsolatban	114
3.4.2. Szerzői jog és kartellek	115
Melléklet - Összefoglalás Landes, William M. - Posner, Richard A. (2003): The Economic Structure of Intellectual Property Law című könyvének Basic Copyright Doctrines című fejezetéről	118
1. Másolás kontra újraalkotás	118
2. Ötlet kontra eredeti alkotás	122
2.1. Ötletek a fikciós (képzelt által alkotott) művekben	122
2.2. Ötletek a diszkurzív művekben	124
2.3. Az ötlet és a megalkotott mű közötti határ elmosódása	126
3. Tények kontra kifejezés (szerzői alkotás)	129
4. A származékos művek	130
5. Szabad felhasználás (fair use)	134
5.1. Magas tranzakciós költség, kár nélkül	135
5.2. Negatív kár, bennefoglalt hozzájárulás	136
5.3. Pozitív kár, produktív használat	138
Felhasznált irodalom	140

1. Bevezető: A kutatás céljáról és módszertanáról

1.1. A kutatás célja

A szellemi alkotások meghatározó gazdasági tényezők, a hozzájuk kapcsolódó megfelelő szabályozás a versenyképesség lényeges eleme. Kutatásunk a szellemi alkotások védelmét szolgáló jogterületek közül a szerzői jogra fókuszál, és azt vizsgálja, hogy a jelenlegi technológiai és gazdasági környezetben a szerzői jogi szabályozást milyen hatást gyakorol a piaci versenyre és az innovációra. A kutatás során ugyanakkor – a téma aktualitása ellenére – szándékosan nem térünk ki a közös jogkezelők monopolhelyzetével kapcsolatos kérdésekre és vitákra, mivel e témakörben viszonylag gazdag magyar nyelvű összefoglaló irodalom áll rendelkezésre, és nem célunk e források megállapításainak ismételése.¹

E kutatási terület Magyarországon rendkívüli újszerű, amelyet jól mutat a feldolgozott külföldi illetve magyar jogirodalom aránya is. A kutatás úttörő jellege alapján fontos célkitűzés a főbb külföldi kutatási eredmények és trendek bemutatása. A kutatás eredményei alapozó ismeretek összefoglalása; számos résztemában ugyanakkor jelentős további kutatási potenciált látunk.

Célunk, hogy egyfajta megalapozó kutatásként egyértelmű állásfoglalás (a „végső igazság” kimondása) helyett a témát érintő főbb megközelítéseket bemutassa, és érdemi vitát kezdeményezzen a hazai szakemberek körében.

1.2. A kutatás módszertana és a kutatás során használt források

A témakör kutatását nagymértékben megnehezíti a témában írt források sokszor szélsőséges jellege. Részben az üzleti és/vagy lobbierdekek, részben az erős érzelmi túlfűtöttség miatt kevés kiegyensúlyozott, tudományos módszertanában kikezdhethetlen alkotás található. A művek között számos „szabadságharcos” szemléletű könyvet és tanulmányt találunk, ugyanakkor más források, különösen a jogvédő szervezetek, a szerzői jogot érintő kihívások megoldására nagyrészt a jogalkotás és jogalkalmazás (szankcionálás) szigorításában látják a megoldást.

A források másik fontos jellemzője az angolszász irodalom túlsúlya, ami azért okoz nehézséget, mert a szerzői jog területe ugyan számtalan nemzetközi szerződéssel harmonizált, de az angolszász és a kontinentális szabályozás, és különösen az elvi megközelítés továbbra is

---

¹ E témakör viszonylag gazdag magyar feldolgozását ld: Boronkay, Boytha, Csepely-Knorr, Szilágyi, 2008; Detrekői, Petrányi, 2009; Faludi, 2009; és Gyertyánfy, 2009.

mutat néhány jelentős különbséget. Ugyanakkor a szerzői jog alapjait érintő kérdések az angolszász és kontinentális jogfelfogás különbségei ellenére szinte azonosak.

Egyes esetekben sajtóhírekre is támaszkodunk forrásként, amelyek ugyan kevésbé pontosak és megbízhatóak, mint a szakirodalmi források, de a sajtó gyorsabb reakcióideje miatt a legújabb fejleményekkel és egy-egy kérdés szélesebb körben elfogadott, laikus megközelítéssel kapcsolatban mégis fontos tájékozási pontot jelenthetnek.

1.3. A kutatás eredményei

A szellemi alkotások gazdasági jellemzői egyrésztől sérülékennyé teszik ezeket az alkotásokat a jogosulatlan felhasználásokkal szemben, másrésztől azonban megkönnyítik az olyan üzleti stratégiák alkalmazását is, amelyek a versenytársak kizárásához, adott esetben a fogyasztók kizsákmányolásához vezethetnek. A szellemitulajdon-védelem innovációra gyakorolt hatásának vizsgálatában sokszor egymásnak ellentmondó eredmények születnek, de végső soron az alkotások ilyen módon történő elismerésének és gazdasági értékké formálásának mellőzhetőségét csak igen kivételesen tartják elfogadhatónak. Egyes szerzők ugyanakkor arra hívják fel a figyelmet hogy szellemi tulajdonvédelem ugyan pozitív hatással lehet új alkotások létrehozására, de az üzleti modellek esetén éppen hogy konzerválja a meglévő értékesítési modelleket, és a szellemi tulajdonvédelem hiánya az üzleti modellek innovációjával járna.

Közgazdasági szempontból a szerzői jogi szabályozás változásai kizárólag a társadalmi jólétre gyakorolt hatás alapján értékelhetők: ha az adott változás a védelem erősítésével kedvezőtlen a felhasználói oldal számára, akkor az alkotók (közvetítők) oldalán kell akkora előnnyel járnia, ami az össztársadalmi jólét szempontjából pozitív változást jelent. A szerzői jog indokoltságát a jogi és gazdasági irodalom az 1930-as évektől kezdődően folyamatos megkérdőjelezi. Az újabb kutatások a szerzői jog gazdasági modelljeinek kialakítására irányultak, amelyek célja a szerzői jog hatásainak értékelése. Egyes kutatások arra az eredményre jutottak, hogy a művek másolásának korlátozása növeli a társadalmi jólétet, és a változó piaci feltételek között is megfelelően garantálja a szerző ellentételezését. Empirikus bizonyítékok azokat az elméleti feltevéseket, amelyek a szerzői jog teljes indokolatlansága, illetve diszfunkcionális jellege mellett érvelnek, nem támasztják alá.

Az üzleti modellek elemzése során arra jutottunk, hogy számos esetben a jelenlegi „hagyományos”, közvetítő szervezetek domináns szerepére épülő modellhez képest alternatív megoldások is működőképesek lehetnek. Vizsgáltuk azokat a modelleket, amelyek szerzői

jogi védelem hiányában is garantálják egy mű üzleti sikerét, majd elemeztük a digitalizáció, Internet és a fájlcsere hálózatok üzleti megoldásokra gyakorolt hatását. Arra jutottunk, hogy az iparági szereplők a fájlmeosztással kapcsolatos problémákat nem elsősorban jogi eszközökkel (pl. a szerzői jogi jogsértések felderítésének és az igényérvényesítés hatékonyságának növelésével), hanem reális alternatívát kínáló üzleti modellek kialakításával képesek csak megoldani. A szerzői jog azonban – annak ellenére, hogy a szabályozás logikája, és eddigi gyakorlata egy korábbi értékesítési modellnek kedvez leginkább – önmagában és elvileg egyáltalán nem akadályozza az új üzleti modellek kialakulását, mint ahogy erre látunk is számtalan (főleg külföldi) példát.

Annak ellenére, hogy a szerzői jog alapvetően a szerző, illetve az egyéb jogosultak rendelkezési jogából indul ki, számos olyan megoldást tartalmaz, amelyek kifejezetten a felhasználók pozícióját erősítik. A szerzői jog ezen intézkedései, illetve korlátai olyan üzleti modellek kialakítását segítik, amelyek egyrészt segítik új alkotások előállítását, másrészt megkülönböztetés-mentes hozzáférést biztosítanak a kreatív alkotásokhoz. Ilyen eszközként tárgyaltuk többek között az interoperabilitási kivételt, egyes szabad felhasználási eseteket, illetve az árva művekre vonatkozó szabályozást.

A kutatás során vizsgáltuk a Google Books szolgáltatás egészen egyedi üzleti megoldásait, és szerzői jogi valamint versenyjogi hatásait. Világossá vált, hogy a Google – különösen az európai jogosultak esetén – az ingoványos jogi helyzetet alapvetően jónak mondható üzleti ajánlattal oldaná fel.

Az üzleti modellek kapcsán részletesen foglalkozunk az nyílt forrású szellemi javak és – mintegy kontrasztként a digitális jogkezelési rendszerek (DRM) kérdéskörével is.

A médiatartalmakhoz való hozzáféréssel kapcsolatban rámutattunk, hogy a közös jogkezelés – minden, a rendszerrel kapcsolatban megfogalmazható versenyjogi és egyéb aggály mellett is – a megkülönböztetés-mentes hozzáférés biztosításának fontos eszköze.

A szellemitulajdon-védelem és a versenyjog kapcsolatát az az ellentmondás alapozza meg, hogy míg a szellemitulajdon-védelem a kizárólagos jogok biztosítását határozza meg az innováció előmozdításának eszközeként, addig a versenyjog éppen a versenytől, a monopol (erőfölényes) helyzetek felszámolásától várja a fejlődést. A két eltérő megközelítés a szabályozási koncepciók szembenállásához is vezet: a versenyjog érvényesítésének ára minden esetben a szellemitulajdon-védelem korlátozása.

A szellemitulajdon-védelem a piac-meghatározás során nem meghatározó szempont, mivel az az érintett termékre koncentrál. A szellemi tulajdon ugyanakkor jelentős piacra lépési akadály lehet olyan esetekben, amikor az adott terméknek kevés helyettesítője van. Különbséget kell tenni a védett technológiához vagy termékhez – szellemi tulajdonhoz – való hozzáférés és az érintett piacra való belépés között. Versengő technológiák és termékek esetén ugyanis nincs jelentősége a szellemi tulajdonhoz való hozzáférésnek, és a termékpiac szélesebb, mint a szellemitulajdon-védelem által érintett termékkör.

A szellemitulajdon-védelem önmagában nem jelenti gazdasági erőfölény fennállását. Az Európai Bíróság szerint az erőfölény bizonyításához minden esetben vizsgálni kell, hogy a jogtulajdonos „rendelkezik-e olyan piaci erővel, hogy megakadályozza a hatékony verseny fennmaradását az érintett piac valamely jelentős részén, figyelemmel különösen a hasonló vagy helyettesítő termékeket gyártó vagy forgalmazó vállalkozások létezésére és pozícióira”.

A szellemi tulajdon védelme számos esetben túlterjeszkedik a védett termékek pontos másolása elleni védelmen, és minden olyan, a védett termékhez hasonló termék előállítását tiltja, amely lényegében hasonló módon lényegében hasonló eredményre jut. A szerzői jogi védelem ilyen kiterjesztése figyelhető meg például a szoftverek védelmével kapcsolatban, amely a ténylegesen kódon túl a felhasználói felület kialakítását vagy éppen a menürendszert is védi. A szellemitulajdon-védelem ilyen fejlődése már jelentősen növelheti a piacra lépési költségeket. A piacon ennek következtében csökken a helyettesítő termékek száma, és a versenytársak nem rendelkeznek megfelelő kapacitásokkal a jogtulajdonos piaci magatartásának befolyásolásához.

Önmagában az engedély megtagadása nem minősülhet erőfölénnyel való visszaélésnek, mert ez az értelmezés kiüresítené a szellemitulajdon-védelmet; ezt az Európai Bíróság is több ítéletében megerősítette. Az engedély megtagadása, illetve az információ vagy a termék átadásának megtagadása kivételes körülmények között mégis visszaélésnek minősülhet.

A nélkülözhetetlen eszközök többszörözhetőségének hiánya eredhet a szellemi tulajdon, illetve azon belül a szerzői jog védelméből. A Bíróság kapcsolódó gyakorlatában megállapította, hogy a hozzáférés megtagadása három kumulatív feltétel teljesülése esetén minősül visszaélésnek: az elzárkózás olyan új termék megjelenését akadályozza, amely iránt potenciális fogyasztói kereslet áll fenn; az elzárkózás nem indokolt; az elzárkózás alkalmas arra, hogy egy másodlagos piacon teljesen kizárja a versenyt.

A Microsoft ügyben az Elsőfokú Bíróság e feltételeket részben átértelmezte, és alacsonyabban határozta meg a beavatkozás küszöbét. Ennek a joggyakorlatra kifejtett hosszabb távú hatásai egyelőre nem mérhetők fel.

Az erőfölénnyel való visszaélés az elzárkózáson kívül megvalósulhat árukapcsolással, vagy éppen tisztességtelen áruk alkalmazásával; ezeknek az eseteknek a megítélése alapvetően követi az általános versenyjogi gyakorlatot.

A szerzői jog a fúziókontrollban és a kartelljogban is szerepet kaphat, de e területeken a szellemi tulajdon-védelem más formái hangsúlyosabban vannak jelen.

2. A szellemi tulajdon védelmének gazdasági alapjai

„Az információkhoz és a kulturális javakhoz való nyílt és ingyenes hozzáférés az interneten az emberiség egyik legnagyobb esélye arra, hogy mindenki előtt megnyíljon a kulturális részvétel és a képzés lehetősége. Fontos, hogy ehhez biztosítsuk az alkotók és a felhasználók érdekeinek egyensúlyát.”² Ez a dilemma áll azoknak a meglehetősen heves, sok esetben érvek helyett indulatokon alapuló vitának a hátterében, ami a szerzői jog szükségességéről, alkalmazhatóságáról szól a digitális világban. E tanulmány első része azokat az alapokat próbálja áttekinteni, amelyek segítségével valamiféle optimális védelmi szint kialakítható.

2.1. A szellemi alkotások gazdasági jellemzői

A szellemi alkotások olyan gazdasági sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek egyrészt sok esetben sérülékennyé teszi ezeket az alkotásokat a jogosulatlan felhasználásokkal szemben, másrésztől azonban megkönnyítik az olyan üzleti stratégiák alkalmazását is, amelyek a versenytársak kizárásához, adott esetben a fogyasztók kizsákmányolásához vezethetnek.

Szabó Katalin a megfoghatatlan, immateriális szellemi javakat a gazdaság önálló megjelenési formáinak tartja, amelyek a fizikai termékek és a szolgáltatások mellett sajátos tulajdonságokkal leírható objektumai a cserének és a fogyasztásnak.³ Szabó a szellemi termékek sajátosságaként írja le az „átláthatóság paradoxonát”: „ismernünk kell a szellemi terméket ahhoz, hogy megvegyük, viszont sok esetben, ha már ismerjük, nem szükséges megvenni többé.”⁴ Számos esetben a szellemi termék megismerése egyúttal a termék fogyasztásának legfontosabb eleme is. Ez a termékkel kapcsolatos fizetési hajlandóságot

---

² Dittrich, Spitz, 2010

³ Szabó, Hámori, 2006, 117.

⁴ Szabó, Hámori, 2006, 117.

jelentős mértékben csökkenti, a szellemi alkotást pedig sok esetben nagymértékben sérülékennyé teszi a jogosulatlan felhasználásokkal kapcsolatban.

A szellemi javak helyettesíthetőségével kapcsolatban létezik olyan érvelés, miszerint a kizárólagos jogok birtokosa nincs monopóliumhelyzetben, mivel a fogyasztó dönthet úgy, hogy egy másik szellemi terméket vesz igénybe. Az érvelés részben igaz lehet: az adott műfaj (pl. osztrák jódlizene) iránt nem érdeklődők számára pl. a különböző művek és különböző előadóművészek előadásai helyettesíthetőek lehetnek.⁵ Hasonlóan helyettesíthető termékek lehetnek azok az alkotások, ahol az egyéni-eredeti jelleg, a művészi kifejeződés háttérbe szorul a mű funkciójához képest, pl. azonos funkciójú szoftverek, hasonló tematikájú napilapok, stb. Az alkotások egyedisége folytán azonban a rajongók, illetve azok számára, akik pontosan tudják, hogy mit keresnek, az egyes művek nem helyettesíthetőek egymással.⁶

Összességében Landes és Posner is arra jut, hogy az egyes művek legfeljebb csekély mértékben helyettesíthetőek más művekkel.⁷ A helyettesíthetőség kérdését a versenyjogi elemzésnél részletesen is tárgyaljuk.

2.1.1. A szellemi alkotások előállításának költségszerkezete

Sajátos a szellemi alkotások előállításának költségszerkezete. Szabó szerint „a szellemi termékek ’tömeggyártásakor’ az újratermelési költségek a nullához tartanak; és az elosztási költségek is sokszor jelentéktelenek.” A költségek nagyobb aránya tehát fix, az „első példányhoz” kapcsolódó költségekből áll⁸, ami önmagában is a szellemi alkotások természetes monopólium jellegére utal.⁹ A költségcsökkentés legfontosabb módja ilyen költségszerkezet mellett a kibocsátott mennyiség növelése.¹⁰ Landes és Posner szerint ebből az is következik, hogy abban az esetben, ha a szerző maga a másolatokat határköltség szerinti áron értékesíti, akkor másokat ugyan visszatart a másolatkészítéstől, de nem képes fedezni az előállítási költségeket.¹¹ Másrésztől azonban e költségszerkezet teszi lehetővé olyan stratégiák alkalmazását, mint a termékek verziókra bontása, illetve a próbaverziók terjesztése.¹² A szellemi javak sajátosságai a vevői oldal kockázatát is növelik: az alacsony (nulla)

---

⁵ Bodó, 2006. 5.

⁶ Bodó, 2006. 5.

⁷ Landes, Posner, 1989, 327.

⁸ Ld. Gálik, Urbán, 2008, 34.

⁹ Landes, Posner, 2003, 53.

¹⁰ Shapiro, Varian, 2000, 40.

¹¹ Landes, Posner, 2003, 55

¹² Hámori, Szabó, 2006, 130.

határkölség miatt a vevőnek alig van eszköze arra, hogy garantálja kizárólagos jogát az adott termék fölött, azaz kizárja a termék újbóli értékesítését.¹³

A mű megalkotásával és a műpéldányok előállításával kapcsolatos költségeket ráadásul már azelőtt viselni kell, mielőtt a mű iránti kereslet megismerhetővé válik. Kreatív alkotások esetében a kereslet várható alakulása minden esetben jelentős kockázati tényező, mivel lényegében minden alkotás olyan újdonság, amivel kapcsolatban a fogyasztói magatartás nehezen kalkulálható.¹⁴ A mű ára és a határkölség közötti különbségnek ezért nem csak a mű előállításának fix költségeit kell fedeznie, hanem kompenzálnia kell a kereslet bizonytalanságából eredő kockázatot is. Az a másolatkészítő, aki viszont az eladási adatok birtokában dönthet a másolatkészítésről, már a kockázatviselés hiánya miatt is alacsonyabb árat szabhat, ráadásul egyébként is mentesül a költségek nagyobb részét kitevő – alapvetően szerzői jogdíj formájában megjelenő – fix költségek viselése alól.¹⁵

A költségszerkezet további sajátossága, hogy a legsikeresebb alkotók, előadók, stb. esetében a jogdíjak jelentős aránya olyan járadék, ami túlzott mértékű alternatívaköltséget (*opportunity cost*) jelent a felhasználók számára.¹⁶ A szerzői jog egyik, más gazdasági ágazatokban kifejezetten tilalmazott hatása éppen az, hogy a másolás, illetve az engedély nélküli felhasználás tilalmával akkor is lehetővé teszi magasabb árak alkalmazását, ha ezt nem támasztják alá magasabb költségek. Ugyanakkor a kreatív alkotások sikerének jelentős kockázata miatt indokolt az a finanszírozási megoldás, hogy a sikeres alkotások nyeresége fedezi az anyagilag nem sikeres alkotásokból származó veszteséget.

Shapiro és Varian a költségek között egy további elemre, a tranzakciós költségre hívja fel a figyelmet, amely a fogyasztó vagy az előállító oldalán az üzlet létrehozása érdekében keletkezik. A fogyasztók sokszor magasabb árat hajlandók fizetni bizonyos kényelmi funkciókért, amelyek a termék megszerzését egyszerűbbé, gyorsabbá teszik; ilyen lehet az internetről való letöltés a boltban vásárolt – és a bolti vásárlással járó többletköltségeket a fogyasztóra telepítő – termékekkel szemben.

A szellemi termékek, információs piacok esetében Shapiro és Varian szerint összesen két piacszerkezet képzelhető el: az egy cég dominálta piac, illetve a differenciált termékek

---

¹³ Hámori, Szabó, 2006, 135.

¹⁴ Gálik, Urbán, 2008, 33.

¹⁵ Landes, Posner, 1989, 328.; Landes, Posner, 2003, 53.

¹⁶ Landes, Posner, 2003, 55.

piaca.¹⁷ Az előbbi esetben valamely cég mérete és méretgazdaságossága miatt olyan költségelőnyben van a versenytársakhoz képest, ami lényegében független az előállított termék minőségétől. Utóbbi esetben számos vállalkozás hasonló jellegű, funkciójú szellemi terméket állít elő, különböző változatokban.

„Ugyanaz a technológiai vívmány, amely megnehezíti a jogokkal való gazdálkodást – vagyis a másolási és a terjesztési költségek földcsuszamlásszerű csökkenése –, hatalmas lehetőségeket biztosít a szellemi tartalom tulajdonosainak.”¹⁸ A technológiai fejlődés számos alkalommal igazolta már ezt a megállapítást. A digitális technológia okozta változások azonban az elvárhatónál lassabban alakítják át az üzleti modelleket. A digitális tartalmak esetében a többszörözés és a terjesztés költségei is jelentősen csökkennek, erre azonban, néhány fontos üzleti kivételtől eltekintve, mintha csak a fogyasztói oldal lenne fogékony.

Shapiro és Varian a szellemi tulajdonjogokkal való gazdálkodás két szempontját abban határozta meg, hogy csak a kellően engedékeny felhasználási feltételek teszik vonzóvá a terméket (pl. a termék kölcsönadása, magáncélú másolatkészítés lehetősége, többszöri műélvezet lehetősége, a használt termék eladása, stb.), ugyanakkor a túlzottan engedékeny feltételek a termék konkurenciáját is megteremtik (pl. a kölcsönzés vagy a használt cikkek piaca csökkenti a keresletet). Az engedékenyebb feltételek növelik a termék értékét a fogyasztók oldalán, és magasabb ár alkalmazását teszi lehetővé, egy ponton túl azonban a díjfizetéshez – a termék megvásárlásához – nem kötött felhasználási formák már csökkentik az eladható mennyiséget. A két ellentétes megközelítés annak figyelembe vételével hozható összhangba, hogy „a feltételek liberalizálása akkor növeli a nyereséget, ha a fogyasztók számára biztosított értéknövekmény, amelyre a termelő a magasabb árak segítségével tehet szert, nagyobb, mint a forgalom visszaesése”.¹⁹ Shapiro és Varian szerint a szükséges kompromisszumot mindenképpen a szellemi tulajdon értékének maximalizálásával kell megteremteni, nem pedig a védelem maximalizálásával.

2.1.2. Az árdiszkrimináció képessége

Számos kreatív alkotás esetében az alkotó (közvetítő) képes arra, hogy a különböző vevők részére fizetési hajlandóságuknak megfelelően különböző árakat szabjon meg. Az árdiszkrimináció alkalmazása során két nehézség is fellép. Az egyik, hogy meg kell akadályozni a másodlagos piacok kialakulását, azaz azt, hogy az adott termékhez olcsón

---

¹⁷ Shapiro, Varian, 1999, 36.

¹⁸ Shapiro, Varian, 1999, 95.

¹⁹ Shapiro, Varian, 1999, 112.

hozzájutó fogyasztók továbbadják az adott terméket a magasabb árat is kifizetni hajlandó vevőnek. A másik nehézség, hogy viszonylag pontosan fel kell mérni az egyes csoportok fizetési hajlandóságát.²⁰

Az előbbi tényező pl. nyelvi korlátoknak (szöveges tartalmak fordítása vagy filmek esetén) köszönhetően befolyásolható.

A második tényező esetén csak vélelmezni lehet a fizetési hajlandóság mértékét, és sokat ronthatnak az árdiszkrimináció hatékonyságán a téves információk. Mivel az érintettek alapvetően nem hajlandóak elárulni a fizetési hajlandóságukat, ezért az árdiszkrimináció valójában valamely ezt befolyásoló tényezőhöz köthető. Így például gyakori (1) az üzleti célú és a magáncélú vagy oktatási célú felhasználás közötti megkülönböztetés, (2) az adott ország gazdasági helyzete alapján történő megkülönböztetés, (3) az azonnali vagy későbbi hozzáféréseken alapuló árdiszkrimináció, és végül (4) a termékek – könnyen befolyásolható, és költségeket érdemben alig érintő – minőségi különbségei (puha és keménykötésű könyvek, funkciókorlátos szoftverek, etc.).²¹

Az árdiszkrimináció növeli az alkotásból származó bevételt, és növeli az alkotások számát, ugyanakkor nem feltétlenül növeli az adott alkotás példányszámát. Landes és Posner példaként a könyvek keményfedelű és puhafedelű kiadásaira, illetve a filmek értékesítésének gyakorlatára utal.²² Liebowitz az árdiszkrimináció alkalmazásának képességét a folyóiratoknál vizsgálta. Arra a következtetésre jutott, hogy abban az esetben, ha a szerzők a felhasználók között a másolás kockázata alapján különbséget tudnak tenni, akkor a másolásra alkalmazott árdiszkrimináció lehetőségét éppen a szerző hátrányára korlátozza a szerzői jog.²³ A folyóiratok esetében az árdiszkrimináció képessége azt jelenti, hogy a kiadók az intézményi vásárlók, elsősorban a könyvtárak részére magasabb árat állapíthatnak meg, ami ellentételezi azt a kockázatot, hogy a könyvtárak által beszerzett példányokról nagyobb valószínűséggel készül másolat. Liebowitz érvelése digitális környezetben, ahol bármely digitális „példányról” korlátlan számú másolat készíthető speciális technikai eszköz nélkül nagy valószínűséggel nem tartható.

---

²⁰ Varian, 1995, 3., ld. még Bodó, 2006

²¹ Varian, 1995, 3-4.

²² Landes, Posner, 1989, 328.

²³ Liebowitz, 1985.

2.1.3. Hálózati hatás

A kreatív alkotások jellemzően olyan javak, amelyek esetében érvényesül az ún. hálózati hatás: ha nő a terméket fogyasztók száma, nő az egyes fogyasztó által élvezett haszon is. Hálózati hatásról két esetben beszélhetünk.²⁴ A fizikai hálózatokon a fogyasztónak a termék fogyasztásából eredő haszna közvetlenül nő, ha a terméket többen használják, ez ugyanis az adott hálózat alapfunkcióját érinti (pl. telefonhálózat, egyes távközlési szolgáltatások). A virtuális hálózatok esetében a termék funkcionalitása tömeges felhasználás nélkül is teljeskörű, azonban a fogyasztói kör bővülése a kiegészítő termékek körének bővülését, illetve egyéb, nem feltétlenül gazdasági jellegű – például valamely filmsorozat rajongótáborának részeként kapcsolati, szociális – hasznokat hozhat. A hálózat gazdasági értéke a hálózat bővülésével jelentős mértékben nő.²⁵ A hálózatok kialakulásának alapfeltétele a pozitív visszacsatolás.²⁶ E folyamatban az adott terméket egyre több fogyasztó választja, ezáltal egyre sikeresebb lesz, és a sikeresség újabb fogyasztókat vonz. Eközben az ugyanazon igényt kielégítő más termékek kereslete folyamatosan csökken. Ez a folyamat a piac átbillenése (market tipping), ami jelentősen kedvez a piaci erőfölényes helyzetek kialakulásának. Mindebben meghatározó szerepe van a fogyasztói várakozásoknak, amelyek sok esetben önbeteljesítővé válnak.²⁷ A hálózat tagjai pedig azért is váltanak nehezen másik hálózatra, mert ez óriási átállási költségekkel, amely költségeket a hálózat gazdája tudatosan növelhet is, például a kompatibilitás megakadályozásával. Mindez persze nem jelenti azt, hogy egyes piacokon ne élhetnének egymás mellett különböző szabványok, ráadásul az átbillenés érdekében az érintett hálózatok olyan éles versenyt folytatnak, ami a profit jelents részét felemészítő költségekkel jár.²⁸

Menell szerint a szellemi tulajdon védelme jelentősen befolyásolja a hálózati hatás érvényesülését, mivel meghatározza, hogy a versenytársak milyen mértékben képesek önálló szabványokat kialakítani. Az erős hálózati hatásokkal jellemezhető piacokon ezért Menell szerint a védelem küszöbét magasabban kell meghatározni, ezzel segítve a szabványosított interfészek kialakítását. Ezen túl egyes esetekben a kényszerengedély alkalmazása is indokolt. A szellemitulajdon-védelem ezekben az iparágakban azért is különösen fontos, mert – az

---

²⁴ Motta, 2007, 86.

Andreman ugyanezeket a hatásokat „direct network effect”-ként és „indirect network effect”-ként határozza meg (Anderman, 2007, 11.).

²⁵ Metcalfe törvénye szerint „egy hálózat értéke a hozzá csatlakozók számának mértani haladványa szerint növekszik” (Idézi Barkóczy, 2005.)

²⁶ Shapiro, Varian, 1999, 193. és köv.

²⁷ Motta, 2007, 87.

²⁸ Motta, 2007, 89.

alkalmazott szabványok továbbfejlesztésének, új megoldások kifejlesztésének jutalmazásával – megfelelő ösztönzést biztosít az „utánfutó-hatás”, azaz az alkalmazott szabványok továbbfejlesztés nélküli használatának elkerüléséhez.

2.2. Szellemi tulajdon és innováció

A szerzői jog, illetve általában a szellemi tulajdon-védelem társadalmi, gazdasági hatásainak értékelésével kapcsolatban az egyik legfontosabb vitakérdés a fejlődésre, az innovációra gyakorolt hatás.²⁹ A jelentős kezdeti beruházással járó innovációk támogatása érdekében az egyébként a monopóliumokkal szemben igen kritikus Adam Smith is a korlátozott monopóliumok szükségessége mellett érvelt. Jeremy Bentham érvelésében már a fejlesztők és az utánpótlás által viselt fix költségek közötti jelentős különbségre alapozott. Az 1930-as években azonban már sokan megkérdőjelezték a szellemi tulajdonjogok szükségességét az innováció előmozdítása érdekében, mint az ideális piaccal ellentétes megoldást. Plant szerint az innováció sokszor spontán folyamat, amely nincs tekintettel a szellemi tulajdonvédelemre. Az első piacra lépő előnye, a piaci tökéletlenségek és egyéb tényezők a fejlesztők és az alkotók részére önmagukban is megfelelő ellentételezést biztosítanak. A szellemi tulajdon védelme olyan „túlzott kutatás-fejlesztési beruházásra” ösztönöz, ami pazarló módon erőforrásokat von el más erőfeszítésektől. Hasonló megállapítások az 1970-es és 1980-as években végzett kutatások alapján is születtek, amelyek összességében arra az eredményre jutottak, hogy néhány iparág, különösen a gyógyszergyártás kivételével a szellemi tulajdonvédelem valódi, de korlátozott ösztönzést jelent az innovációkhoz.

Az 1960-as években a szellemi tulajdon védelmének optimális kialakítása vált a kutatások fő tárgyává; Nordhaus szerint minél kisebb az adott termék iránti kereslet árrugalmassága, annál hosszabb szabadalmi idő indokolt, illetve minél kisebb a fejlesztés társadalmi haszna a beruházási költségekhez képest, és minél befolyásolhatóbb a kutatás-fejlesztési költségek nagysága, annál rövidebb szabadalmi idő indokolt. Az innováció és a szellemi tulajdonvédelem közötti kapcsolatok vizsgálata elsősorban a szabadalmakra irányult. Nordhaus megállapításait később olyan módon terjesztették ki, hogy a védelem hatékonyságának értékelése során más tényezőket is figyelembe vettek, mint a szabadalmi oltalom szélességét és kizárólagosságát, a jogérvényesítés költségeit, a kényszerengedélyek lehetőségét, a versenytársak vetélkedésének az innováció költségeire gyakorolt hatását, illetve a vállalkozások együttműködésének lehetőségét. Gilbert és Shapiro arra a következtetésre

---

²⁹ Összefoglalóan ld. Menell, 1999, 131 és köv.

jutott, hogy az optimális szabadalmi oltalom a lehető legszűkebb terjedelmű védelmet nyújtja csekély időtartamra. A szélesebb oltalom ugyanakkor Gallini szerint visszatartja a versenytársakat attól, hogy erőforrásokat pazaroljanak alternatív megoldások fejlesztésére. A vállalkozások közötti együttműködés, akár ex ante kooperatív kutatás-fejlesztési megállapodások, akár utólagos engedélyezés formájában valósul meg, a pozitív externáliák érvényesítésének eszköze; a kutatók az ilyen együttműködések versenyt gyengítő hatásainak vizsgálatára megfelelő tesztek kidolgozását javasolják.

Boldrin és Levine vizsgálja a védelmi idő innovációra gyakorolt hatását is. Eleinte az Egyesült Államokban a védelmi idő mindössze 14 év volt, amelyet újabb 14 évvel meg lehetett hosszabbítani. Ezt 1831-ben 28+14 évre, 1909-ben 28+28 évre hosszabbította a jogalkotó, míg a jelenleg hatályos szabályozás szerint a szerző életében és halálát követő 70 évig áll fenn a szerzői jog. A szerzők vizsgálták a 1900-ban, 1925-ben és 1950-ben az Egyesült Államokban bejegyzett művek összlakossághoz mért arányát, amely lényegében semmit sem változott (0,13%-ról 0,14%-ra nőtt). A szerzők ugyancsak vizsgálták a védelmi idő meghosszabbításának hatását a szerzők (tehát nem a kiadók vagy egyéb közvetítőszervezetek!) várt bevételeire gyakorolt hatását, és arra jutottak, hogy a védelmi idő legutóbbi 40%-os emelése mindössze 0,33%-kal növelte a szerzők potenciálisan várható bevételét. A védelmi idő legutóbbi változtatása ráadásul eleve a szerző halálát követő időszakot növeli, így csekély a szerzőre irányuló motiváló hatása. Boldrin és Levine szerint a fentiekből az következik, hogy a védelmi idő meghosszabbítása elsősorban a nagy kiadók (ritkábban és kisebb részt a szerző örököseinek) érdekeit szolgálja, az innovációra és a szerző tényleges jövedelemére alig van hatással. Emellett a szerzői védelem alatt álló régebbi művek tömegei gyakran nem is hozzáférhetőek, mivel – példálózni a szerzők – egy régebbi kémtörténet ronthatja az újabb hasonló, de modernebb és jövedelmezőbb alkotások sikerét. Így a szerzőpáros szerint a hosszú védelmi időnek tulajdonképpen csak néhány nagy jelentőségű, de igen profitábilis szerzői alkotás esetén van jelentősége, amelyek így hosszú távon folyamatos bevételt biztosítanak a nagy kiadóvállalatok számára.³⁰

Az újabb közgazdasági vizsgálatok az innováció és a szellemi tulajdon-védelem közötti kapcsolatot dinamikusabb környezetben elemzik, amelyben a fejlesztéseket végzők már a kutatás-fejlesztés folyamatában is versengenek egymással, annak érdekében, hogy a versenytársaknál előbb érjék el a fejlesztések eredményeit. A „szabadalmakért folyó verseny” értékelése során a kutatók alapvetően két, egymásnak ellentmondó következtetésre jutottak:

---

³⁰ Boldrin, Levine, 2008, 98-105.

az egyik álláspont szerint e versengés az innovációs költségek megduplázásával rontja a hatékonyságot, a másik álláspont szerint a versengés a beruházások összértékének növekedését alapozza meg.

Meg kell említeni, hogy egyes szerzők arra hívják fel a figyelmet hogy szellemi tulajdonvédelem ugyan pozitív hatással lehet új alkotások létrehozására, de az üzleti modellek esetén éppen hogy konzerválja a meglévő értékesítési modelleket, és a szellemi tulajdonvédelem hiánya az üzleti modellek innovációjával járna.³¹

2.3. A szerzői jogi védelem indokai és gazdasági alapjai

A szerzői jogi védelemnek a szellemitulajdon-védelem más formáival, különösen a szabadalommal szemben van néhány olyan sajátossága, amelyek a felhasználók érdekeit hangsúlyosabban veszik figyelembe.³² A szerzői jog minden esetben az ötlet megformálásának eredeti módját védi, magát a mű alapjául szolgáló ötletet nem. Ez azt jelenti, hogy az alkotás alapjául szolgáló ötlet szabadon hozzáférhető marad más alkotók részére, és ugyanaz az ötlet számos műben jelenhet meg. A szerzői jog ezen kívül a szabad felhasználás (fair use) körében engedélymentes és díjfizetés-mentes felhasználásokat is lehetővé tesz. Ezen kívül a védelmi idő korlátozása is a felhasználók érdekeit támogató szabályozási megoldás, bár a 70 éves védelmi idő inkább a hagyományos irodalmi művekhez igazodik, nem a digitális tartalmakhoz.

A szerzői jogi védelem alátámasztható a szerző személyét, személyiségét érintő szubjektív, illetve gazdasági és társadalmi indokokkal.

A szerzői művek a szerző saját szellemei produktumai, személyisége kifejeződései, és mint ilyenek, a szerző ellenőrzése alatt állnak. Kant az alkotó személyisége részének, ennél fogva elidegeníthetetlennek tartotta az irodalmi műveket; Hegel szerint a szellemi képesség az, ami elidegeníthetetlen, a létrejött alkotás azonban nem az. Locke természetjogi megközelítése minden tulajdonjog, így a szellemi tulajdon védelmét is arra vezeti vissza, hogy az ember saját munkájának eredménye fölött kizárólagosan, tulajdonosként rendelkezik. Kant „természetes kötelezettségnek” tekinti a szerző műve fölötti tulajdonának tiszteletben tartását. E megközelítések a szerzői jogi irodalomban ma is jelen vannak, Ginsburg szerint például a szerzői jog a szerző „arca veritékének” elismerése, függetlenül a mű tartalmától és

---

³¹ Boldrin, Levine, 2008, 29.

³² Anderman, 2007, 16.

minőségétől.³³ Ehhez kapcsolódik továbbá az az érvelés, hogy a szerzői jog függetleníti a szerzőt a külső támogatóktól (mecénásoktól, az államtól), és ezáltal a „szabad kifejezés motorja”.³⁴

A gazdasági megközelítés szerint a szerzői jog az alkotó munkájának ellentételezését szolgálja. A szabályozás célja ennél fogva az alkotók ösztönzése újabb művek készítésére. A szerző egyéni érdekeinek érvényesülésén túl ez egyúttal azt is szolgálja, hogy az alkotások lehető legszélesebb körű terjesztéséből a társadalom egésze előnyökhöz jusson.

A szerzői jogi védelem mögött álló feltételezés tehát az, hogy az alkotók egyik motivációja a profitszerzés, és minél nagyobb ellentételezésre számíthatnak, annál nagyobb erőfeszítéseket tesznek újabb kreatív alkotások készítésére. Ehhez kapcsolódóan az is feltételezhető, hogy az erősebb szerzői jogi védelem, illetve a szerző ebből eredő erősebb monopolhelyzete a felhasználókat nagyobb fizetési hajlandóságra ösztönzi. Az erősebb szerzői jogi védelem tehát nagyobb profithoz juttatja a szerzőt, és ezzel nagyobb ösztönzést jelent az újabb alkotások készítéséhez.³⁵

Landes és Posner a szerzői jog célját abban határozza meg, hogy az a műhöz való korlátozott hozzáférés költségét alakítja a művek megalkotására való ösztönzésből származó haszonná. A szerzői jog fő problémája ezért a hozzáférés és az ösztönzés közötti egyensúly kialakítása, azaz az újabb alkotások elkészítéséből származó haszon maximalizálása, és a hozzáférés korlátozásából, illetve a szerzői jogi védelem működtetéséből eredő költségek minimalizálása.³⁶

A szerzői jog indokoltságát a jogi és gazdasági irodalom az 1930-as évektől kezdődően folyamatosan megkérdőjelezi.³⁷ A további kutatásokra nagy hatást gyakorló Plant 1934-ben azzal érvelt, hogy az első piacra lépő előnye, a szerző vágya művének lehető legszélesebb körű terjesztésére, továbbá más tényezők a szerzői jogi védelem nélkül is megfelelő ellentételezést garantálnak az alkotóknak.³⁸ Az újabb kutatások a szerzői jog gazdasági modelljeinek kialakítására irányultak, amelyek célja a szerzői jog hatásainak értékelése. Egyes kutatások arra az eredményre jutottak, hogy a művek másolásának korlátozása növeli a

---

³³ Összefoglalóan ld. Menell, 1999, 157 és köv.

³⁴ Hugenholtz, 2000.

³⁵ Watt, 2009, 67.

³⁶ Landes, Posner, 1989, 326.

³⁷ Összefoglalóan ld. Menell, 1999, 148 és köv.

³⁸ Ld. még Breyer, 1970

társadalmi jólétet, és a változó piaci feltételek között is megfelelően garantálja a szerző ellentételezését.³⁹

Gordon a fair use vizsgálata alapján arra jutott, hogy a szabad felhasználás hatékony eszköz a védett tartalmak ingyenes felhasználásához olyan esetekben, amikor az engedélyezés tranzakciós költségei a piaci értékesítést ellehetetlenítenék. Lunney szerint a szerzői jogi védelmet a lehető legszűkebbre kell szabni – a teljes vagy majdnem teljes másolatkészítésre –, különben a szabályozás indokolatlanul a szerzői jogi védelem alatt álló művek előállítására ösztönöz, erőforrásokat vonva el a gazdaság más területeitől. Lemley arra a következtetésre jutott, hogy a szerzői jog gátolja az egyes művek továbbfejlesztését. Ehhez hasonlóan Watt és Towse is amellet érvel, hogy az erős szerzői jogi védelem olyan biztos jövedelemhez juttatja az alkotókat, ami mellett már nem éreznek ösztönzöttséget újabb alkotások készítésére.⁴⁰ Azonban mindezek az ellenvetések mindaddig „elméleti érdekességek” maradnak, amíg empirikus bizonyítékok nem támasztják alá őket; Watt hangsúlyozza, hogy ilyen bizonyítékot eddig senki nem tárt fel.⁴¹ Az azonban mindebből egyértelműen megállapítható, hogy a szerzői jog szükségességét és hatékonyságát korántsem a digitális művek korszakában kérdőjelezték meg először.

Számos kutatás vizsgálta, hogy az alkotók ténylegesen mekkora jövedelemhez jutnak a szerzői jogi védelem révén. A kutatások többsége szerint az alkotók összjövedelmének csak csekély hányada származik a szerzői jogdíjából; ez önmagában is megkérdőjelezi a szerzői jogi védelemnek a kreativitás ösztönzésére gyakorolt hatását.⁴² Watt ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy abban az esetben, ha nem kizárólag a szerzőknél keletkező jövedelmet vesszük figyelembe, akkor világossá válik, hogy a szerzői jog meglehetősen sikeres vállalkozások, illetve jelentős gazdasági erő és jólét kialakulásához járult hozzá. A szerzői jogi védelem haszonélvezői nem elsősorban az alkotók, hanem a szerzői jogilag védett alkotásokat gyártó és terjesztő vállalkozások. A legújabb – az írók németországi és egyesült királyságbeli jövedelmét vizsgáló – kutatási eredmények szerint a szerzői jogdíjak a

---

³⁹ Ld. Johnson, 1985.

⁴⁰ Ld. Watt, 2009, 68.

⁴¹ Watt, 2009, 68.

⁴² Watt, 2009, 69.

Watt beszámol olyan kutatásokról is (Filer), amelyek szerint a szerzői jogi tevékenységből származó jövedelem nem marad el a hasonló képzettséggel rendelkező más munkavállalókhöz képest, és bár a jövedelmek nagyobb mértékben térnek el egymástól, mint más foglalkozások esetében, a szerzői jogi tevékenységből élők más foglalkozás esetében sem számíthatnának nagyobb jövedelemre. E kutatás nem tesz különbséget a közvetlenül a szerzői jogdíjából származó jövedelem és a csak közvetetten a szerzői jogi tevékenységhez köthető (pl. koncertek) jövedelmek között. Watt számos, ezzel ellentétes kutatási eredményt is idéz, amelyek összességében meggyőzőbb kutatásokon alapulnak.

legsikeresebb szerzők kivételével nem nyújtanak megfelelő ellentételezést; Németországban kevesebb, mint az átlagjövedelem fele, az Egyesült Királyságban az átlagjövedelem harmada érhető el az írói tevékenységgel. A kutatás vizsgálja az írói tevékenységgel elérhető jövedelmek közötti igen nagy különbségeket, illetve a jövedelemszerzés e módjának jelentős kockázatait. Hasonló kutatási eredmények születtek a zenészekre vonatkozóan is.⁴³

Nehezebben mérhető a szerzői jogi védelemnek a kreativitásra gyakorolt hatása, mivel maga a kreativitás nehezen mérhető. Egyes kutatások a szerzői jogi védelmi idő módosítása és az új alkotások készítésére való ösztönözöttség között próbáltak meg összefüggést kimutatni. E vizsgálatok szerint a védelmi időn belül az adott mű jobbítása nem hoz hasznot az alkotónak. Rappaport elemzése kimutatta, hogy az 1922 és 1941 közötti szerzői alkotások (könyvek, dalok, filmek) után még az 1990-es években is jelentős szerzői jogdíjat fizettek, ami a hosszú védelmi időt igazolja. Watt ellentétes kutatási eredményekről is beszámol.⁴⁴ A védelmi idő helyett a szerzői jogi védelem terjedelmének kreativitásra gyakorolt hatását vizsgálta Baker és Cunningham tanulmánya⁴⁵, amely szerint a védelmet kiterjesztő minden bírósági ítélet növeli a – Kanadában és az Egyesült Államokban alkalmazott – szerzői jogi regisztrációk számát. A felhasználás csökken, ha a regisztrációs díjak nőnek, a felhasználás erősen szezonális jellegű, anti-ciklikus, és az informatika terjedése növelheti a művek felhasználását. A keresleti oldalt vizsgáló nem túl nagy számú kutatás azt igazolta, hogy a szerzi jogilag védett művek kereslete ár- és jövedelem-rugalmas. A fizetési hajlandóságot vizsgáló kutatások arra a megállapításra jutottak, hogy a zenei CD-k ára több mint kétszerese annak az árnak, amit a fogyasztók fizetni hajlandók érték; Watt szerint ebből feltétlenül következik az árképzési politikai felülvizsgálatának szükségessége.⁴⁶ Ugyanakkor a kanadai rádiók vizsgálatából az derült ki, hogy a rádiók fizetési hajlandóságuknál lényegesen kevesebbet fizetnek a zenei tartalmakért.⁴⁷

A tartalmak jogellenes felhasználásának gazdasági hatásaival kapcsolatban Watt megjegyzi, hogy a kapcsolódó jelentések „irreális adatokat” tartalmaznak, mivel „a fogyasztói magatartásra vonatkozóan helytelen feltételezéseken alapulnak”.⁴⁸ Helytelen ugyanis az a feltételezés, hogy közvetlen összefüggés van a jogosulatlanul készült másolatok és az eredeti

---

⁴³ Ld. Watt, 2009, 71.

⁴⁴ Watt, 2009, 74.

Az amerikai szakirodalomban különösen heves vita zajlott a védelmi idő hosszának hatásairól 2002-ben, amikor a Supreme Court az Eldred ügyben a szerzői jogi védelmi időt 50 évről 70 évre kiterjesztő Copyright Term Extension Act-et vizsgálta.

⁴⁵ Baker, Cunningham, 2005.

⁴⁶ Watt, 2009, 79.

⁴⁷ Idézi Watt, 2009, 79.

⁴⁸ Watt, 2009, 79.

példányok fogyasztása között. Az internetes tartalomterjesztési lehetőségek előtti időszakban készült tanulmányok 25-40% között határozzák meg az illegális másolatoknak azt az arányát, ami tényleges veszteséget okoz a rögzített hanghordozók eladásában.⁴⁹ A letöltések hatását vizsgáló tanulmányok közül az első fontosabb a Napster-per szakértői anyagaként készült. E tanulmány a letöltésben feltehetően leginkább érintett egyetemek közelében lévő lemezboltok forgalmának alakulását vetette össze a lemezboltok forgalmának általános alakulásával. A letöltéseknek a rögzített hanghordozók eladására gyakorolt negatív hatását a tanulmány azzal látta igazoltnak, hogy míg országosan az eladások a vizsgált időszakban 6,6%-kal nőttek, addig az egyetemek közelében lévő boltokban 2,6%-kal csökkentek.⁵⁰ A módszertanilag ennél megalapozottabb tanulmányok is általában negatív hatást mutatnak ki, és csak kivételesen jutnak a vizsgálatok arra az eredményre, hogy ilyen negatív hatás nem érzékelhető. A zeneművek letöltésével kapcsolatban az eladások becsült visszaesése 8-30%. A filmek esetében a negatív hatás a kutatások szerint nem elsősorban a mozit, hanem a filmkölcsonzést és -vásárlást érinti.⁵¹

Közgazdasági szempontból a szerzői jogi szabályozás változásai kizárólag a társadalmi jólétre gyakorolt hatás alapján értékelhetők: ha az adott változás a védelem erősítésével kedvezőtlen a felhasználói oldal számára, akkor az alkotók (közvetítők) oldalán kell akkora előnnyel járnia, ami az össztársadalmi jólét szempontjából pozitív változást jelent.⁵²

Landes és Posner számba veszi azokat a tényezőket, amelyek szerzői jogi védelem hiányában is korlátoznák az engedély nélküli másolatkészítést.⁵³

A másolat gyengébb minőségű lehet az eredeti műpéldánynál, ezért nem tökéletes helyettesítője annak: ez az érv ma is számos műtípus esetében érvényes, de a digitális tartalmak miatt igen sokat veszített a súlyából. Landes és Posner a szoftverek esetében is azon az állásponton van, hogy a dokumentáció vagy a támogatás hiánya a másolat gazdasági értékét az eredetihez képest csökkenti. Egyes esetekben a tökéletlen másolatok kifejezetten pozitív hatást gyakorolhatnak az eladásra, mint marketing-eszközök. Ezek az érvek a digitális tartalmak esetében lényegében elveszítik az érvényességüket, mivel e tartalmak másolatai a fogyasztók számára akkor is tökéletes helyettesítők, ha minőségük nem is minden esetben éri

---

⁴⁹ Watt, 2009, 81.

⁵⁰ Idézi Watt, 2009, 82.

⁵¹ Watt, 2009, 83.

⁵² Watt, 2009, 74.

⁵³ Landes, Posner, 2003, 41. és köv.

el az eredeti tartalmakét; maga a „másolat”/„eredeti” megkülönböztetés veszíti el a jelentőségét.

A másolás maga is tartalmazhat bizonyos eredeti vonásokat, és ezzel pozitív hatást gyakorolhat az alkotásra: ebben az esetben a másoló maga is magára vállal bizonyos, az alkotással, vagy éppen a másolatkészítéssel járó fix költségeket, ugyanakkor az általa viselt átlagos költség továbbra is jelentősen alatta marad az eredeti alkotó költségeinek. A másolással járó költségeket a digitális technológiák jelentősen csökkentik.

A másolás igényel némi időt, ezért van egy olyan időintervallum, amikor az alkotó nem szembesül versennyel: a digitális technológiák ezt az érvet is jelentősen gyengítik, ugyanakkor továbbra is vannak műtípusok, amelyeknél az idő múlása például olyan mértékben csökkenti a keresletet, hogy a másolatkészítés megtérülésének nagyon kicsi az esélye (pl. újságcikkek).

Léteznek szerződéses alternatívák a másolatkészítés korlátozására: a mű felhasználására adott szerződéses engedély kizárhatja a másolatkészítést vagy a felhasználás továbbengedélyezését, ugyanakkor Landes és Posner szerint a szerződés érvényesítése jelentős költségekkel járhat, és legfeljebb akkor lehet hatékony, ha kis számú engedélyről van szó, továbbá csak olyan művek esetében alkalmazható, ahol az alkotó és a végfelhasználó között nincs szükség közvetítő félre. Ugyanezek a problémák a szerzői jog érvényesítésével kapcsolatban is felmerülnek.

Technológiai megoldásokkal korlátozható a másolás: a digitális tartalmak másolásvédelme a másolatkészítés költségeit annyira megemelheti, hogy az már nem alternatívája a mű legális beszerzésének. Landes és Posner szerint a technikai védelem, amit egyébként maga a szerzői jog is véd⁵⁴, hatékonyabb is lehet a jogi védelemnél. A jogi védelmet ugyanis gyakran megsértik, a jogérvényesítés minden esetben költséges, ráadásul a technikai védelem az olyan jogszerű, de a szerző sérelmes cselekményekkel szemben is védelmet nyújtanak, amelyek pl. a szabad felhasználás, illetve a fair use körébe tartoznak. A technikai védelem alkalmazása egyúttal többletköltséget is jelent, de Landes és Posner szerint az alkotó számára a végeredmény rendszerint pozitív. A szerzők ugyanakkor arra is felhívják a figyelmet, hogy a technikai védelem társadalmi költségei – a „szellemi közvagyon” sérelme miatt – túlzottan nagyok mindaddig, amíg a technikai védelem nem biztosítja a szerzői jogban rendelkezésre álló korlátokat, elsősorban a korlátozott tartamú védelmi időt és a szabad felhasználást. Az alkotók elsősorban éppen a szerzői jogi védelmi idő lejártával válnak érdekeltté a technikai

---

⁵⁴ Ld. a tanulmány későbbi részében.

védelem alkalmazásában, feltéve, hogy az alkotás továbbra is érdemi gazdasági értéket képvisel, és az alkotást birtokló jogos felhasználók nem képesek olcsó másolatokat készíteni. Ráadásul a védelmi technológiákat a lehető legszélesebb körben alkalmazni kívánó alkotók és az e technológiák alkalmazásának korlátozásában érdekelt felhasználók közötti „versenyfutásból” további, a járadékvadászathoz (rent-seeking) kapcsolódó társadalmi költségek származnak. Landes és Posner – Lessig javaslatát támogatva – azt a megoldást tartják elfogadhatónak, hogy a technikai védelem csak a törvény által is biztosított védelem megerősítését szolgálhatja, azaz nem alkalmazható a védelmi időn túl és a szabad felhasználás eseteiben.

A másolhatóság növelheti az eredeti alkotás értékét, így az alkotó közvetve részesül a másolatok értékéből: Landes és Posner a könyveken, CD-ken, folyóiratokon túl a szoftvereket is ezen érv indokaként hozza fel. A jogosulatlan szoftverek használói ugyanis a szerzők szerint igénybe vesznek olyan kiegészítő termékeket is, amelyek ismét a szoftvergyártónak hoznak bevételt. Sőt az illegális másolatok hozzájárulhatnak a hálózati hatás erősítéséhez. Általánosságban, abban az esetben, ha a mű felhasználója korlátlan számú másolatot tud létrehozni, méghozzá az eredeti alkotó fix költségeit fedező árnál kisebb költséggel, akkor a jogosulatlan másolatok meggátolják a fix költségek visszanyerését. Ezzel az érveléssel kapcsolatban hívja fel Landes és Posner a figyelmet arra, hogy az az illegális másoló, aki egyébként nem lenne hajlandó vagy képes arra, hogy fizessen az eredeti alkotásért, a jogtulajdonos számára az illegális másolattal nem okoz bevételekiesést. A szabályozás ugyanakkor nem tud különbséget tenni a fizetni képes és hajlandó, illetve a fizetni nem képes vagy nem hajlandó másolatkészítők között, ezért általános mentesítés aligha adható a kárt nem okozók részére. A szerzők összességében szűk körre szorítanák a megengedett – a fair use alá eső vagy a felhasználási engedélybe belefoglalt – másolatkészítést.

Számos szerző olyan előnyökhöz jut a mű elkészítése révén, ami kívül esik szerzői jogdíjak kérdésén, sőt meghaladja a jogdíjakból szerezhető előnyöket: Landes és Posner nem csak a nem anyagi előnyöket (presztízs, hírnév, stb.) tekinti ezen érvelés indokainak, hanem az olyan közvetett anyagi előnyöket, mint a publikálás révén szerezhető magasabb fizetés az akadémiai szférában, a tanácsadói tevékenységben, illetve a magasabb szerzői, előadói honoráriumok formájában. Ez a tény akár a szerző és a kiadó közötti konfliktus forrása is lehet, mert adott esetben a szerzőt a gyengébb szerzői jogi védelem támogatásában teszi érdekeltté.

A másolás költségeinek csökkenése a jogtulajdonosokat is segíti költségeik csökkentésében: a digitális technológia nyilvánvalóan mind a művek többszörözésében, mind azok

terjesztésében jelentős költségcsökkenést hozott, ami növeli az értékesítésből származó nyereséget. Landes és Posner szerint a kreatív alkotások ilyen nagy mennyiségű, gyors és széles körű terjesztése hozzájárul a „szupersztár-jelenség” erősödéséhez, mivel a különböző alkotók (előadók) közötti csekély különbségek az eladási adatokban jelentősen felnagyítva jelennek meg.

A szellemi tulajdon számos területén csökkentek az alkotás költségei: Landes és Posner szerint a technikai fejlődés következtében a terjesztést megelőző fix költségek is jelentősen csökkentek, mind az alkotónál jelentkező kreatív költségek, mind a közvetítőnél jelentkező fejlesztési, gyártási költségek tekintetében. Az alkotók számára ez egyre inkább lehetővé teszi a közvetítő nélküli értékesítést, egyúttal a felhasználási feltételek egyedi alakítását. Ezzel az állásponttal szemben azonban felhozható, hogy a terjesztés, a marketing továbbra is olyan professzionális tevékenységek, amelyek a mű értékesítéséhez elengedhetetlenek, ráadásul egyes esetekben az adott közvetítő (kiadó) maga is olyan értéknövelő tényező, ami az alkotás anyagi és eszmei sikerének fontos eleme lehet.

Mindezek alapján Landes és Posner arra a következtetésre jut, hogy a szerzői jogi védelem, különösen a védelmi idő kiterjesztése aligha indokolható meggyőzően a szerzői jog kreativitást ösztönző hatásával. Számos érvet hoznak fel amellett, hogy mind a szerzők, mind a kiadók számára komoly előnyökkel járna a szerzői jog hiánya, mivel mindkét oldalon csökkentené a költségeket. „Shakespeare-nek keményebben kellett volna dolgoznia, és kevesebb színdarabot írhatott volna, ha nem másolhatott volna szabadon a történelmi és irodalmi művekből, adott esetben, ahogy látjuk, akár szó szerint is.”⁵⁵ Az eredetiség felértékelődésével ugyanakkor a szerzői jogi védelem jelentősége is nő. A közvetítők esetében a szerzői jog hiánya a fix költségek jelentős csökkenésével járna: „Minden, ami a másolatkészítést olcsóbbá teszi, mint például a szerzői jogi védelem megszüntetése, új publikálási lehetőségeket teremt. Minél szélesebb a szellemi közvagyon tartománya, annál nagyobb számú művet publikálhat a közvetítő, anélkül, hogy engedélyt kellene szereznie vagy jogdíjat kellene fizetnie.”⁵⁶

Végső soron azonban nem is az a kérdés, hogy a szerzői jog által biztosított magasabb bevételek ösztönzik-e a kreatív alkotások készítését, hanem az, hogy nem vezet-e a szerzői jog indokolatlan társadalmi költségekhez. Landes és Posner bizonyítja, hogy a szerzői jog megsértésének büntetése minden esetben az alkotások árának növekedésével jár. Büntetés hiányában a jogtulajdonos és a másolatkészítők közötti verseny az árakat a határköltség

---

⁵⁵ Landes, Posner, 2003, 52.

⁵⁶ Landes, Posner, 2003, 54.

szintjére szorítaná, feltéve, hogy az eredeti kiadó és a másolatkészítők azonos határköltséggel dolgoznak. A büntetés növeli a másolatkészítő határköltését, és minél nagyobb a másolatok példányszáma, a várható egyre nagyobb büntetés miatt annál magasabb ez a határkötség. Abban az esetben, ha a jogosulatlan másolatkészítést sikerül teljesen megszüntetni, a jogtulajdonos árait a kereslet rugalmassága és a jogtulajdonos határköltése határozza meg.⁵⁷ Landes és Posner a szakkönyvek példáján keresztül szemlélteti a megállapításait: igaz ugyan, hogy az egyes művek védelmi ideje alatt kifizetett jogdíjak hozzájárulnak újabb szakkönyvek kiadásához, és e könyvek jellemzője általában a jelentős pozitív externália, terjesztésük ugyanakkor sokkal kisebb társadalmi költséggel is megoldható lenne, például elektronikus formában.

Landes és Posner összességében arra a megállapításra jut, hogy szinte lehetetlen eldönteni azt a kérdést, hogy a szerzői jog szükségszerűen jó vagy szükségszerűen rossz a kreatív alkotások létrehozásának optimalizálása szempontjából.⁵⁸ Ugyanakkor könnyű olyan problémákat felmutatni, amelyek megoldásában a szerzői jog hatékony eszköz. A szerzői jog hiánya nagy valószínűséggel jelentős hatást gyakorolna a kreatív alkotások piacára, például az olyan művek helyzetének erősítésével, amelyek iránt a kereslet rövid ideig tart, a közlést megelőző marketingtevékenység erősítésével, a kiadók és a terjesztők közötti vertikális integráció ösztönzésével, a privát terjesztés erősítésével, a szerződéses és a technikai védelem megerősítésével. A szerzői jog hiányában megtett védelmi intézkedések – illetve az azok kijátszására tett intézkedések – társadalmi költsége igen magas lenne; a hatékony szerzői jog ehhez képest Landes és Posner szerint kisebb társadalmi összköltséget jelent.

2.4. Szerzői jog és üzleti modellek

2.4.1. Egyes szerzői jogi eszközök értékelése

Annak ellenére, hogy a szerzői jog alapvetően a szerző, illetve az egyéb jogosultak rendelkezési jogából indul ki, számos olyan megoldást tartalmaz, amelyek kifejezetten a felhasználók pozícióját erősítik. A szerzői jog ezen intézkedései, illetve korlátai olyan üzleti modellek kialakítását segítik, amelyek egyrészt segítik új alkotások előállítását, másrészt megkülönböztetés-mentes hozzáférést biztosítanak a kreatív alkotásokhoz. Ezeknek a rendelkezéseknek a rövid áttekintése során azokra az eszközökre koncentrálunk, amelyek üzleti szempontból, a vállalkozások egymás közötti kapcsolataiban relevánsak. Előzetesen annyit megállapítunk, hogy a hatályos szerzői jogi szabályozás alapvetően olyan üzleti

---

⁵⁷ Landes, Posner, 2003, 56.

⁵⁸ Landes, Posner, 2003, 56.

modellt tart szem előtt, amelyben a szerzői jogi felhasználó jellegzetesen valamely közvetítő intézmény – amelynek befektetéseit, erőfeszítéseit a szerzői jogi törvények a szomszédos jogok körében szintén abszolút szerkezetű jogviszonyban védik –, a végfogyasztó pedig szerzői jogi felhasználónak nem minősülő műélvező. E szerkezet fenntarthatósága a digitális művek megjelenésével egyre inkább megkérdőjeleződik, úgy azonban, hogy az életképes alternatívák egyelőre nem látszanak.

Már a szerzői jog tárgyának meghatározása azt a szándékot tükrözi, hogy ez, a szellemi tulajdon-védelem eszközei között a legkönnyebben megszerzhető és leghosszabb ideig fennálló – ugyanakkor legsérülékenyebb – védelem a kreatív alkotások egy jelentős körére nem terjed ki. Az innováció szempontjából kiemelten fontos, hogy az ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet szerzői jogi védelem tárgya [Szjt. 1. § (6)], azaz a fejlesztések alapjául szolgáló, önmagukban azonban kész alkotásnak nem tekinthető kreatív gondolatok felhasználása nincs szerzői jogi engedélyhez és díjfizetéshez kötve.

Önmagában a szerzői jogi védelmi idő korlátozása a felhasználók, köztük a versenytársak érdekeinek figyelembe vételét jelenti. Az egységesen a szerző halála után 70 évig fennálló védelmi idő azonban számos műtípus esetében túlzottnak tűnik, mivel a gyors termékcsere miatt ez az időtartam üzleti szempontból érdektelenné teszi az adott alkotást.⁵⁹ A 70 éves védelmi idő nyilvánvalóan a hagyományos művészeti, irodalmi, tudományos alkotások életciklusát veszi alapul. Azok az alkotások azonban, amelyek nem művészeti vagy tudományos alkotásként, hanem alapvetően fogyasztási javakként kerülnek fogalomba – jellemzően ilyen a szoftver –, feltehetően rövidebb védelmi idő mellett is képesek eleget tenni a velük szemben megfogalmazott gazdasági elvárásoknak. E kérdésekkel részletesebben a tanulmány korábbi fejezeti foglalkoztak.

A szabad felhasználási esetek közül kiemeljük a tájékoztatási célú szabad felhasználásokat,⁶⁰ amelyek minden felhasználó – jellemzően sajtószerv – részére ingyenes hozzáférést biztosítanak az érintett kreatív alkotásokhoz, nyilvános előadásokhoz, sőt a médiában

---

⁵⁹ Az Egyesült Államokban a védelmi idő kiterjesztése kapcsán lezajlott vitáról ld. Ammori, 2002.

⁶⁰ A szabad felhasználás eseteinek csoportosítását ld. Szinger, Tóth, 2004.

megjelent időszerű közleményekhez (Szjt. 36-37. §). Más esetekben a szabad felhasználás inkább a nem üzleti célú felhasználások szabadságát teremti meg.⁶¹

A szoftverekre vonatkozó sajátos szabályozás az ún. interoperabilitási kivétel, azaz annak megkönnyítése, hogy meghatározott feltételek mellett más szoftverfejlesztők az adott szoftverrel együttműködő új szoftvert hozzanak létre (ld. Szjt. 60. §). Az európai szabályozás⁶² kialakítását az iparágon belül élénk vita előzte meg⁶³, a szabályozás azonban végül a jogtulajdonosok érdekei ellenében is lehetővé tette a szoftver más szoftverekkel való együttműködéshez szükséges részeinek visszafejtését. A fejlesztők így külön engedély nélkül, illetve díjfizetés nélkül juthatnak hozzá az egyébként szerzői jogi védelem alatt álló interoperabilitási információkhoz. A szabályozás ugyanakkor az eredeti szoftver jogosultjára csak tűrés kötelezettséget hárít, aktív módon nem kell hozzájárulnia a visszafejtéshez. A dekompillációs kivétel így nem tekinthető kényszerengedélynek, és nem foglal magába a kikényszerítéssel kapcsolatos eljárási szabályokat. Anderman szerint e rendelkezések sokkal inkább védekezési eszközként szolgálnak a szerzői jogi jogsértésekkel kapcsolatos eljárásokban. A rendelkezéssel kapcsolatban még nem zajlott per, azonban mind a szoftverfejlesztők, mind a jogtulajdonosok számára nyilvánvaló, hogy a visszafejtési kivétel alternatívát jelent a licenz-megállapodással szemben.⁶⁴

A szerzői jogi törvény lehetővé teszi az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző műveinek egyszerűsített engedélyezését (57/A-57/C. §). Az ún. árva művek felhasználására a Magyar Szabadalmi Hivatal – a felhasználás módjához és mértékéhez igazodó díj megállapítása mellett – felhasználási engedélyt ad kérelemre annak, aki a felhasználási szerződés megkötése érdekében a szerző felkutatására az érintett műtípus és a felhasználási mód figyelembevételével megtette az adott helyzetben általában elvárható intézkedéseket, és a szerző felkutatása nem járt eredménnyel. Ez azt is jelenti, hogy a szerző, illetve jogutódai egyébként, objektíve nem elérhetetlenek, mindössze arról van szó, hogy az elvárható erőfeszítések a jogosultak felderítésében nem vezettek eredményre. Jellemző alkalmazási köre lehet e rendelkezésnek a szerzők nagy számát érintő felhasználások engedélyeztetése, például írásművek másodlagos felhasználásánál, elektronikus adatbázisba szervezésénél.

---

⁶¹ A médiavállalkozások információkhoz való hozzáférést támogatja az a szabályozási megoldás is, ami szerint a szerzői jogi védelem nem terjed ki a sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgáló tényekre vagy napi hírekre [Szjt. 1. § (5)].

⁶² Ld. A Tanács 1991. május 14-i 91/250/EGK Irányelve a számítógépi programok jogi védelméről

⁶³ Balogh, 1998.

⁶⁴ Anderman, 2009, 17.

Az árva művekre adott felhasználási engedély legfeljebb öt évre szól, a Magyar Köztársaság területére terjed ki, nem kizárólagos, át nem ruházható, további felhasználási engedély adására és a mű átdolgozására nem jogosít. A megállapított díjat a szerző személyének vagy tartózkodási helyének ismertté válását követően kell megfizetni, ha a felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja; ha a felhasználás közvetve vagy közvetlenül jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját szolgálja, a díjat a Magyar Szabadalmi Hivatalnál letétbe kell helyezni. A díj letétbe helyezése a felhasználás megkezdésének feltétele. Ha a szerző személye vagy tartózkodási helye a felhasználási engedély hatálya alatt ismertté válik, a Magyar Szabadalmi Hivatal a szerző, illetve a felhasználó kérelmére a felhasználási engedélyt a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napjával kezdődő hatállyal visszavonja. Ilyen esetben a felhasználás a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napján meglévő mértékig, az engedély alapján még hátralévő időtartamig, de legfeljebb a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napjától egy évig folytatható. Ezek a szabályok irányadók akkor is, ha a felhasználásra a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásának napjáig komoly előkészületeket tettek, azzal, hogy ebben az esetben a felhasználást az előkészületnek a szerző személye vagy tartózkodási helye ismertté válásakor meglévő mértékig lehet megkezdeni és folytatni. A szerző a felhasználási engedély hatályának megszűnésétől vagy a visszavonásáról szóló határozat jogerőre emelkedésétől számított öt évig követelheti a felhasználótól az öt megillető díj, illetve - a díj letétbe helyezése esetén - a Magyar Szabadalmi Hivaltól az ott javára letétbe helyezett díj megfizetését. Az öt év lejártát követően a Magyar Szabadalmi Hivatal átutalja a díjat annak a közös jogkezelő szervezetnek, amely az ismeretlen vagy az ismeretlen helyen tartózkodó szerző művének egyéb felhasználását jogosítja, ilyen szervezet hiányában pedig a Nemzeti Kulturális Alapnak. Ha az ismeretlen vagy az ismeretlen helyen tartózkodó szerző művének egyéb felhasználásait több közös jogkezelő szervezet jogosítja, ezek a díjból egyenlő arányban részesülnek. Mindezek a szabályok azonban csak abban az esetben alkalmazhatók, ha a felhasználás engedélyezése egyébként nem közös jogkezelés keretében történik.

A közös jogkezelés rendszerével szemben versenyjogi szempontból számos aggály fogalmazódott meg,⁶⁵ végső soron azonban a jogosultak és a felhasználók számára egyaránt elfogadható feltételeket teremt a kreatív alkotásokhoz való hozzáférésben. A közös jogkezelés

---

⁶⁵ Összefoglalóan ld. Boronkay, Boytha, Csepely-Knorr, Szilágyi, 2007.; Turner, 2010. Jelen tanulmány e témával nem foglalkozik, összhangban a pályázati ajánlattal.

rendszerén keresztül a szabályozás a jogosultak rendelkezési jogát olyan módon korlátozza, hogy egyúttal átlátható és egységes (megkülönböztetés-mentes) hozzáférési lehetőséget is biztosít a tartalmat felhasználni kívánó tartalomszolgáltatók részére. Ez az általános megállapítás természetesen a gyakorlatban sokszor nem érvényesül, a hazai rendszert számos kritika éri a felhasználók oldaláról a díjszabás átláthatatlansága, illetve a felhasználói vélemények nem megfelelő becsatornázása miatt.

2.4.2. Hozzáférés a médiatartalmakhoz

2.4.2.1. A hozzáférés médiajogi, szerzői jogi és versenyjogi biztosítása

A kreatív alkotások felhasználásnak egyik jellemző területe a média. A műsorterjesztési kapacitások bővülése nyilvánvalóan a tartalomszolgáltatások számának jelentős növekedésével járt. A média-értékláncban alapvetően – a tartalomkészítők és a közönség között – közvetítő szerepet betöltő tartalomszolgáltatások (műsorszolgáltatások, időszakos lapok, online tartalomszolgáltatások) azonban nemcsak terjesztési kapacitásokra, hanem a szolgáltatásba beszerkeszhető tartalmakra is rá vannak utalva. A tartalom-előállítás piacát az a kettősség jellemzi, hogy miközben egyre olcsóbban egyre több tartalom küzd a fogyasztók figyelméért, a prémium tartalmak ára folyamatosan nő.⁶⁶ A tartalombőségben a figyelem és azzal együtt a haszon a tartalmak kis részére koncentrálódik. Seabright és Weeds ugyanakkor olyan lehetséges forgatókönyvet is felvázol, ami szerint a választék bővülése olyan mértékben fragmentálja a közönség figyelmét, hogy ennek következtében csökken a minőség biztosítására fordított befektetés, és végső soron csökken a prémium tartalmakkal elérhető haszon is.⁶⁷ A tartalompiacon verseny hosszú távú hatásai egyelőre nehezen kalkulálhatók.

A tartalom-előállítók és a tartalomszolgáltatók közötti kapcsolat szabályozása a médiaszabályozás alkotmányos célkitűzéseit közvetve érinti. Ennek egyik oka, hogy a tartalmak „kapcsolt”, műsorszerkezetbe vagy műsorkatalógusba szervezett értékesítése továbbra is meghatározó üzleti modell, amelyben a plurális médiarendszer kialakítása elsősorban a szerkesztői döntések befolyásolásán keresztül valósul meg. Másrészt a plurális médiarendszer, mint alkotmányjogi mérce egyetlen konkrét tartalom esetében sem alapozza meg a közönség igényét az adott tartalom elérésére. Ez alól a közpénzekből készült közszolgálati tartalmak jelentik az egyetlen kivételt, ami az ilyen tartalmakat közlő szolgáltatások esetében az előzőek szerint must carry előírások alkalmazását indokolják.

---

⁶⁶ Seabright, Weeds, 2007, 50.

⁶⁷ Seabright, Weeds, 2007, 59.

Ennek ellenére az európai közösségi médiajog – „az információhoz való jog védelmére” hivatkozva⁶⁸ – egyes médiatartalmakra vonatkozóan lehetővé teszi annak tagállami előírását, hogy e tartalmakat szabadon hozzáférhető, azaz ingyenes televíziós műsorszolgáltatáson keresztül is elérhetővé kell tenni.⁶⁹ A kötelezettség alá vonható tartalmak az adott tagállam számára társadalmi szempontból kiemelten jelentős események. Ezek meghatározása tagállami lehetőség, és tagállamonként eltérő ugyan az érintett események listája, de minden esetben jelentős sportesemények alkotják annak meghatározó részét.⁷⁰ A Bizottság a tagállami jegyzékeket megvizsgálja, és a felsorolt eseményeket akkor tekinti társadalmi szempontból kiemelten jelentős eseménynek, ha megfelel a következő szempontok valamelyikének: az esemény a tagállamban széles körben különös visszhangot kelt, nem csupán az adott sport, illetve tevékenység szokásos közönségének fontos; az eseménynek általánosan elismert egyedi kulturális jelentősége van a tagállam lakossága számára, különösen a kulturális önazonosság erősítésében; az ország csapata résztvevője az eseménynek, amely egy nemzetközi jelentőségű verseny vagy bajnokság keretében zajlik; valamint hagyomány, hogy az eseményről ingyenes televíziós közvetítést adnak, amely nagy nézettségnek örvend.⁷¹

A közösségi jogi szabályozás a tartalomhoz való hozzáférés kérdéseit nem rendezi. A tagállamokra bízva annak eldöntését, hogy a hozzáférés a teljes közvetítésre vagy csak annak egy részére, illetve élő vagy felvételtől történő közvetítésre terjed ki. Nem tisztázza a szabályozás, hogy a hozzáférés a közvetítés eredeti jogosultjának műsorjeléhez vagy magához az eseményhez történik, utóbbi esetben saját infrastruktúra felhasználásával. E kérdésekkel kapcsolatban a tagállami szabályozások is legfeljebb annyit mondanak, hogy ezeket a szokásos piaci gyakorlatnak megfelelően kell rendezni.

A tartalomhoz való hozzáférés szabályozásának legfontosabb eszköze a szerzői jog. A hazai szerzői jogi törvény – összhangban az Európai Unió műhold irányelvvel⁷² – kötelező közös jogkezelés alá vonja a nem színpadi irodalmi és zenei művek sugárással és egyéb módon, ide

---

⁶⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) (49) preambulumbekkezdés

⁶⁹ Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv 14. cikk

⁷⁰ A tagállami jegyzékek összesítését ld. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:017:0007:0010:hu:PDF>

⁷¹ Pl. Commission Decision of 16 October 2007 on the compatibility with Community law of measures taken by the United Kingdom pursuant to Article 3a(1) of Council Directive 89/552/EEC on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting activities, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2007/l_295/l_29520071114en00120027.pdf

⁷² A Tanács 1993. szeptember 27-i 93/83/EGK irányelve a műholdas műsorsugárással és a vezeték nélküli közvetítésre alkalmazandó egyes szerzői és szomszédos jogi szabályok összehangolásáról

értve a lekérésére hozzáférhetővé tétel útján történő nyilvánossághoz közvetítését, valamint bármely, műsorban sugárzott mű egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítését.⁷³ A közös jogkezelés alá vont műtípusok esetében a felhasználók a jogdíj megfizetésével a világrepertoár felhasználására szereznek jogosultságot, anélkül, hogy az egyes jogosultak lehetőséget kapnának a különböző felhasználók hozzáférési feltételei közötti differenciálásra.

A művek sugárzásával kapcsolatos kötelező közös jogkezelés nem terjed ki különösen a filmalkotásokra, e művek esetében a tartalomszolgáltató és a filmgyártó, illetve filmforgalmazó közötti egyedi megállapodás határozza meg a hozzáférési feltételeket. Más értékes tartalmak pedig egyáltalán nem is állnak szerzői jogi védelem alatt; ilyen tartalom különösen a sportközvetítés, valamint a különböző televíziós show-k és vetélkedők.⁷⁴ A hozzáférés feltételek e tartalomtípusok esetében versenyjogi szempontok alapján vizsgálhatók. A versenyjogi gyakorlat a kapcsolódó megállapodások kizárólagos jellegével, valamint a közös értékesítési és beszerzési megállapodásokkal kapcsolatban határozott meg általános elveket.⁷⁵ A kizárólagos megállapodások esetén a Bizottság a mentesítés, illetve a jóváhagyás feltételeként határozta meg a megállapodás időtartamának korlátozottságát, a továbbértékesítés rendszerének kialakítását, valamint az érintett platformok körének szűkítését.⁷⁶ A sportközvetítési jogok közös értékesítése a versenyjogi gyakorlat szerint akkor megengedett, ha legalább a közvetítések egy részénél fenntartja a klubok párhuzamos értékesítési lehetőségét, korlátozza a közvetítési jog időtartamát, a közvetítési jogok értékesítését kisebb csomagokra bontva, ezáltal elvileg több műsorszolgáltató, sőt több terjesztési platform részére, nyílt pályáztatás alapján teszi lehetővé.⁷⁷ A közös tartalombeszerzés mentesítésének feltétele a megfelelő továbbengedélyezési rendszer kialakítása.⁷⁸

2.4.2.2. Must offer kötelezettségek

Egyes műsorszolgáltatói tartalmak a közönség piacán olyan erős pozíciókkal rendelkeznek, hogy e tartalmak nélkül sikeres platformot létrehozni nem lehet. A kapacitásbőség a platform-

---

⁷³ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény, 26-28. §

⁷⁴ A sportközvetítési jogok engedélyezés a sportról szóló 2004. I. törvény szerint vagyoni értékű jog, amely a sportolót vagy szerződés alapján a sportszervezetet illeti meg; ez egyúttal a közvetítési joggal való rendelkezést is megalapozza. A show-műsorok és vetélkedők estében a szerzői jogi védelmet nem élvező műsorformátum engedély nélküli használata jellegbitorlásnak minősülhet.

⁷⁵ Tóth, 2008, 226. és köv., Pereira, 2003.

⁷⁶ Ld. IV/31.734 - Film purchases by German television stations; COMP/M.2050 - Vivendi/Canal+/Seagram; COMP/M.2876 - Newscorp/Telepiú

⁷⁷ Ld. COMP/C.2-37.398 - Joint selling of the commercial rights of the UEFA Champions League; Case COMP/C.2/37.214 - Joint selling of the media rights to the German Bundesliga

⁷⁸ Ld. IV/32.150 - EBU/Eurovision-System

üzemeltetők tárgyalási pozícióját gyengítette, a tartalomszolgáltatókét pedig erősítette. A szerzői jog e probléma kezelésére nem tartalmaz megoldást; a műsorszolgáltatók, mint szomszédos jogi jogosultak műsorának nyilvánosságához közvetítése nem tartozik közös jogkezelés alá, ezért a hozzáférés feltételeit minden esetben a terjesztő és a műsorszolgáltató közötti egyedi megállapodás határozza meg. Egyes médiatörvények erre az új egyensúlytalanságra is tartalmazzak szabályozási megoldást: meghatározott tartalomszolgáltatókra ajánlattételi kötelezettséget (must offer obligations) rónak. Ennek szükségességét – a műsorszolgáltatók által megszerzett exkluzív közvetítési jogok mellett megjelenő – exkluzív tartalomterjesztési megállapodások gyakorlata is alátámasztja.⁷⁹ Az angol szabályozás alapján e kötelezettség alapvetően azokat a tartalomszolgáltatókat terheli, amelyek – kereskedelmi műsorszolgáltatóként – közszolgálati kötelezettségeket is ellátnak.⁸⁰ A must offer kötelezettségek előírása lehet az a médiaszabályozási eszköz, ami hozzájárul a platformok versenyének élénküléséhez, és ezzel elősegíti más tartalomszolgáltatások hozzáférési lehetőségeinek bővülését. E kötelezettségek a sokcsatornás, sokplatformos médiarendszerben az alkotmányos szabályozási célok elérésének alkalmas eszközei.

E szabályozás fő kérdése az, hogy mely tartalomszolgáltatásokat terhelje az ajánlattételi kötelezettség. A versenyjogi jogalkalmazásban a must offer kötelezettség előírásának feltétele a vertikális integráció, azaz az, hogy az érintett műsorszolgáltató egyúttal a műsorterjesztés piacon is nyújtson szolgáltatást. A tanulmány versenyjogi fejezetében részletesen elemzett Magill ügyben⁸¹ az Európai Bíróság a nélkülözhetetlen eszközök elve alapján határozta meg azokat a feltételeket, amelyek valamely szerzői jogilag védett tartalomhoz való hozzáférést megalapoznak. A műsorszolgáltatás közönségpiacán rendkívül erős pozíciókkal kell rendelkeznie egy szolgáltatásnak ahhoz, hogy valamely platformon történő továbbításának megtagadása a műsorterjesztési piacon minden versenyt kizárjon; bővülő tartalomválaszték egyre kevésbé valószínű, hogy bármely műsorszolgáltatás ilyen helyzetbe kerüljön.

A Vivendi/Canal+/Seagram⁸² ügyben az Európai Bizottság a Vivendi Universal-t létrehozó fúziót többek között ahhoz a feltételhez kötötte, hogy kérelmező vállalja, hogy a Seagram tulajdonában lévő Universal által kiadott zeneművek online felhasználását harmadik felek

---

⁷⁹ A német futball-szövetség IP-alapú közvetítésének kizárólagos jogát megszerezte például a Deutsche Telekom, Belgiumban a vezető telefonszolgáltató a futball-szövetség mérkőzéseire technológia-semleges kizárólagos jogot szerzett (ANGA, 2007, 3.).

⁸⁰ Ilyen különösen a Channel 3, a Channel 4 és Channel 5 szolgáltatás.

Communications Act 2003 272. §

⁸¹ C-241/91. és C-242/91. Összefoglalóan ld. C-7/97. (Bronner) 40.

⁸² COMP/M.2005 - Vivendi/Canal+/Seagram

részére diszkrimináció-mentes feltételekkel biztosítja. A Newscorp/Telepiù ügyben a két olasz DTH-szolgáltató fúziójának egyik feltétele volt, hogy a kérelmező a más platformokon működő Pay-TV szolgáltatók részére az egyes prémium tartalmakhoz nem kizárólagos terjesztési engedélyt ad, ezzel erősítve az alternatív platformok versenyét.⁸³ Közvetlenül a műsorszolgáltatási és műsorterjesztési piacot érinti a GVH Versenytanácsának a Chellomedia/Sport1 ügyben hozott határozata. A Versenytanács a műsorterjesztő és a műsorszolgáltató közötti összefonódás káros versenyhatásaként azonosította a vertikális összefonódásnak azt a következményét, hogy a létrejövő vállalkozás érdekévé válhat az érintett műsorszolgáltatásnak a konkurens műsorterjesztők részére történő értékesítésétől való elzárkózás.⁸⁴ A fúzió engedélyezésének feltételeként a kérelmező négy évre vállalta, hogy indokolatlanul nem zárkózik el az érintett műsorszolgáltatások harmadik felek részére történő értékesítésétől, ha azok készek a piacon szokásos üzleti és műszaki feltételek szerint megállapított, nem diszkriminatív díjat megfizetni, és rendelkeznek a műsorok továbbításához szükséges jogi, műszaki és üzleti feltételrendszerrel.

A médiaszabályozási célok a vertikális integrációtól függetlenül is indokolhatják az ajánlattételi kötelezettség előírását. A szabályozás célja lehet egyrészt, hogy minden platformon biztosítsa a sokszínű tartalomkínálatot; ebben az esetben a platform üzemeltetőjének a közszolgálati szolgáltatások mellett legfeljebb a belső pluralizmust érvényesíteni köteles tartalomszolgáltatókkal szemben léphet fel ilyen igénnyel. Roukens szerint a közszolgálati műsorszolgáltatót egyébként ennek kifejezett előírása nélkül is terheli az ajánlattételi kötelezettség, ez ugyanis feltétele a közszolgálati funkciók ellátásának, a teljes lefedettség biztosításának.⁸⁵ Az ajánlattételi kötelezettséggel követett szabályozási cél lehet másrészt a platformok versenyének előmozdítása, és ezzel közvetve a tartalomkínálat sokszínűségének erősítése. E cél megvalósításához a legnézetesebb műsorszolgáltatásokra kell kiterjeszteni az ajánlattételi kötelezettséget; e műsorszolgáltatások jellemzően közszolgálati kötelezettségeket is teljesítenek.

Olyan szabályozási megoldások is léteznek, amelyek must offer kötelezettség előírása helyett a tartalomhoz való hozzáférés feltételeit alakítják. A német szerzői jogi törvény a műsorszolgáltatókat és a kábelvállalkozásokat a kábeles továbbközvetítésre vonatkozó

---

⁸³ COMP/M. 2876 - Newscorp / Telepiù

A tartalmakhoz való hozzáférést erősítő hatása annak a feltételnek is, hogy a kérelmező korlátozza az exkluzív futball-közvetítési és filmjogait; ez más platformok üzemeltetői számára is megnyitja a tartalomhoz való hozzáférés lehetőségét.

⁸⁴ Vj-61/2006/26 (45)

⁸⁵ Roukens, 2005, 19.

szerezés feltételeinek méltányos kialakítására kötelezi [Urhebergesetz (UrhG) 87. § (5)]. Ez alapján a műsorszolgáltató a továbbközvetítési jog megtagadásával, illetve a túlzottan magas továbbközvetítési díj követelésével nem élhet.

2.4.1. A digitalizáció és az Internet hatása a „hagyományos” üzleti modellekre

E fejezet során áttekintjük a digitalizációnak és az Internetnek, legújabbán pedig a fájlcserelésnek a tartalomipar hagyományos üzleti modelljeire gyakorolt hatásait. Megjegyezzük, hogy e fejezet során csak a főbb trendekre kívánunk utalni, a részletes piaci helyzet és az üzleti modellek ugyanis műtípusonként (könyvek, zene, film, szoftver) jelentősen eltérnek. A figyelem középpontjában jelenleg szerte a világon az online zenei piac fejlődése áll.

A digitalizáció és Internet hatására a digitális tartalmak másolatkészítési és terjesztési költségei minimálisra (lényegében nullára) csökkentek. Megfigyelhető emellett az adathordozók és formátumok folyamatos változása is. A nemrég még újdonságnak számító CD és DVD korongok helyett a digitális tartalmak (könyvek, zenék, filmek, szoftverek) tárolása a számítógépek és asztali DVD lejátszók merevlemezein, pendriveokon, telefonok, mp3 lejátszók, iPodok, stb. memóriakártyáin történik. Az üzleti modellek e változásokat lassan, és országonként is eltérő intenzitással követik.

A fentiek mellett a felhasználók és szerzők a korábbiakhoz képest könnyebben lépnek kapcsolatba egymással, ma „előbb lehet a szerzőtől engedélyt szerezni emailen, mint megtalálni azt a közvetítőt, aki a jogokat birtokolja”. A mai szerzői jogi rendszer viszont „egy olyan piaci valóságot tükröz, ahol számos middlemen segítsége kell a kereslet és kínálat egymásra találásához”.⁸⁶ A közvetítők szerepének csökkenése több más forrásban is egyértelműen megjelenik. Egy, a zeneipar üzleti modellváltását vizsgáló dolgozat megjegyzi, hogy „amikor a zeneiparról beszélünk, általában a hagyományos értelemben vett kiadókra gondolunk, azonban a kiadók [...] a zeneiparnak csupán egyetlen, igaz megkerülhetetlen szereplői. Mivel a lemezkiadók tevékenysége a hanghordozók eladására fókuszál, és [...] ez tartósan hanyatlik, ezért csupán az ő válságukról beszélhetünk. Rajtuk kívül azonban a zenei piac minden egyéb része növekedésnek indult.”⁸⁷ Hasonló szemléletváltásra utalnak Neelie Kroes, az Európai Bizottság tagjának szavai: „Nincs olyan történelmileg kialakult pozíció, ami garantálná a kultúraközvetítők túlélését. Akár tetszik, akár nem, a tartalomipar kapuőrei a

---

⁸⁶ Bodó, 2006, 7.

⁸⁷ Szoleczki, 2010, 23.

partvonalra helyeződést kockáztatják, ha nem képesek az alkotók és a fogyasztók igényeihez alkalmazkodni”.⁸⁸

A digitalizáció folytán a szerzői jogi jogsértések elkövetése is könnyebbé, gyorsabbá és olcsóbbá vált. Az offline adathordozókon keresztül terjesztett illegális másolatok mellett az Internet használatának elterjedése tovább fokozta e jellemzőket. A fájlcsere rendszerek megjelenése pedig hatékonyabbá és decentralizálttá tette e folyamatokat, amely jelentősen megnehezíti e rendszerek használata során a jogsértők felderítését és felelősségre vonását.

A szerzői jogi jogsértések (kalózkodás) és a fájlcsere rendszerek üzleti hatásairól számos tanulmány és összefoglaló készült igen ellentmondásos eredményekkel. A kutatások összesítése komoly nehézségeket okoz, mivel más-más módszertannal és különböző kiindulópontokkal készültek, nem egyszer valamilyen eredményben érdekelt szervezetek megrendelésére. Emellett sok esetben egészen különböző jelenségek is összemossárra kerülnek közgazdasági, üzleti modell és felhasználói viselkedés szempontjából: az ingyenesen hozzáférhető torrent alapú fájlletöltés- és megosztás, vagy az illegális fizetős warezoldalak igénybevétele más-más felhasználói motivációt és más potenciális kárt jelenthet. Ezen oldalak forgalmáról, az érintett felhasználókról azonban inkább csak becslések állnak rendelkezésre.

A szerzői jogi érdekképviseleti és jogvédő szervezetek kutatásait idézve megállapítható, hogy 2003-ban az offline zenei adathordozók 40%-a, míg hasonló időszakban (2004) a szoftverek 35%-a illegális másolat volt. A BSA kutatásai szerint a jogellenes másolatok árusítása globális jelenség, és a közhiedelemmel ellentétben e tekintetben jóval kisebb a különbség a fejlett és fejlődő országok között. Az okozott kár mértékét e kutatások 4-6-9 milliárd dollárra becsülik.⁸⁹

Jelenleg lényegesen nagyobb nehézséget okoz a fájlcsere rendszerek tartalomiparra gyakorolt hatásainak megítélése.

Felix Oberholzer-Gee harvardi professzor és Koleman Strumpf által jegyzett 2007-ben publikált, empirikus kutatáson alapuló tanulmány szerint a fájlcsere érdemben alig van hatással a lemezadásokra, azaz a kiadók forgalmának csökkenése nem ennek köszönhető. A vizsgálatai kimutatták, hogy abban az időszakban, amikor a RIAA⁹⁰ szerint a CD eladás 2001-ről 2002-re 80 millió példánnyal csökkent, mindössze 6 milliónyi albumot töltöttek le

---

⁸⁸ A biztos eredeti szövegének saját fordítása, Kroes, 2010

⁸⁹ Az IFPI (International Federation of the Phonographic Industry) és a BSA (Business Software Alliance) kutatásait idézi Tian, 2009, 128-129.

⁹⁰ Recording Industry Association of America

fájlcserélő rendszerek segítségével.⁹¹ A szerzők egy korábbi, azonos témájú munkájukban kifejtik, hogy a fájlcserélők hatása a lemezadásokra kettős: egyrészt az így megszerzett zenéket már nem veszik meg a felhasználók, és ez csökkenti a lemezadásokat. Másrészt olyan zenék is széles körben ismertté válnak, amelyekhez korábban nem jutottak hozzá a felhasználók, ez növeli az érintett előadók ismertségét és növelheti a lemezadásokat. Emellett a fájlmegosztás általánosságban is csökkenti a zenéhez való hozzáférés árát, amire a lemezkiadók kénytelen-kelletlen alkalmazkodva árcsökkenéssel reagálhatnak, és ez növelheti az eladott példányszámokat⁹² (a bevételt valószínűleg kevésbé).

A fájlmegosztó rendszerek és általában az online értékesítés előnyei között említi Carrier is e rendszerek promóciós hatását. Korábban a kiadóknak és ügynökségeknek előre meg kellett nagyjából becsülniük, hogy mely alkotások lesznek sikeresek és melyek nem. Sokszor a kiadványok anyagilag sikertelen vagy épp csak sikeres 80%-át a nagyon sikeres 20% „tartotta el”. A kiadók tehetségkutató szerepének elismerése mellett is látni kell, hogy e területen is jelentős változást hozott az Internet elterjedése: sokkal szélesebb kör számára vált lényegesen könnyebbé a piacra lépés. Ezzel a jelenséggel függ össze a Chris Anderson által leírt ún. hosszú farkok elmélet is, amelynek lényege, hogy az Internet segítségével az egyébként szűk rétegnek szánt termékek is sikeresek lehetnek, mert megtalálják a szétszórt, de összességében mégis elegendő számú célközönségüket.⁹³

Egy Kanada piacát vizsgáló kormányzati megrendelésre készülő kutatás hasonló eredményt mutatott: a teljes lakosságot vizsgálva sem negatív sem pozitív összefüggést nem sikerült kimutatni a fájlcserélő hálózatokon keresztül letöltött zenék és a zenei lemezek forgalma között. A fájlcserélőket használó csoportok esetén azonban meglepő eredményre jutott e kutatás: a P2P fájlcserélők használata növelte a CD lemezek forgalmát e csoporton belül!⁹⁴

Egy másik tanulmány szintén azt hangsúlyozza, hogy a fájlmegosztás érdemben nem gyengítette meg a zeneipart (legfeljebb átalakította), sőt az a több mint hetvenmillió ember, aki fizetés és engedély nélkül megoszt, illetve letölt, szintén nem rengette meg a szerzői jog rendszerét: „A dalszerzők dalt szereznek. A gyártók gyártanak. A terjesztők terjesztenek. A jogászok perelnek. A letöltők letöltenek. [...] Világos, hogy egy megosztott fájl nem egyenlő egy elszalasztott eladással”.⁹⁵ Megjegyezzük, hogy lényegében egyik forrás sem tud választ

---

⁹¹ Oberholzer-Gee, Strumpf, 2007 megállapításait idézi Fisher, 2007

⁹² Oberholzer-Gee, Strumpf, 2004, 24-25.

⁹³ Carrier, 2009, 141-142. A hosszú farkok elméletéről ld. még Anderson, 2007

⁹⁴ Andersen, Frenz, 2007, 33.

⁹⁵ Az eredeti szöveg saját fordítása. Vaidhyathan, 2007, 1211.

adni arra az alapvető kérdésre, hogy mely letöltések eredményeznek tényleges elmaradt hasznot a szerzői jogi jogosultaknak, és melyek azok, amelyekért az adott felhasználó semmiképpen sem fizetett volna, mivel ingyenes hozzáférés hiányában az adott tartalmat egyszerűen nem szerzi be.

A jogvédő szervezetek, így pl. az amerikai RIAA kommunikációjában a 2000-es évek óta hangsúlyosan megjelenik az az érvelés, miszerint a tartalomipar válságát elsősorban a fájlmegosztás, mint helyettesítő szolgáltatás megjelenése okozza, amely hatalmas bevételkiesést eredményez. A lemezeladási statisztikák valóban folyamatosan romló képet mutatnak a legújabb években is.⁹⁶ A MAHASZ közös jogkezelő honlapján található 2005-ös elemzés⁹⁷ – vélhetően részben a dátumából fakadóan – ugyanakkor nem tesz említést a fájlcserelelésről, mint a lemezeladások csökkenésének okáról, és elsősorban a CD másolást és az offline kalózkodást teszi felelőssé e folyamatokért. Az ASVA nyitóoldalán szintén egy 2005-ben készült, kalózkodással kapcsolatos felmérés eredményeit találjuk, amely lényegében szintén a kalózmásolatok terjedésében látja a fő veszélyforrást.⁹⁸

A fájlmegosztás hanglemeziparra gyakorolt korai hatását vizsgálja Peitz és Waelbroeck, akik kutatásaikkal nagyrészt alátámasztják a jogvédő szervezet félelmeit, megjegyezve ugyan, hogy a visszaesésben egyéb tényezők is közrejátszhatnak.⁹⁹

A piaci viszonyok átalakulása kapcsán meg kell említenünk a jövedelmek átrendeződésének jelenségét is. Két, egymástól független elemzés is arra hívja fel a figyelmet, hogy a lemezeladások csökkenése mellett mégis nagymértékben nőtt a szerzők és előadóművészek bevétele a zeneiparban, mivel nőtték a koncertbevételek, amelyekből arányaiban nagyobb mértékben részesednek a szerzők és előadók.¹⁰⁰ Ez a tendencia a fájlmegosztásnak is köszönhető, mivel összességében jóval szélesebb közönséghez jutnak el a zeneművek, mint korábban.¹⁰¹ A jövedelemcsökkenés ezért elsősorban a kiadókat érinti, és nem a zeneipar egészét. E tendenciákat azok az összegzések is alátámasztják, amely egy-egy világhírű előadó koncertekből befolyó, illetve zeneeladásokból származó összjövedelmét mutatják: a koncertbevételek nagyságrendekkel megelőzik az albumokból származó bevételeket.¹⁰² Egy

---

⁹⁶ Erről ld. a 2008-2009-es összefoglalót: <http://76.74.24.142/A200B8A7-6BBF-EF15-3038-582014919F78.pdf>

⁹⁷ Zenepiaci elemzés, http://www.mahasz.hu/?menu=piaci_adatok&menu2=zenepiaci_elemzes [2010.11.10.]

⁹⁸ <http://www.asva.hu/index.html>[2010.11.10.]

⁹⁹ Peitz, Waelbroeck, 2004, 78.

¹⁰⁰ Bjerkøe, Sørbo, 2010

¹⁰¹ Oberholzer-Gee, Strumpf, 2009. 24-25.

¹⁰² Oberholzer-Gee, Strumpf, 2009. 38. Az összefoglaló a világhírű előadókat vizsgálja, ugyanakkor nincs széles körű elemzés arról, hogy vajon a zenekarok többségénél is ez a helyzet áll-e fenn.

másik érdekes tendencia azt mutatja, hogy a zenei CD-k eladásának csökkenése mellett az Internet hozta ismertségnek, kínálatbővülésnek köszönhetően nagymértékben megnőtt az új kiadók és kiadványok száma. Vagyis többféle zenéből adnak el összességében kevesebbet, ami a mainstream zenehallgatás mellett megerősítette a rétegzene jelentőségét, és összességében a kiadói iparban nőtt a bevételek szóródása.¹⁰³ E tendencia egybecseng a már említett hosszú farok elmélettel.

Az a fenti megállapítások alapján egyvalamit egészen biztosan állíthatunk: a fájlmegosztó rendszerek a hagyományos, offline terjesztésen alapuló üzleti modell újragondolását teszik szükségessé. Az illegális fájlcsere alapján ugyanakkor széles kör számára váltak a különböző tartalmak ingyen hozzáférhetővé, és komolyan úgy tűnik, hogy sem a jogi, sem a technikai (DRM) fellépés nem képes e trendet megállítani. Így azonban az a sajátos helyzet áll elő, hogy az innovatív üzleti modelleknek már nem csak a hagyományos, kiadóközpontú terjesztéssel kell versenyeznie, hanem lényegében a széles választékú, könnyű és ingyenes hozzáférést biztosító jogszerűtlen üzleti modellekkel is.

A zeneiparban több új és sikeresnek tűnő üzleti modellel is találkozhatunk. Bár a közvetítőszervezetek szerepe csökken, az online értékesítési rendszerben sem feltétlenül tűnik el, csupán a szerepük változik. A közvetítők közreműködésével alapvetően két új modell figyelhető meg: (1) a „pay-per-song” típusú értékesítésre épül pl. az Apple iTunes modellje, amely jelenleg a világ legnagyobb online zeneboltja, 80%-os piaci részesedéssel és 10 milliárd eladott dallal. Ezen eredmények azt mutatják, hogy az olcsó, széles választékú online zenebolt sikerrel veszi versenyez a fájlcsereléssel. (2) Kísérleteznek streaming jellegű szolgáltatások beindításával is, ahol letölteni nem, csak meghallgatni lehet a zeneszámokat, rendszerint ingyen, reklámfogyasztásért cserébe.

A fentiek mellett látunk olyan sikeres online értékesítési modellt is, ahol a zenekar közvetlen lép kapcsolatba a fogyasztókkal, rajongókkal. A Radiohead együttes a „Mondj egy árat!” elnevezésű akcióval adott ki nagylemezt 2007-ben, amelynek eredményeként a lemezeket letöltők 0 és 20\$ között, átlagosan 6\$-t fizettek. Kereskedelmi szempontból az album az együttes legsikeresebb albuma lett. Emellett többen ingyenes teszik elérhetővé albumaikat, felismerve azt (vagy legalábbis bízva abban), hogy a fokozott ismertségnek köszönhető

---

¹⁰³ Oberholzer-Gee, Strumpf, 2009. művet idézi: Dajkó, 2009

koncertbevétel növekedés jóval meghaladja majd a lemezeladás hiányából eredő bevételkiesést.¹⁰⁴

A legális online terjesztési formák igénybevételével kapcsolatos magyarországi fejleményekkel kapcsolatban egy Index.hu által készített közvéleménykutatást idézünk, amely szerint a fájlmegosztó rendszereket használók többsége használna más, fizetős online forrást a tartalmak megszerzéséért, amennyiben az a jelenlegi CD árakhoz képest jelentősen olcsóbb lenne. Az érintett szereplők nyilatkozatai alapján készített felmérések eredményeivel szemben – ellentétben a Harvard Business School által végzett és a kanadai helyzetet elemző kutatásokkal – ugyanakkor szkeptikusak vagyunk.¹⁰⁵

Az online zeneboltok Magyarországon azonban egyelőre nem elterjedtek: a neves külföldi szolgáltatások különböző okokból nem elérhetők, olyan sikeres magyar szolgáltató pedig, amelyik a hozzáférés egyszerűségében, a választékban és a dalok árával is sikeresen vehetné fel a versenyt a fájlmegosztó rendszerekkel, egyelőre nem jelent meg a piacon. A szolgáltatásindítás nehézségeit is összefoglalja az Index.hu egy írása, amely összességében a hazai piac méretében, a magas jogdíjakban, és a fejletlen online vásárlási kultúrában látja a legfőbb akadályokat.¹⁰⁶ Érdekesség, hogy két, egymáshoz képest hat év különbséggel szervezett szerzői jogi konferencián is hasonló érvek merültek fel: a piaci szereplőket képviselők a közös jogkezelők jogdíjgyakorlatát nevezték meg az egyik fontos piacra lépési korlátnak; ezen észrevételekkel a közös jogkezelők képviselői csak részben értettek egyet.¹⁰⁷

Meg kell jegyezni, hogy a szerzői jog – annak ellenére, hogy a szabályozás logikája, és eddigi gyakorlata egy korábbi értékesítési modellnek kedvez leginkább – önmagában és elvileg egyáltalán nem akadályozza az új üzleti modellek kialakulását, mint ahogy erre látunk is számtalan (főleg külföldi) példát. Ugyanakkor véleményünk szerint az iparági szereplők a fájlmegosztással kapcsolatos problémákat nem elsősorban jogi eszközökkel (pl. a szerzői jogi jogsértések felderítésének és az igényérvényesítés hatékonyságának növelésével), hanem reális alternatívát kínáló üzleti modellek kialakításával képesek csak megoldani. A hatályos

---

¹⁰⁴ Szoleczki, 2010, 33-38.

¹⁰⁵ Miért torrentezik a magyar?, 2009.04.29. http://index.hu/tech/net/2009/04/29/miert_torrentezik_a_magyar/ [2010.11.05.]

¹⁰⁶ Építsünk saját iTunest!, 2010.02.18. http://index.hu/tech/net/2010/02/18/epitsunk_sajat_itunest/ [2010.11.05.]

¹⁰⁷ A „Szerzői jog a digitális korban” című, PTE ÁJK által 2004. október 6-án Pécsen rendezett konferencián, valamint „A szerzői jogi jogérvényesítés aktuális kérdései” című, a PRK Partners, a CEU és a PTE ÁJK IKJK által 2010. szeptember 30-án szervezett műhelybeszélgetésen elhangzottak alapján.

jogszabályok érvényre juttatásáról természetesen nem kell a jogosultaknak lemondani, de a súlypontokat indokolt az innovatív megoldások kialakítása felé eltolni.

2.4.2. A Google Books szolgáltatás, mint új üzleti modell; a szolgáltatás szerzői jogi és versenyjogi hatásai

2.4.2.1. A Google Books szolgáltatás bemutatása

A Google Books szolgáltatás indulása – néhány éves, különösen a könyvszkennelés technológiájára koncentráló előkészít munka után – 2004 októberére tehető, amikor a cég vezetői hivatalosan is bejelentik az akkori nevén „Google Print” indulását a németországi Frankfurti Könyvvásáron. A szolgáltatás lényege, hogy a cég hatalmas mennyiségű könyvanyagot digitalizál és tesz elektronikus formában kereshetővé (katalógus funkció) illetve részben vagy egészben elérhetővé. A könyvek egy részének csak a címe és főbb adatai jelennek meg – gyakran a megvásárlást vagy kikölcsönzést lehetővé tevő forrás linkjeivel együtt, más esetekben szövegrészek, míg egyes esetekben a könyvek teljes szövege nyilvánosan hozzáférhető. A projekt célja összesen hat pontban foglalható össze: (1) a könyvek katalogizálása és a különböző könyvek, publikációk közötti kapcsolatok (pl. hivatkozások) megteremtése és összegyűjtése; (2) a könyvek szövegében történő keresés biztosítása (akkor is, ha a teljes szöveg szerzői jogi védelem miatt nem érhető el; ekkor csak a keresőszó környezetében lévő néhány mondat válik láthatóvá); (3) a könyvek értékesítésének elősegítése azáltal, hogy a könyv egyes szövegrészei a felhasználók számára megismerhetővé válnak; (4) egyes könyvek teljes szövegéhez vagy nagyobb (vagy a teljes) könyvmennyiséget tartalmazó könyvadatbázisokhoz való előfizetéses hozzáférés biztosítása; (5) nyilvános hozzáférés biztosítása könyvtári terminálok segítségével; (6) (ingyenes) online hozzáférés biztosítása a közkincsbe tartozó könyvekhez.

A Google a könyveket kiadóktól és könyvtáraktól szerzi be. A programhoz elsőként csatlakozó kiadók között számos nagy tekintélyű és jelentős piaci szerepet betöltő vállalat található, így többek között a Blackwell, a Cambridge University Press, a McGraw-Hill, az Oxford University Press, a Springer, a Taylor & Francis és a Warner Books. Az elsőként csatlakozott könyvtárak között szerepelnek a Harvard, a University of Michigan, az Oxford és a Stanford egyetem könyvtárai valamint a New York Public Library.

A Google Books jelenleg nagyjából 12 millió könyv adatait tartalmazza, amelyek egy jelentős része közkincsnek minősül és/vagy kereskedelmi forgalomban nem kapható mű.¹⁰⁸

A szolgáltatás megítélése és fogadtatása összességében a kezdetektől fogva vegyes. A szerzői jogi és versenyképességi, versenyjogi szempontokat a későbbiekben részletezzük, de ezen kívül is számtalan érdekes szempont és vélemény jelent meg világszerte.

Egy tanulmány kiemeli a magánszféra védelem és a könyvtárfunkció privatizációinak veszélyeit. Az előbbi keretében a Vaidhyanathan annak a ma már nyilvánvaló aggodalomnak ad hangot, miszerint a Google a különböző szolgáltatásai keretében (keresőszolgáltatás, levelezőszolgáltatás, Google Books szolgáltatás, stb.) hatalmas mennyiségű információval rendelkezhet a felhasználóiról, amelynek üzleti (direkt marketing) célú és nemzetbiztonsági célú felhasználására is igen nagy a kísértés.¹⁰⁹ A könyvtárak privatizációja¹¹⁰ egészen másfajta kockázatokat jelenthet: a vállalkozások egyrészt egész egyszerűen csődbe mehetnek, míg az egyetemek és könyvtárak esetén ez kizárt, másrészt a Google – bármennyire is része a Google brandnek a köz szolgálata – alapvetően egy profitorientált, a tulajdonosok érdekeit szolgáló vállalkozás, így a Google Books szolgáltatás esetleges hosszú távú veszteségessége esetén akár meg is szüntetheti. Emellett a Google rendszerével szemben minőségi aggályok is felmerülnek: sem a keresési elvek és algoritmusok, sem a metaadatok kialakítása nem nyilvános. „Érdemes rábízni az örökségünket és kollektív tudásunkat egy olyan cégre, amely alig egy évtizede létezik?” – teszi fel a kétkedést és választ is rejtő kérdést a szerző.¹¹¹

Más szerzők¹¹² – amellett, hogy a szerzői jogi kérdéseket is feloldhatónak találták a „fair use” doktrína alapján (erre a későbbiekben még kitérünk) – kifejezetten lelkesedtek a Google projektjéért, amelyben az egyetemes kultúra összegyűjtésének és hozzáférhetővé tételének lehetőségét látták. Kétségtelen tény, hogy a Google szolgáltatása egyrészt hatalmas könyvmennyiséget tesz könnyen és gyorsan hozzáférhetővé és kereshetővé, másrészt újra piacot teremthet olyan out-of-print illetve árva művek számára, amelyek hasznosítására más módot a jogosultak nem találtak.

---

¹⁰⁸ A Google Könyvkeresőről, <http://books.google.com/googlebooks/history.html> [2010.09.03.], valamint Google Books Wikipédia szócikk, http://hu.wikipedia.org/wiki/Google_Books [2010.09.03.]

¹⁰⁹ Vaidhyanathan, 2007, 1219-1220.

¹¹⁰ A szerző nyilvánvalóan nem arra gondol, hogy a könyvtárak azonnal és teljesen megszűnnek, hanem arra, hogy a funkciójuk nagy részét egy magáncég átveheti, csökkentve ezzel pl. a könyvtári digitalizációs programok kialakításának motivációját.

¹¹¹ Vaidhyanathan, 2007, 1207-1208. Az idézet saját fordítás

¹¹² Cory Doctorow szerint kifejezetten a szerzők és kiadók érdekeit szolgálja a Google Books szolgáltatás, míg Lawrence Lessig Youtube üzenetben (<http://www.youtube.com/watch?v=TmU2i1hQiN0> [2010.10.12.]) áll ki a projekt mellett. A nézeteket idézi: Vaidhyanathan, 2007, 1222-1223.

2.4.2.2. Szerzői jogi kérdések

A könyvek Google Books szolgáltatás keretében történő digitalizálása és egyéb felhasználása során a szerzői jogi elemzéshez három kategóriát érdemes megkülönböztetni:

1. *Közkinccs körébe tartozó alkotások*: ide tartoznak azok az alkotások, amelyek szerzői jogi védelem alatt nem állnak, vagy azért, mert a védelmi idő már lejárt, vagy azért, mert soha nem is álltak védelem alatt, mivel még a szerzői jogi védelem kialakulása előtt keletkeztek.
2. *Szerzői jogi védelemben részesülő*, és forgalomban lévő (*in-print*) alkotások, amelyek esetén a szerzői jog jogosultja rendszerint ismert.
3. *Szerzői jogi védelemben részesülő*, de *out-of-print*, azaz forgalomból kikerült művek. E műveken belül valójában két jól elkülöníthető csoportról van szó. Az első (A) csoport műveinek szerzője (illetve a jogosult) ismert, de a művek kikerültek a forgalomból, azaz a nagyközönség számára lényegében nem hozzáférhetőek, és vélhetően anyagi értelemben sem hasznosíthatók.¹¹³ A második alcsoportba (B) azok a művek tartoznak, amelyeknél a jogosult személye vagy holléte nem ismert (árva művek), azaz felhasználási engedély gyakorlatilag nem, vagy csak indokolatlan nehézségek árán kérhető.¹¹⁴

Az első csoportba tartozó művek megítélése szerzői jogi szempontból egyértelmű: védelem nem áll fenn, így e művek – a még fennálló személyhez fűződő jogok tiszteletben tartása mellett – szabadon felhasználhatók. Ugyanakkor versenypolitikai, versenyjogi kérdések ez esetben is felmerülnek, mivel a magas fix költségek (könyvek beszerzése, szkennelés), az alacsony terjesztési költségek, a hálózati hatás és később részletezett Google Book Egyezség jogi megoldásai kifejezetten kedveznek a monopolhelyzet kialakulásának.

A második csoportba tartozó művekkel kapcsolatos szerzői jogi kérdések szintén egyértelműek: a Google kizárólag a szerzői jogi jogosult előzetes engedélyével használhatja fel az adott műveket.

A harmadik csoportba tartozó művek megítélése már összetettebb kérdés, amelyek kapcsán – szerzői jogi, versenyjogi és versenyképességi szempontból egyaránt – kényes helyzet áll elő, amelyet a Google egy – az alábbiakban részletesen bemutatott egyezséggel kíván feloldani.

---

¹¹³ Felmerül természetesen a kérdés, hogy mi minősül pontosan out-of-print alkotásnak, illetve hogy ez az állapot „véglegesnek” tekinthető-e. A GoogleBooks egyezség külön fejezetben rendezte e kérdést.

¹¹⁴ Gyenge, 2009, 177.

A Google tevékenységének szerzői jogi megítélése kapcsán a kezdetektől nehézséget okoz az a tény, hogy a Google minden könyvet – akár engedély nélkül is – beszkenelt, akkor is, ha egyébként az adott műből semmilyen módon nem hozott nyilvánosságra még részleteket sem. Sok esetben a szerzői jogi védelem alatt álló művek esetén néhány oldalnyi részt és a bibliográfiai adatokat tette elérhetővé, arra hivatkozva, hogy ez csupán olyan felhasználói élmény „mintha a könyvesboltban belelapozhatnának a könyvekbe”.¹¹⁵

A már említett egyezséget megelőző jogirodalomban a Google Books szerzői jogi kérdéseinek vizsgálatakor felmerült a fair use kitételre való hivatkozás. Többen arra hivatkoznak, hogy egyrészt az amerikai joggyakorlatban elfogadást nyert, hogy az üzleti cél nem feltétlen zárja ki a fair use doktrína alkalmazását, másrészt a Google szkennelése és a keresési találatok megjelenítése nem sérelmes a könyveladás egyéb piacaira, hanem éppen hogy elősegíti az értékesítést, így az eredeti szkennelés, mint szerzői jogi felhasználás önálló jelentősége csekély.¹¹⁶ A Google által tervezett egyezés e kérdéseket – legalábbis az amerikai jogosultakkal kapcsolatban – rendezi.

A fenti szerzői jogi kérdések igazán élessé 2005-ben váltak, amikor a szerzőket képviselő The Authors Guild, és a kiadókat képviselő Association of American Publishers pert indított a Google ellen. A perben (ún. class action) e szervezetek minden jogosultat képviseltek, függetlenül attól, hogy azok tagjai e nevezett szervezeteknek vagy sem.

A Google Books a fenti szerzői jogi nehézségek megoldására a per lezárásaként a második és harmadik csoportba tartozó alkotásokra és azok felhasználására koncentráló¹¹⁷ speciális megállapodási javaslattal (a továbbiakban GoogleBooks Egyezés) állt elő.

2.4.2.3. A GoogleBooks Egyezés

A GoogleBooks Egyezés (Settlement Agreement) első verzióját a felek 2008. október 28-án írták alá.¹¹⁸ A per és a bíróság által jóváhagyott egyezés – az amerikai jogban ismert – sajátossága, hogy az a konkrét felek mellett minden más, hasonló helyzetben lévő személyre: kiadóra és szerzőre (class members) is kiterjedő hatállyal köttetik meg.¹¹⁹ A fent említett

---

¹¹⁵ Vaidhyanathan, 2007, 1216.

¹¹⁶ Vaidhyanathan, 2007, 1222-1223.

¹¹⁷ A megállapodás formálisan mindkét csoportba tartozó műre kiterjed, de a lényeges áttörést az árva és out-of-print műveknél éri el. A megállapodás részleteit a következő fejezet mutatja be.

¹¹⁸ Az eredeti és a módosított Egyezés letölthető a http://www.googlebooksettlement.com/r/view_settlement_agreement oldalról

¹¹⁹ Gyenge, 2009, 177.

szervezetek tehát valamennyi szerzőt és kiadót képviselnek függetlenül attól, hogy azok e szervezetek tagjai vagy sem, illetve e képviselést kívánják-e vagy sem.

Az Egyezséget ugyanakkor számos szakmai és politikai kritika érte: az EU különböző szervei mellett (ideértve a versenyhatósági jogkörökkel rendelkező Európai Bizottságot is) többek között az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma, illetve a nagy, legalábbis potenciális konkurensok, az Amazon és a Microsofttól is élesen bírálta a megállapodás tartalmát. A kritikák elsősorban az európai szerzők és kiadók tisztázatlan és/vagy visszas helyzetére és versenyjogi aggályokra koncentráltak.

A fenti visszajelzéseket részben figyelembe véve a felek elkészítették az egyezés módosított szövegverzióját, amelynek bírósági jóváhagyása azonban még nem történt meg. Az alábbiakban az Egyezés részletes tartalmát tekintjük át; az eredeti szöveg bemutatása mellett elemezzük és értékeljük a kritikai megjegyzéseket, illetve a módosított egyezés változtatásait is.

Az Egyezés alapján a Google mindenekelőtt vállalja, hogy az eddig jogellenesen felhasznált művek jogosultjait „kártalanítja”. Erre a célra a cég jelentős, 45 millió USD összeget szán, amelyből meghatározott elvek szerint kifizeti az arra jogosult és jelentkező szerzői jogi jogosultakat.¹²⁰

A Google ugyancsak a saját költségén létrehoz egy nyilvántartó szervezetet (Registry, a továbbiakban Nyilvántartó), amely a Googletől független, non-profit szervezet, amely kifejezetten a jogosultak érdekeit képviseli akár a Googlelel szemben is. A Nyilvántartó feladata az egyes műveken fennálló szerzői jogok és jogosultjaik összegyűjtése és adatbázisba rendezése. Elsőre talán nem nyilvánvaló, de ez több millió könyv esetén óriási és igen költséges feladatot jelent. A Nyilvántartót egy, a szerzők és kiadók képviselőiből álló igazgatótanács irányítja. A megállapodás alapján a Nyilvántartó funkciói és feladatai nagyon hasonlóak egy közös jogkezelő szerv feladataihoz.¹²¹

Az Egyezés központi elemei alapján a Google széles körű felhasználási jogosultságot kap, amelynek keretében a Google 2009. január 5-e előtt kiadott

- 1) könyveket és ún. beillesztett részleteket továbbra is digitalizálhat (másolatot készíthet);

---

¹²⁰ Google Books Egyezés, II. fejezet

¹²¹ Google Books Egyezés VI. fejezet

- 2) intézményeknek előfizetést adhat el meghatározott könyvadatbázisra,
- 3) egyedi könyveket on-line értékesíthet,
- 4) hirdetéseket helyezhet el a könyvek lapjai mellett,
- 5) és egyéb (később részletezett) ún. hozzáférési felhasználási jogosultság adására is jogosult.

A fentiek ellenszolgáltatásaként a Google vállalja, hogy a felhasználásokból származó jövedelem (ideértve a reklámbevételeket is) 63%-át a jogosultaknak kifizeti. A szerzők és kiadók közötti felosztást meghatározott módon, egy ún. allokációs terv alapján végzik el a szerződő felek. Az intézményi előfizetésekből származó jövedelmek esetén azonban a Google fix árazást alkalmaz: könyvenként 200 \$-t kíván kifizetni. E rendelkezés versenyre gyakorolt hatásait a későbbiekben elemezzük.

Az Egyezség a fenti felhasználások tekintetében differenciált felhasználási és engedélyezési modellt állít fel, amelynek fontos eleme egyrészt a mű árva mű és/vagy out-of-print jellege, illetve az, hogy az engedély megjelenítéssel járó felhasználásra vagy megjelenítéssel nem járó felhasználásra vonatkozik-e.

In-print és az out-of-print művek

In-print, azaz még kapható műnek tekinthető a kereskedelmi forgalomban hozzáférhető mű, ideértve azt az esetet is, ha valamely jogosult nyilvános kijelentést tett arra nézve, hogy egy adott könyvet ki kíván adni. A módosított egyezség egyértelműsíti, hogy egy könyv akkor hozzáférhető a kereskedelmi forgalomban, ha a világon bárhol egy eladó újonnan eladásra kínálja az Egyesült Államokban, Kanadában, az Egyesült Királyságban vagy Ausztráliában élő vásárlónak. A módosított egyezség alapján elsősorban a szerzői jogi jogosult nyilatkozata alapján kell megítélni egy könyv in-print illetve out-of-print jellegét.

Ezzel szemben out-of-print műnek minősülnek a kereskedelmi forgalomban nem kapható, illetve a fenti feltételeknek nem megfelelő művek.

Megjelenítéssel járó felhasználások (display uses)

A szerződés-tervezet összesen négy megjelenítéssel járó felhasználást említ.

1. *Hozzáférési felhasználás*: egy könyv egészének megjelenítését, illetve – adott esetben bizonyos lapszám megkötéssel – egy könyv egy részének a nyomtatási, illetve másolási/beillesztési lehetőségét jelenti. A megállapodás tovább részletezi e

felhasználási formát, és megkülönböztet (a) ún. intézményi előfizetést (amely valamely oktatási, állami és vállalati intézmény hallgatói és/vagy alkalmazottai számára meghatározott időszakra nyújtott teljes vagy részleges, tudományágak alapján korlátozott hozzáférést jelent); (b) fogyasztói hozzáférést (amely egy-egy könyv tartalmához való hozzáférés biztosítását jelent magánszemélyes számára); (c) nyilvános hozzáférhetőség biztosítását (könyvtárakban és egyetemeken elhelyezett terminálokön keresztül történő hozzáférés); valamint (d) egyéb kereskedelmi felhasználásokat (pl. fogyasztók számára az adatbázishoz való hozzáférés biztosítása, on-demand alapú nyomtatási lehetőség biztosítása, stb.)

2. *Előzetes megtekintés felhasználás:* a felhasználók keresésére válaszolva a Google jogosult a könyv maximum 20%-át, legfeljebb öt egybefüggő oldalt megjeleníteni annak érdekében, hogy a felhasználó el tudja dönteni, hogy megvásárolja-e az adott könyvet (vagy a hozzáférést) vagy sem. E felhasználási forma a nyomtatás illetve a kivágás/beillesztés lehetőségének biztosítását nem foglalja magában. A szerződés kifejezetten rögzíti, hogy e felhasználás lényegében marketing eszköz, amelynek célja a könyveladás növelése.
3. *Töredék megjelenítése:* a felhasználók keresésére válaszolva a Google jogosult megjelenítheti egy könyv három-négy sorát (töredékét). (Egy kereső könyvenként legfeljebb három töredéket láthat.)
4. *Bibliográfiai adatok megjelenítése:* A Google jogosult a felhasználóknak megmutatni egy könyv címlapját, alapvető kiadási információkat tartalmazó oldalát, tartalomjegyzékét és tárgymutatóját.

Megjelenítéssel nem járó felhasználás (non-display use)

A megjelenítéssel nem járó felhasználás olyan felhasználás, amely a könyv tartalmát semmilyen mértékben nem jeleníti meg, de bemutathat bibliográfiai információt, tárgymutatót és kulcsszavakat.

Hirdetési célú felhasználás

A fentiek mellett az Egyezés külön nevesíti a hirdetési célú felhasználást, amelynek lényege, hogy a Google az egyes felhasznált tartalmak mellett hirdetéseket helyezhet el, amelynek bevételéből a szerzői jogi jogosultak szintén részesülnek.

Felhasználási engedélyezés

Az egyes felhasználási modelleket az átláthatóság kedvéért három csoportba sorolhatjuk.

1. *Opt-in jellegű felhasználási engedély-szerzés*

a. In-print művek megjelenítési célú felhasználása: A megállapodás értelmében a Googlenek nincs joga megjelenítéssel járó felhasználásokra a kereskedelmi forgalomban kapható könyvek esetén, hacsak a szerzői jogi jogosult engedélyt nem ad erre.

Ebben az esetben lényegében a hagyományos szerzői jog elve érvényesül, azaz a jogosultaknak kifejezett nyilatkozattal kell engedélyezniük műveik felhasználását. Ez esetben főszabály szerint az Egyezségben foglalt szabályokat alkalmazzák a felek (pl. a jogdíj mértéke tekintetében), de bizonyos rendelkezésektől a későbbiekben eltérhetnek. Az Egyezség tehát mintegy ÁSZF-ként szolgál a jogosultak és a Google mint felhasználó között. A főszabályként fix jogdíjak azonban versenyjogi aggályokat vethetnek fel.

2. *Opt-out jellegű felhasználási engedély-szerzés határidővel*

a. In-print művek megjelenítéssel nem járó felhasználása: A jogosultaknak joguk van ahhoz, hogy kivonják könyveiket a Google bármilyen felhasználása alól 2011. április 5-ig beadott kérelemmel. Az ezt követő kérelmezéseket a Google csak akkor köteles figyelembe venni, ha a könyv még nem lett digitalizálva.

b. Out-of-print művek megjelenítéssel nem járó felhasználása.

c. Bármely (in-print vagy out-of-print) korábban már digitalizált könyv teljes eltávolítása: A megállapodás – a fentiekből már logikusan következően – a könyvek teljes eltávolítását is a fenti határidőhöz köti. Megjegyezzük, hogy itt a tömegesen, eredetileg vélhetően jogellenesen beszkenelt, de leggyakrabban meg nem jelenített könyv eltávolításáról van szó.

E felhasználások lényege tehát az, hogy meghatározott időpontot követően a Google az érintettek tiltakozásától függetlenül is jogosult lesz a tartalmak digitalizálására és katalógizálására (de nem a megjelenítésükre).

3. *Opt-out jellegű felhasználási engedély-szerzés határidő nélkül*

a. Out-of-print művek megjelenítéssel járó felhasználása.

b. Bármely (in-print és out-of-print) mű hirdetés célú felhasználása.

Ezekben az esetekben tehát a megállapodás értelmében a Google jogosult a megnevezett felhasználásokra mindaddig, amíg a szerzői jogi jogosult – időkorlát nélkül – nem tiltakozik. A tiltakozás megteremti azt a lehetőséget, hogy ha valamely out-of-print mű hasznosítására a szerzői jogi jogosult a későbbiekben hatékonyabb megoldást talál, és például új kiadást tervez, akkor ezt a Google-től függetlenül megtegye.

A Megállapodás alapján a Google részére adott felhasználási engedélyek egyike sem kizárólagos felhasználási jog, a szerzői jogi jogosultak önállóan vagy a Nyilvántartón keresztül a műveket maguk is felhasználhatják, vagy bárki másnak – ideértve a Google közvetlen versenytársait is – felhasználási engedélyt adhatnak.¹²²

A fenti konstrukció a 2.a, 2.b, és a 3. pontban foglaltak alapján egyrészt azt eredményezi, hogy meghatározott határidő letelte után a Google bármely könyvről készíthet digitális másolatot a szerzők engedélye nélkül, sőt kifejezett tiltakozása esetén is, azaz a katalogizáló funkciót maradéktalanul megvalósíthatja. Másrészt a Google hasznosíthatja az árva műveket és az ún. nem vitatott műveket (unclaimed works), azaz azokat, amelyek ugyan egyértelműen és azonosítható jogosult szerzői joga alatt állnak, de ezt a jogát a jogosult valamiért nem érvényesíti. A Google azonban ez utóbbira nem ingyen jogosult, és a Megállapodás egyik legnagyobb fordulata éppen az, hogy a díjazás miatt nagyon könnyen érdekeltté teszi a jogosultakat a szerződésben való részvételre.

Meg kell jegyeznünk azt is, hogy a szerzői jog rendszerétől az opt-out jellegű engedélyezési megoldás egyáltalán nem idegen: lényegében mind a kötelező, mind az önkéntes közös jogkezelés esetében a szerzők „csak” kijelentkezni tudnak az engedélyezési rendszerből. A Google Books konstrukció tehát elsőre hasonlít az önkéntes közös jogkezelésre: a jogosultak (jelentős súlyú) képviselői a képviseleti jogosultságot kiterjesztve felhasználási engedélyt adnak jogdíjért cserébe azzal, hogy a megállapodásból a szerzők és más jogosultak kiléphetnek. A megállapodás (mintegy jogdíjközlemény) feletti állami kontrollt az egyezség bírósági jóváhagyása testesíti meg. Két nagyon fontos lényegi különbség azonban fennáll: egyrészt a megállapodás hatálya alól való kilépés lehetősége egyes felhasználások esetében időben korlátozott, és egy meghatározott dátumot követően erre érdemben nincs mód

---

¹²² A felhasználási engedélyek részletes szabályozása az Egyezség III. fejezetében, míg az egyes felhasználások részletezése a IV. fejezetben található. A Google Books Egyezség tömör összefoglalása a Google által a jogosultak számára készített értesítő alapján magyar nyelven is hozzáférhető: http://static.googleusercontent.com/external_content/untrusted_dlcp/www.googlebooksettlement.com/hu/Final-Notice-of-Class-Action-Settlement.pdf

(legalábbis a keresetindítási lehetőség elveszik), másrészt – és ez sokkal inkább praktikus, mintsem írásba foglalt különbség – e megállapodás esetében alapvetően a felhasználó diktálta a (pénzügyi) feltételeket. A digitális könyvtárak megteremtésére Európában éppen valamilyen közös jogkezeléssel kapcsolatos megoldások merülnek fel; ezeket az európai reakciókat később részletezzük.

A megállapodás ugyanakkor elvileg nem hozza monopolhelyzetbe a Google-t, a kapott felhasználási engedély egyik esetben sem kizárólagos, a szerzők és kiadók képviselői ugyanebben a konstrukcióban bárki mással is megállapodhatnak. Ugyanakkor ugyanezen feltételek előteremtése, nevezetesen egy pert lezáró, kiterjesztő hatályú egyezség megkötése korántsem egyszerű, így mindenképpen piacra lépési korlátnak tekinthető. Ez esetben – a közös jogkezeléssel kapcsolatos párhuzamnál maradva – nincs arra garancia, hogy ugyanilyen feltételekkel állapodnának meg e szervezetek más felhasználókkal is.

Az alábbiakban a megállapodás versenyre gyakorolt hatását vizsgáljuk.

2.4.2.4. Az Egyezség hatása és fogadtatása

Versenyjogi aggályok

Az Egyezség általános fogadtatása nagyjából megegyezik a szolgáltatás elindítására adott első reakciókkal (egyrésztől továbbra is fennálló adatvédelmi és a kultúra privatizációjára vonatkozó aggályok, másrésztől – különösen az out-of-print és árva művek esetén – a hozzáférés és kereshetőség üdvözlése), azzal, hogy a szerzői jogi kérdések egy részét a megállapodás rendezi, így inkább e rendezés formájával kapcsolatos, valamint versenyjogi aggályok fogalmazódnak meg.

Az Amerikai Egyesült Államok igazságügyi minisztériuma mind az eredeti, mind a módosított Egyezséget bírálta; utóbbit kissé visszafogottabban. Mindenekelőtt kifejtik, hogy e megállapodás nem a megfelelő forma a felmerült szerzői jogi kérdések rendezésére, mivel (1) az Egyezség jóval túlmutat az abban foglalt kérdések rendezésén, és alapjaiban érinti a szerzői jogi szabályozás logikáját; (2) a szerzők és kiadók képviselőinek érdekei nem feltétlenül esnek egyben a szerzők és kiadók tényleges érdekeivel, illetve e két csoport érdekei is különbözőek; (3) nem teljesen bizonyos, hogy minden érintett megfelelően tájékoztatva lett az Egyezségről, ami megakadályozhatja azt, hogy megfelelő határidőig éljenek a kijelentkezés

jogával. A Google ráadásul egyértelműen a nem túl elegáns „előbb másol, később tárgyál” (scan now and negotiate later) stratégiát folytatta.¹²³

A versenyjogi aggályok alapvetően három témakörre fókuszálnak.

1. *A megállapodás alapján lényegében ármegállapodás jön létre.*

Az Egyezség alapján a Google előre meghatározott módon osztja fel a jogdíjakat a szerzők illetve kiadók között, illetve előre meghatározott összegű jogdíjakat fizet ki egy-egy könyvért az intézményi előfizetésre szolgáló felhasználásért cserébe, és ez lényegében versenykorlátozó megállapodás.¹²⁴

2. *Az Egyezség hatására a Google de facto monopolhelyzetet élvez az árva művek illetve a „nem vitatott” (unclaimed) művek felhasználása során.*

Az Egyezségnek valóban sarkalatos pontjai alapján a Google – szemben bármely más felhasználóval – opt-out rendszerű engedélyezési modellben használhatja fel az out-of-print műveket. A szerződés ezen rendelkezése nyilvánvalóan a szerzők passzivitására alapoz. A helyzet érdekessége éppen az, hogy a megállapodás nem szükségszerűen eredményez monopolhelyzetet, mivel elvileg bármely szerző élhet a tiltakozás jogával, de ez a „nem vitatott” műveknél fogalmilag kizárt, így a monopolhelyzet de facto létrejöhet. A Google ugyan az Egyezség második tervezetében létrehozott egy, a nem vitatott művek érdekképviselőjét ellátó szervezeti egységet a Nyilvántartó rendszerén belül, de a kritikusok szerint ez érdemben nem oldja meg a problémát, mivel a Nyilvántartó sem jogosult az árva vagy nem vitatott művek esetén más személynek felhasználási engedélyt adni. A Google az árva művekre vonatkozó jogalkotástól várná e helyzet megoldását¹²⁵ – addig is privátszabályozást alkotva saját szolgáltatására.

A fentiekben is jeleztük, hogy a Google felhasználási engedélye egyik esetben sem kizárólagosak, a szerzők és kiadók képviselői ugyanebben a konstrukcióban bárki mással is megállapodhatnak. Ugyanakkor ugyanezen feltételek előteremtése korántsem egyszerű. A visszás helyzetet remekül foglalja össze az igazságügyi minisztérium említett dokumentuma: „Az Amazon például, amely a vélhetően a Google első számú versenytársa lehet, 2002-ben kezdett szerzői jogilag védett

---

¹²³ Peritz, Miller, 2010, 3, 5-6.

¹²⁴ Peritz, Miller, 2010, 7-8.

¹²⁵ Lohmann, 2009

könyveket digitalizálni, miután engedélyt kért a jogosultaktól.” Az Amazon eddig hárommillió könyvig jutott, ami számottevő mennyiség. „Az a javaslat, miszerint a versenytársaknak a Google stratégiáját követve a könyvállomány egy az egyben történő, engedély nélküli másolását kellene megtenniük abban reménykedve, hogy egy ellenük indított class action keretében hasonló megállapodásra juthatnak – nos ez igen megkérdőjelezhető közpolitikai célkitűzés, és semmiképp sem olyan magatartás, amit a versenyjog elvárna a versenytársaktól”.¹²⁶

3. *A Google monopolista árazást alkalmazhat az intézményi előfizetőkkel kapcsolatban.*

A harmadik versenyjogi aggály tehát az intézményi előfizetés szolgáltatás kapcsán merül fel, amelyek potenciális igénybe vevői elsősorban egyetemek és más kutatóintézetek lehetnek. Számukra a teljes adatbázishoz való hozzáférés hamar a mindennapi tevékenység szerves részeként, mintegy „létszükségletté” válhat. E piacon szintén nem várható, hogy más szolgáltató ilyen adatmennyiséggel megjelenjen helyettesítő termékkel, így a Google viszonylag könnyen képes lehet az árak folyamatos emelésére. Az Egyezség ugyan rögzíti, hogy az árazás során figyelembe veszik a szkennelés minősége és a hozzáférhetővé tett könyvek mennyisége mellett a „más hasonló szolgáltatások” árát is, de könnyen lehetséges, hogy nem lesz más hasonló szolgáltatás.¹²⁷

A fenti félelmekkel szemben egyes források kifejezetten a verseny erősödését várják a Google Books Egyezségtől. Az Egyezség ugyanis nem nehezíti, hanem éppen könnyíti a versenytársak megjelenését és a piacra lépést. A közkincsbe tartozó könyvek esetén egész egyszerűen azért, mert a digitalizálásuk már megtörtént. A szerzői jogi védelem alatt álló műveknél pedig azért lehet könnyebb a versenytársak helyzete, mivel a Google által létrehozott Nyilvántartó segít tisztázni a fennálló szerzői jogokat és az adatbázisa segítségével a jogosultak közvetlenül is könnyen megtalálhatóak. A verseny azáltal is élesedhet, hogy lényegében új piac és igények jönnek létre az out-of-print művekre is, amelyek szerzői komoly lehetőséget láthatnak abban, hogy különböző felhasználók számára is engedélyezzék a megjelentetésüket. A verseny ráadásul az árva műveknél is fennállhat, mivel semmi sem

---

¹²⁶ A dokumentumot idézi Peritz, Miller, 2010, 11-12.

¹²⁷ Lohmann, 2009

akadályoz meg egy másik vállalkozást, hogy a Google útját bejárva hasonló megállapodás részese legyen.¹²⁸

Többen úgy vélekednek, hogy a Google azért sincs monopolhelyzetben, mert bőven léteznek más digitális könyv és e-book szolgáltatások is, amelyek versenyeznek a Google által kínált tartalmakkal. Mások az árva művekkel kapcsolatban érvként hozzák fel – nem minden alap nélkül – hogy ezen művek piaca lényegében ez idáig nem létezett, az out-of-print művekhez való hozzáférés nehézkes volt, így a lényegében a Google hozza létre ezt a piacot, amelyen így az erőfölényes pozíció vagy az esetleges monopolista árazás még nem vizsgálható.¹²⁹

A fenti érvelések mellett meg kell jegyezni, hogy alapos versenyjogi vizsgálat (piacelemzés) ez idáig a Google Books szolgáltatással kapcsolatban nem volt, így a tényleges termékpiacon és földrajzi piac meghatározása, a helyettesíthetőség vizsgálata, stb. nem történt meg.

Az Egyezség európai fogadtatása

Különösen érdekes, és bántóan nagyvonalúan szabályozott kérdés, hogy a Google Books Egyezség hatálya mennyiben terjed ki az európai szerzők műveire. Az Egyezségről szóló eredeti értesítés szerint¹³⁰ az Egyezség hatálya azon könyvekre terjed ki, amelyek rendelkeznek egyesült államokbeli szerzői joggal (US copyright). Ennek tényleges tartalmával kapcsolatban a dokumentum meglehetősen tágan fogalmaz: „Ha Ön jogbirtokos aki nem az Egyesült Államok állampolgára, valószínűleg rendelkezik USA szerzői jogi érdekeltséggel, ha (a) a Könyvét az Egyesült Államokban adták ki, vagy (b) a Könyvét nem az Egyesült Államokban adták ki, de az Ön országának szerzői jogi kapcsolata van az Egyesült Államokkal, mert tagja a Berni egyezménynek”.¹³¹ Ez a megfogalmazás igen tág körben engedte volna európai művek másolását (digitalizálását) és adott esetben megjelenítését is. A rendelkezést ért számos kritika következtében az Egyezség módosított szövege már szűkebbre szabja a „US copyright” fogalmát: eszerint azon művek tartoznak ide, amelyek 2009. január 5-ét megelőzően megjelentek illetve bejegyzésre kerültek az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, Ausztráliában vagy az Egyesült Királyságban.¹³²

A területi hatály problémáját a Google Books részben azzal kívánja feloldani, hogy az intézményi előfizetés szolgáltatást (illetve más, full textes adatbázishoz való hozzáférést)

---

¹²⁸ Balto, 2009,

¹²⁹ Hausman, Sidak, 2009, 437.

¹³⁰ Az értesítésnél nem pontosabb az Egyezség tényleges szövegezése sem.

¹³¹ Google Books értesítés, 5.

¹³² Google Books módosított értesítés, 1-2.

kizárólag az Egyesült Államok területén biztosítja. Ez viszont versenyképességi problémákat vet fel, mivel így az európai felsőoktatási intézmények nem férhetnek hozzá ahhoz a hihetetlen gazdag forrásanyaghoz, amelyhez az amerikai intézmények viszont igen. E kérdéskör jelentősége igen nagy, de sokkal inkább kultúrpolitikai kérdés mintsem (verseny)jogi.

Az Európai Bizottság lényegében a korábban már elemzett versenyjogi problémákhoz hasonló aggályokat fejezett ki. Az együttműködés jegyében 2009. szeptember 7-én meghallgatást tartott, ahol a Google Books képviselői és az európai érintett szervezetek ismerhették meg egymás álláspontját.¹³³ A Google Books szolgáltatás és az – egyelőre bírósági jóváhagyással sem rendelkező – Egyezség európai tartalomiparra gyakorolt hatását egyelőre még csak találgatni lehet. A Google Books mindenesetre igyekszik megállapodni a nagy európai kiadókkal is, a szolgáltatást böngészve ennek sikerére több példa is látható. A Google stratégiája egyébként gyümölcsöző lehet: az ingoványos jogi helyzetet alapvetően valóban jónak mondható üzleti ajánlattal oldaná fel.

Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy Európában szintén felmerül a könyvtári állomány digitalizálására vonatkozó igény. Az eddigi legígéretesebb kísérlet az Europeana,¹³⁴ amely mintegy 5 milliós állománnyal rendelkezik.

A könyvtári állományok digitalizálásának és hozzáférhetővé tételének jogi megoldásait is keresi az Európai Bizottság. A Google „módszerével” szemben Európában mindenképpen a szerzői jogi szabályozás keretei között képzelhető el e törekvések megvalósulása, amely azonban lényegesen hosszabb és nehezebb eljárást jelent a Google stratégiájához képest. Az európai szabályozási környezet megteremtésének egyik lépése lehet az árva művekkel kapcsolatos szabályozás közeljövőben bekövetkező elfogadása. Egy konferencián elhangzott előadás¹³⁵ szerint azonban nem csak az árva művekre vonatkozó hiányos szabályozás, hanem inkább a szerzői jogi engedélyek megszerzése és menedzselése (mass copyright clearance) okoz nehézségeket a digitális könyvtárak létrehozása során. A szerzői jogi jogosult fellelése valamekkora erőfeszítéssel mindenképpen jár (ha komolyabb erőfeszítés sem vezet eredményre, akkor már árva műnek minősülhet), a jogosultakkal való tárgyalás, az engedélyezések menedzselése és a felhasználási jogok nyilvántartása pedig a többmillió, de még akár csak többszázszázres nagyságrendű könyvet tartalmazó adatbázisok esetén is igencsak

---

¹³³ <http://www.edri.org/edri-gram/number7.17/google-books-eu-hearing>

¹³⁴ <http://www.europeana.eu>

¹³⁵ Ringnalda, 2010

költséges és időigényes. Ringnalda a megoldást az önkéntes (kiterjesztett) közös jogkezelésben látja, amely alapján összeurópai szintű engedélyezés valósulhatna meg. Ez természetesen feltételez egy széles körű, európai szintű egységes fellépést is a jogosultak részéről.¹³⁶ Ugyanakkor ezen kezdeményezések mögött nem áll olyan kiforrott és konzisztens üzleti modell, mint amit a Google tud kínálni a nagy kiadók és szerzői jogi jogosultak számára, így az európai kezdeményezések sikere véleményem szerint legalábbis kétséges.

2.4.3. Innováció és üzleti modellek szerzői jogi védelem nélkül

Egy, a szellemi tulajdonon alapuló monopólium étjogosultságát alapvetően megkérdőjelező, de számtalan megfontolandó érvet és ellenérvet felvonultató forrás¹³⁷ egész fejezetet szentel e kérdéskörnek.

Ezen üzleti modellek esetében mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy komoly nehézséget okoz annak „szimulálása”, hogy miként működhet eredményesen a tartalom-és szoftveripar szerzői jogi szabályozás nélkül, mivel jelenleg a szerzői jog alapjaiban és széles körben meghatározza ezen iparág üzleti kapcsolatainak jellemzőit. Így valójában inkább néhány kiragadott, részben fiktív példa ismertetése lehetséges, amelyek azonban érdekes továbbgondolásra sarkallhatnak.

Boldrin és Levine szerint az egyik példa éppen a szoftveripar. Először is az iparág jelentős fejlődésen ment keresztül 1981 előtt, szabadalmi védelmi háló nélkül is, és ugyan szerzői jogi védelem megillette a szoftvereket, e jogokat eleinte csak ritkán érvényesítették,¹³⁸ mivel ez hosszú távon – egyes szoftverek nagyfokú elterjedését eredményezve – hozzájárulhatott az adott szoftverkészítő vállalkozás világméretű sikereihez.

Ugyancsak sikeres üzleti modellek épültek a nyílt forráskódú szoftverekre is, amelyek a webszerverek operációs rendszereinek piacán piacvezető termékek, de a felhasználóknak kínált operációs rendszerek és az egyéb alkalmazások (Linux, ill. OpenOffice) területén is egyre növekvő piaci részesedéssel rendelkeznek.¹³⁹ Megjegyezzük, hogy az open source szoftverek alapvetően a szerzői jog eszközrendszerét használják, a jogosítás licenyszerződés (pl. GPL) alapján történik. Ugyanakkor e licencre éppen a szoftver felhasználására vonatkozó szabadságok érvényesülését hivatott biztosítani, azaz hogy az e nélkül köztulajdonba kerülő alkotások átdolgozására ne lehessen aztán szerzői jogi védelmet alapítani. Azt ugyan nehéz

---

¹³⁶ A hivatkozott előadás mellett ld. még erről Ringnalda, Elferink, 2008, 6-11.

¹³⁷ Boldrin, Levine, 2008

¹³⁸ Boldrin, Levine, 2008, 16-17.

¹³⁹ Boldrin, Levine, 2008, 19-20.

megbecsülni, hogy szerzői jogi védelem nélkül e modellek vajon ugyanebben a formában működőképesek lennének-e, de a válasz éppen a fentiek miatt feltehetően: igen. A szerzők ugyancsak felhívják a figyelmet arra – és ezt több más iparág kapcsán is megismétlik – hogy a szellemi tulajdonvédelem hiánya az üzleti modellek újragondolására és fejlesztésére ösztönöz, tehát komolyan erősíti az üzleti modellek innovációját.¹⁴⁰ A szerzői jogi szabályrendszeren alapuló alternatív üzleti modellekkel külön fejezetben részletesen is foglalkozik.

Boldrin és Levine vizsgálta az irodalmi alkotások és könyvek piacát is. Mindenekelőtt felhívják a figyelmet arra, hogy számos neves mű a szerzői jogi védelem előtt keletkezett: „Legalább háromezer éve készültek zenei és irodalmi alkotások nagyjából minden közösségben a szerzői jogi védelem teljes hiánya [...] mellett.”¹⁴¹ Emellett a szerzők elemeznek két speciális helyzetet is.

Az egyik ilyen elemzés a 19. század eleji amerikai piacra fókuszál, amikor is a külföldi alkotásokat bárki szabadon másolhatta az Egyesült Államokban, ha megvásároltak egy műpéldányt. Ennek ellenére számos kiadó mégis szerződést kötött külföldi – különösen angol – írókkal és fizettek nekik azért, hogy a kéziratot még az angol kiadás előtt megkapva korábban kiadhassák a művet, mintsem hogy az „ingyenes” másolatok elkészülhetnének. A kiadók felismerték azt, hogy e művek keresletére türelmetlenség jellemző, az első kiadások és példányok jóval értékesebbek a későbbieknél. Az angol írók sokszor nagyobb ellenszolgáltatást kaptak az amerikai kiadóktól, mint ami az angliai kiadás jogdíja volt, holott akkoriban e két piac nagysága hasonló volt.¹⁴²

Ugyancsak a kiadás előtti terjesztés és az első piacra lépő és előnyét hangsúlyozza Nadel, aki hozzáteszi, hogy ez akkor jelenthet igazán komoly előnyt, ha a másolatkészítés hosszabb időt vesz igénybe vagy viszonylag költséges, és az adott mű iránt „türelmetlen” fogyasztói igény jelentkezik.¹⁴³ A digitális technológia következtében a másolás és terjesztés azonban gyorsá és lényegében költségmentessé vált, így ezen üzleti modell alkalmazása legfeljebb szűk körben lehetséges. Ugyanakkor az Internet lehetőséget ad a felhasználókkal való közvetlen kapcsolattartásra, így például a brit Marillion együttes sikeresen értékesítette új lemezét a rajongói számára még a hivatalos megjelenés előtt.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ Boldrin, Levine, 2008, 21-22.

¹⁴¹ Boldrin, Levine, 2008, 30.

¹⁴² Boldrin, Levine, 2008, 22-23.

¹⁴³ Nadel, 2003, 19.

¹⁴⁴ Nadel, 2003. 20-21.

Boldrin és Levine másik példája napjainkból való, és azoknak az alkotásoknak a keresletét vizsgálja, amelyek nem állnak szerzői jogi védelem alatt: az USA-ban ilyenek a kormányzat által készített dokumentumok, jelentések. Két nagy jelentőségű, a közvélemény széles érdeklődésére számot tartó jelentést, az iraki háborúról illetve a 2001. szeptember 11-i terrortámadásról írt jelentéseket vizsgálva a szerzők arra jutottak, hogy az e dokumentumok nyomtatott verzióját pénzért áruló oldalak annak ellenére hatalmas eladásokat, és így tisztes hasznot realizáltak, hogy a dokumentumok egyébként ingyenesen letölthetőek voltak egyes kormányzati szervek oldaláról.¹⁴⁵

A szerzők végül vizsgálták a felnőtt tartalmak iparágát, mivel ezen a területen a piaci szereplők – a társadalmi ellenérzések miatt – kevésbé hangosan és hatékonyan érvényesítik a szerzői jogokat, az iparág szereplői nagyrészt szemet hunynak a kalózmásolatok létezése felett. Ennek ellenére – állítják a szerzők – a felnőtt tartalmak iránti kereslet nagymértékben nőtt, a digitalizáció és az Internet hatására a piac erőteljesen bővült az elmúlt években, ami annak is köszönhető, hogy e területen jelentek meg és terjedtek el először az olyan új üzleti modellek, mint pl. a streaming alapú internetes értékesítés, a pre-paid illetve különböző elektronikus fizetési megoldások alkalmazása vagy legújabban a HD felbontású filmek értékesítése. Ugyanakkor az is megfigyelhető – ismerik el a szerzők –, hogy ezen iparág leghíresebb szerzői-szereplői (színészei, rendezői, producerei, „sztárjai”) lényegesen kevesebbet (de azért bőven elfogadhatóan) keresnek, mint hollywoodi kollégáik.¹⁴⁶ Ugyanakkor ezzel ellentétes tendenciáról számol be egy sajtócikk, amely szerint a pornóipart az „internet elterjedése sokkal súlyosabban érintette, mint akár Hollywoodot, akár a zeneipart. A mai napig nem született olyan megoldás, ami olcsó, kényelmesen és legálisan viszi el a felhasználók tömegeihez a tartalmat. Ráadásul a témából adódóan a hirdetésekre alapozó modellek esélyei is elég korlátozottak a sikerre.”¹⁴⁷

A fenti példák alapján véleményünk szerint csak néhány következtetés vonható le. Maga a szerzőpáros is elismeri, hogy ezek alapján önmagában még nem állítható, hogy szellemi tulajdonvédelem nélkül ösztársadalmi szinten hatékonyabb az innováció és minden iparágra működőképes üzleti modellek alakulhatnak ki (később aztán más érveket is vizsgálva mégis eljutnak erre a következtetésre). Az viszont a fentiek alapján állítható – és ezzel a szűkítő értelmezéssel a magunk részéről egyetértünk – hogy lehetséges szerzői jog nélkül is

---

¹⁴⁵ Boldrin, Levine, 2008, 25-26.

¹⁴⁶ Boldrin, Levine, 2008, 36-38.

¹⁴⁷ A pornóipar 2012-re kinyírná a fájlcseret, 2010.10.27. http://index.hu/tech/net/2010/10/27/a_pornoipar_2012-re_kinyirna_a_fajlcseret/ [2010.10.27.]

működőképes üzleti modelleket kifejleszteni, és az innovációt (új művek megalkotását) korántsem lehetetleníti el a szerzői jogi védelem hiánya.

Más megközelítésből, de hasonló következtetésre jut Oberholzer-Gee és Strumpf a fájlmegosztás hatásait vizsgálva. 2002-2007 között a könyvkiadás 66%-kal, a filmmegjelenések 30%-kal, míg az új albumok kiadása közel a duplájára nőtt, holott erre az időszakra egyértelműen a fájlcsere rendszerek elterjedése és a szerzői jogi védelem gyengülése jellemző. „Nehéz úgy érvelni, hogy a gyengébb tényleges védelmi szint visszavetette volna a szerzők műalkotási kedvét” – állítják a tanulmány készítői.¹⁴⁸

2.4.4. Nyílt forrású (open source) szellemi közjavakkal kapcsolatos gazdasági-üzleti kérdések elemzésének alapjai

Az elemzés a nyílt forrású (open source) szellemi közjavakkal kapcsolatos gazdasági-üzleti kérdések elemzéséhez nyújt szempontokat. Ennek érdekében bemutatja a) mit értünk nyílt forrású szellemi közjavak alatt b) röviden áttekinti a nyílt forrású szellemi közjavak gazdasági jelentőségét c) vizsgálja a nyílt forrású szellemi közjavak és a szellemi tulajdonvédelem viszonyát d) bemutatja a nyílt forrású szellemi közjavak előállításában és fenntartásában résztvevők főbb gazdasági-üzleti motivációit.

Az elemzés nem terjed ki a nyílt forrású szellemi közjavak létezéséhez és használatához szorosan kapcsolódó nyílt szabványok és specifikációk kérdésének és nyílt forrású szellemi közjavakkal való kapcsolatuknak az elemzésére,¹⁴⁹ továbbá a szellemi javak közösségi együttműködésen alapuló (kollaboratív) előállításával kapcsolatos kérdések vizsgálatára.¹⁵⁰

2.4.4.1. Nyílt forrású szellemi közjavak

A nyílt forrású (open source) szellemi alkotások (szellemi javak) azok a szellemi alkotások (irodalmi művek, találmányok, szoftverek, stb.), amelyek esetében a szellemi alkotás felhasználására az alkotó egyoldalúan, előzetesen, minden felhasználóra és felhasználásra kiterjedő hatállyal, teljes körű, vagyis időbeli, térbeli és bármilyen más egyéb korlátozástól

---

¹⁴⁸ Oberholzer-Gee, Strumpf, 2009, 1-2, 25.

¹⁴⁹ A nyílt szabványok és specifikációk elősegítik a nyílt forrású szellemi alkotások létrehozását. A nyílt szabványok és specifikációk iránt érdeklődőknek első sorban a következő oldalak áttekintést javasoljuk: <http://www.openstandards.net>, http://en.wikipedia.org/wiki/Open_standard A nyílt specifikációk közgazdasági aspektusainak áttekintéséhez javasoljuk Rishab A. Ghosh An Economic Basis for Open Standards c. tanulmányának elolvasását.

¹⁵⁰ Akit ez a kérdés részletesebben érdekel, annak ajánljuk kiindulópontként Pintér Róbertnek az IT3 Műhely (www.nhit-it3.hu) keretében készült A tartalomelőállítás és -megosztás kollektív módszerei c. mélyfúrásának, valamint Tapscott és Williams Wikinómia c. könyvének elolvasását.

mentes és visszavonhatatlan felhasználási engedélyt (nyílt forrású felhasználási engedélyt)¹⁵¹ adott.

A nyílt forrású kifejezés ezért a szellemi alkotások teljesen szabad, azaz jogilag nem korlátozott, a szellemi alkotások típusaiként esetlegesen eltérő tartalmú felhasználási lehetőségére utal. Az Open Source Initiative (OSI – www.opensource.org) konkrétan 10 jellemzőt¹⁵² határoz meg a nyílt forrás definíciójaként. Jelenleg közel 70¹⁵³ felhasználási engedély szerepel a OSI nyilvántartásában olyanként, amelyek megfelelnek ennek a 10 szempontnak.

A nyílt forrású szellemi alkotásokat gyakran összekeverik az ingyenesen (free) használható szellemi alkotásokkal. A nyílt forrású szellemi alkotások használata definíciószerűen ingyenes, ugyanakkor nem minden ingyenes szellemi alkotás nyílt forrású. Az ingyenes, de nem nyílt forrású szellemi alkotásoknak jó példái az ingyenesen letölthető pdf megjelenítők, mint az Acrobat Reader¹⁵⁴ vagy a Foxit Reader.¹⁵⁵ Hasonlóképpen a szabadon felhasználható szellemi alkotások sem tekinthetők mind nyílt forrású szellemi alkotásoknak. Ha egyes szellemi alkotások védelmi ideje lejárt, vagy ha sohasem voltak védelem alatt (pl. a megalkotásuk időpontja miatt), az nem feltétlenül jelenti azt, hogy szabadon felhasználhatók, mert pl. szerzői művek esetében a szerzők személyhez fűződő jogai a védelmi idő lejártát követően is akadályozhatják a mű egyes felhasználásait. (pl. a mű felhasználása a védelmi idő lejártát követően sem sértheti a szerző emlékét; l. szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. – továbbiakban szerzői jogi törvény – 14. § (2) bek.) A nyílt forrású, az szabadon felhasználható, a kereskedelmi és a közkincsnek minősülő szellemi alkotások összehasonlító bemutatását tartalmazza az alábbi táblázat.

	jogi védelem	felhasználónként felhasználási engedély	felhasználási díj	átdolgozhatóság
nyílt forrású szellemi alkotás	Van	nincs	nincs	engedélyezett
szabadon (free) használható szellemi	Van	általában van	nincs	tipikusan nem engedélyezett,

¹⁵¹ A legismertebb nyílt forrású felhasználási engedélyek a GNU GPL, GNU LGPL (www.gnu.org), a CC licenzek (www.creativecommons.org) és a BSD (www.bsd.org) licenzek.

¹⁵² <http://www.opensource.org/docs/osd>

¹⁵³ <http://www.opensource.org/licenses/alphabetical>

¹⁵⁴ <http://get.adobe.com/reader>

¹⁵⁵ <http://www.foxitsoftware.com/pdf/reader/>

alkotás				korlátozott, vagy feltételekhez kötött (pl. engedély, felhasználási díj megfizetése)
kereskedelmi szellemi alkotás¹⁵⁶	Van	Van	van	általában külön engedélyhez kötött
közkincsnek minősülő szellemi alkotás¹⁵⁷	Nincs	nem szükséges	nincs	korlátozott lehet

1. sz. táblázat nyílt forrású és egyéb szellemi alkotások fontosabb jellemzőinek összehasonlítása

A nyílt forrású felhasználási engedély alatt licenszelt szellemi alkotások legismertebb példái a nyílt forráskódú szoftverek. Maga a „nyílt forrású” (open source) elnevezés is a nyílt forráskódú szoftver (open source software – OSS) kifejezésből származik és a szoftver forráskódjának hozzáférhetőségét emeli ki, mivel a szoftverek esetében a teljesen szabad felhasználásnak gyakorlati feltétele a szoftver alkotás forráskódjának rendelkezésre állása. A nyílt forrású kifejezés eredeti, szűk jelentése azonban egyre inkább kibővült, és ma már egyre gyakrabban használják minden típusú szellemi alkotásra kiterjedő, a fentiekben bemutatott jelentéssel.

A nyílt forráskódú szoftverek mellett más területeken is találunk példákat nyílt forrású szellemi alkotásokra. A legismertebbek az ún. Creative Commons¹⁵⁸ felhasználási engedélyek alatt licenszelt irodalmi és zenei művek, filmalkotások és tudományos művek.¹⁵⁹ Ezek mellett azonban számos más szellemi alkotás típus esetében is találkozhatunk nyílt forrású szellemi alkotásokkal. Példaként említhetők az ipari termékek világából az Open Cores mikrochip topográfiák,¹⁶⁰ valamint az élettani tudományok területén az ausztrál BIOS kezdeményezés, amely a nyílt forráskódú szoftverfejlesztés mintáját felhasználva kívánja

¹⁵⁶ Kereskedelmi alkotások azok a szellemi alkotások, amelyek esetében önállóan vagy egy másik termék vagy szolgáltatás részeként, csak felhasználási díj (jogdíj) ellenében kerülhet sor a szellemi alkotás felhasználásra.

¹⁵⁷ Azon szellemi alkotások, amelyek esetében már lejárt a jogszabályok által biztosított védelmi idő.

¹⁵⁸ <http://www.creativecommons.org>, <http://www.creativecommons.hu>

¹⁵⁹ A Creative Commons licenzekkel kapcsolatban érdemes figyelembe venni, hogy nem minden Creative Commons licenz tekinthető az általunk használt meghatározás szerint nyílt forrású licenznek. Nyílt forrású Creative Commons licenz az ún. attribution és az attribution share alike licenzek (<http://creativecommons.org/about/licenses/meet-the-licenses>), a public domain dedication, valamint a CC0 (CC zero) (<http://creativecommons.org/about/cc0>) licenzek.

¹⁶⁰ <http://www.opencores.org>

elősegíteni a kutatás eredményeként előálló biológiai, különösen genetikai információk szélesebb körű felhasználását.¹⁶¹

A nyílt forrású szellemi alkotások az ún. tiszta közjavak közé tartoznak, mert amellett, hogy a szellemi alkotásokra (szellemi javakra) általában jellemző módon, az egyes felhasználók nem fogyasztják a többiek rendelkezésére álló készletet, a nyílt forrású felhasználási engedélynek köszönhetően senki nem is zárható ki a felhasználásukból. Ezért az ilyen szellemi alkotásokat nyílt forrású szellemi közjavaknak is nevezzük. Az elnevezésben a „nyílt forrású” kifejezést azon szellemi közjavaktól való megkülönböztetésre szolgál, amelyek azért tekintendők tiszta közjavaknak, mert a szellemi tulajdonvédelem szabályai már nem alkalmazhatók a védelmi idő lejáta miatt, vagy azért, mert a védelem egyéb feltételei nem állnak fenn (pl. találmányt nyilvánosságra hozták a szabadalmi bejelentés előtt).

2.4.4.2. Nyílt forrású szellemi közjavak jelentősége

A nyílt forrású szellemi közjavakkal, különösen gazdasági hasznosságukkal és szerepükkel kapcsolatos kérdések egyre gyakrabban foglalkoztatják a politikai és gazdasági döntéshozókat. 20-30 évvel ezelőtt néhány, a szellemi javak szabad hozzáférhetősége iránt elkötelezett ember kezdeményezésére elindult nyílt forrású szoftver mozgalmak eredményeként a nyílt forrású szellemi közjavak a mindennapok részévé váltak és egyes területeken szerepük meghatározó. Ez utóbbira példaként az internet és webes tartalomszolgáltatások hozhatók fel, amelyek ma már nem tudnának működni egyes nyílt forrású szoftverek nélkül.

A nyílt forrású szellemi közjavak jelentőségét jól mutatja, hogy magas tisztséget betöltő politikusok is napi szinten foglalkoznak a nyílt forrású szellemi alkotások használatának kérdésével. Példaként Neelie Kroes-nak, az Európai Bizottság alelnökének egy 2010 júniusi konferencián elhangzott beszédéből idézünk: „Régebben a közigazgatást nem ösztönözték arra, hogy szoftvert annak érdemei alapján válasszanak... [] ...Féltek a megfelelő támogatás hiányától és a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogi kérdésektől. A nyílt forrású termékekre úgy tekintettek, mint amit otthon használnak, hobbiként... [] ...Még egyáltalán nem használtuk ki a lehetőségek teljes körét, de a hozzáállás szerencsére változóban van.” Az Európai Unióhoz kapcsolódóan érdemes azt is megemlíteni, hogy az Európai Bizottság hozta létre és finanszírozza a működését az OSOR-nak (Open Source Observatory and Repository for

---

¹⁶¹ <http://www.bios.net>

European public administrations), valamint támogatta az EUPL (European Union Public Licence)¹⁶² kialakítását.

A nyílt forrású szellemi közjavak gazdasági-üzleti jelentőségét illetően átfogó kutatások nem ismertek. Ilyen kutatások hiányában elsősorban piaci részesedésük adhat képet a jelentőségükről. E vonatkozásban azonban csak egyes alkotás típusok (elsősorban az internetes környezetben használt szoftverek területén) érhetők el iránymutatónak elfogadott statisztikák. A piaci részesedés valódi mértékének és különösen egy adott piacon a nyílt forrású szellemi közjavak gazdasági jelentőségének megállapítását az is nehezíti, hogy a nyílt forrású szellemi közjavak használatáért nem kell jogdíjat fizetni, ezért árbevétel alapú piaci részesedés vizsgálata helyett általában csak használati arányokon alapuló elemzésekre hagyatkozhatunk.

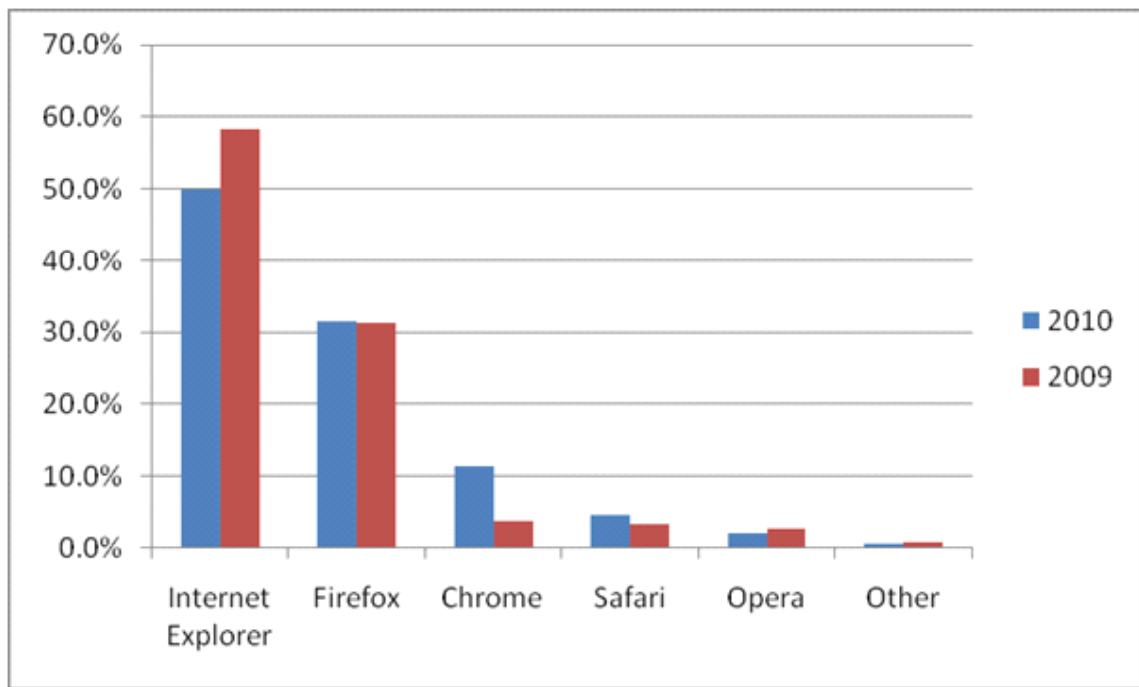
A jelen tanulmány terjedelmi keretei között természetesen nincs lehetőség arra, hogy a nyílt forrású szellemi közjavak gazdasági-üzleti jelentőségével és piaci részesedésével kapcsolatos kérdéseket teljes körűen áttekintsük. Ezért a következőkben néhány statisztika bemutatásával szeretnénk érzékeltetni azt, hogy a nyílt forrású szellemi közjavak használata egyes területeken egyáltalán nem tekinthető marginálisnak. Ennek érdekében a következő területekről mutatunk be használati statisztikákat: a) webserverek b) internet böngészők c) operációs rendszerek d) Wikipedia bejegyzések. Emellett a LiMo Foundation-nek a nyílt forrású mobil szoftverek értékével kapcsolatos kutatásainak eredményeit is bemutatjuk.

2.4.4.3. Nyílt forrású szellemi közjavak használata

A PC (desktop-ok és laptop-ok) esetében az internet böngészők körében a nyílt forrású szoftverek (Firefox – 31,5%, Chrome – 11,5%) részesedése 2010 szeptemberében meghaladta a 40%-t. (l. 1. sz. ábra)

---

¹⁶² <http://www.osor.eu/eupl>

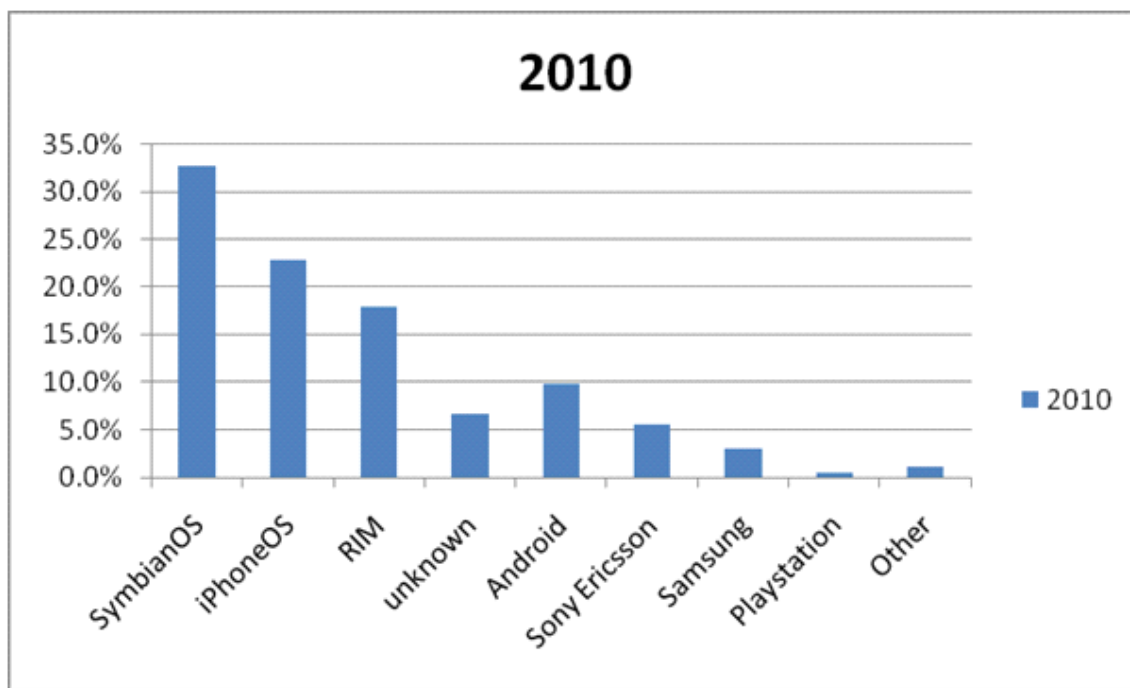

1. sz. ábra internet böngészők piaci részesedése 2009-2010. (forrás: Starcounter Global Stats¹⁶³)

A mobil telefonokon használt böngészők esetében ugyanakkor az egyetlen számottevő piaci részesedét elért nyílt forrású szoftvernek az Androidnak a részesedése 2009 szeptemberében 2,3%, 2010 szeptemberében pedig 9,5% volt.¹⁶⁴ (1. 2. sz. ábra)

¹⁶³ <http://gs.statcounter.com/>

¹⁶⁴ <http://gs.statcounter.com/>

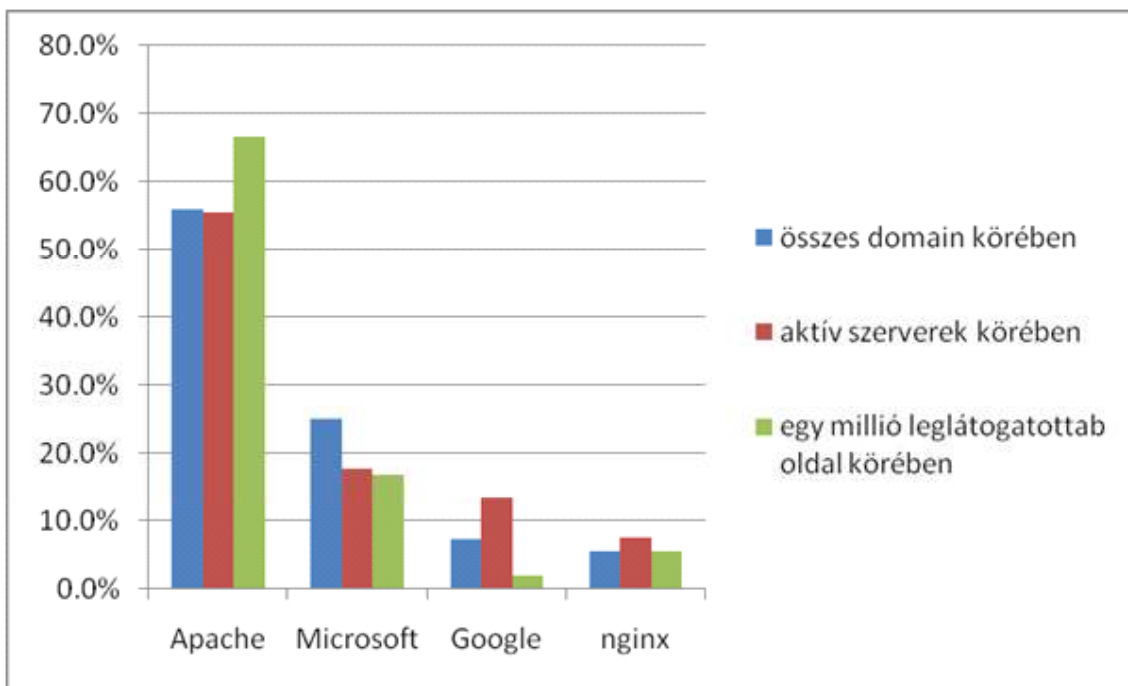
2. sz. ábra mobil telefon operációs rendszerek piaci részesedése 2010. (forrás: Starcounter Global Stats¹⁶⁵)

Hasonlóképpen a mobil operációs rendszerek körében a nyílt forrású Android részesedése 2010 szeptemberében 9,8% volt, míg egy évvel ezelőtt (2009. szeptember) még csak 2,3% volt. Ugyanezen időszakban a PC (desktop-ok és laptop-ok) operációs rendszerek tekintetében a nyílt forrású operációs rendszerek (Linux) aránya nem érte el az 1%-ot (2009. szeptember – 0,7%, 2010. szeptember – 0,78%).¹⁶⁶

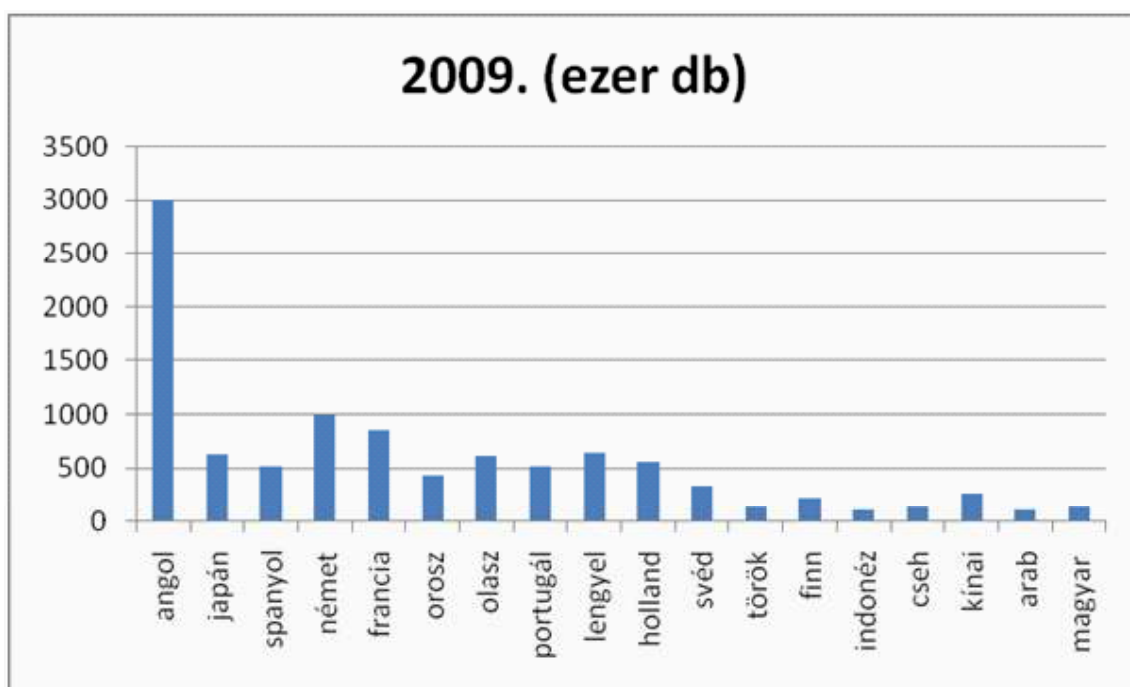
A webszerverek esetében az nyílt forrású szoftverek aránya évek óta meghaladja az 50%-t. A Netcraft legfrissebb felmérése szerint a nyílt forrású, Apache webszerver piaci részesedése az összes domain körében 56,6% volt, a leglátogatottabb egymillió oldal körében pedig 66,7% volt 2010 szeptemberében. (1. 3. sz. ábra)

¹⁶⁵ <http://gs.statcounter.com/>

¹⁶⁶ <http://gs.statcounter.com/>

3. sz. ábra legelterjedtebb webszerverek piaci részesedése 2010. szeptember (forrás: Necraft research¹⁶⁷)

4. sz. ábra Wikipedia bejegyzések száma 2009. szeptember (forrás: Wikimedia.org¹⁶⁸)

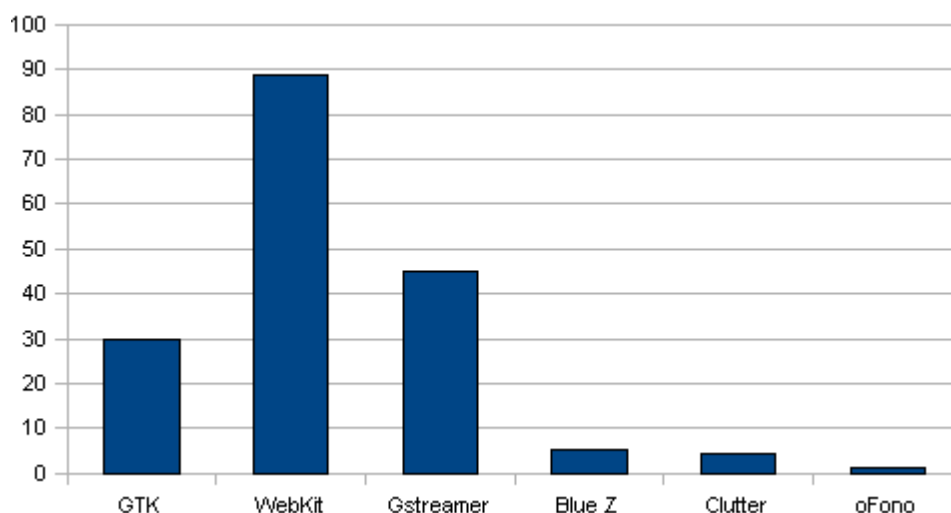
¹⁶⁷ <http://news.netcraft.com/archives/2010/09/17/september-2010-web-server-survey.html#more-2807>

¹⁶⁸ <http://stats.wikimedia.org/EN/TablesArticlesTotal.htm>

A Wikipediákon található bejegyzések mind a Creative Commons attribution share-alike licenc alatt állnak. A Wikipediákon (egyres nyelvi változatokon) található összes bejegyzések száma 2009 szeptemberében meghaladta a 14 milliót. (l. 4. sz. ábra) Az angol nyelvű bejegyzések száma ugyanebben az időpontban 3 millió, a magyar nyelvű bejegyzések száma pedig 142,000 volt.

2.4.4.4. Nyílt forrású szoftverek értéke

A LiMo Foundation 2008-ban felmérést készített,¹⁶⁹ amelynek célja az volt, hogy a nyílt forrású mobil telefon szoftverek értékét meghatározzák. A tanulmány szerzői a COCOMO modell-t adaptálták. Ennek alapján az alábbi értékek jöttek ki a vizsgált 6 alkalmazás tekintetében. Az modell nem veszi figyelembe a szoftverek működésében megtestesülő szellemi alkotások értékét, hanem csak azt mutatja, hogy mennyi költséggel járna egy

ugyanilyen funkcionális és méretű szoftver előállítására. A vizsgált 6 alkalmazás becsült előállítási költségét az 5. sz. ábrán foglaltuk össze.

¹⁶⁹ LiMo Foundation, Mobile Open Source Economic Analysis

5. sz. ábra egyes nyílt forrású szoftverek becsült értéke (millió USD)

2.4.4.5. A nyílt forrású szellemi közjavak függősége a szellemi tulajdonvédelemtől

A közvélekedésben elterjedt az a felszínes kép, hogy a nyílt forrás és a szellemi tulajdonvédelem egymás antitézisei. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a két legelterjedtebb nyílt forrású licenz, a GNU GPL és a Creative Commons létrehozói egyaránt az Egyesült Államok copyright (szerzői jogi) szabályozás rendelkezéseivel szemben határozta meg kezdeményezéseiket, negatívnak feltüntetve a hatályos copyright szabályozást és üdvöztőnek az általuk javasolt megoldásokat. Számos ilyen tárgyú írása érhető el az interenten (természetesen nyílt forrású licenz alatt) Richard Stallman-nak és Lerry Lessig-nak. Stallman írásai a GNU portálján összegyűjtve is elérhetők.¹⁷⁰ Az esszék és tanulmányok címei is erőteljes kritikai megközelítésről tanúskodnak. Két példa: Do Not Let 'Intellectual Property' Twist Your Ethos (Ne hagyd, hogy a 'szellemi tulajdon' elferdítse az erkölceidet) és Freedom-or Copyright? (Szabadság vagy copyright?). Ez utóbbi esszében Stallman például a következőket írja a copyright szabályozásról: *„Ma már új lehetőségek adóttak az információ terjesztésére: számítógépek és hálózatok. Ezek előnye, hogy elősegítik az információ, ide értve a szoftver alkotásokat, zenei műveket, könyveket és mozifilmeket másolását, feldolgozását. Ezek az eszközök bármilyen adathoz való korlátlan hozzáférés, egy információs utópia megvalósulásának lehetőségét nyújtják. Egyetlen dolog állt a lehetőség megvalósulásának útjában: a copyright szabályozás.”*¹⁷¹ Hasonlóképpen Lessig Free Culture c. írásának már az alcíme is copyright ellenes hozzáállást sugall. Az alcím a következő: *Hogyan akadályozzák meg a kultúra fejlődését és kontrollálják a kreativitást a nagy média cégek a technológia és jog felhasználásával?*¹⁷²

---

¹⁷⁰ <http://www.gnu.org/philosophy/essays-and-articles.html>

¹⁷¹ Now we have a new way of distributing information: computers and networks. Their benefit is that they facilitate copying and manipulating information, including software, musical recordings, books, and movies. They offer the possibility of unlimited access to all sorts of data—an information utopia. One obstacle stood in the way: copyright. (forrás: <http://www.gnu.org/philosophy/freedom-or-copyright.html>, letöltve 2010. 09. 10)

¹⁷² How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity

A copyright és a szellemi alkotásokhoz való szabad hozzáférés iránti igény közötti – az idézetek által sugallt – ellentét azonban csak részben valós. Nem véletlen ezért, hogy Lessig is az idézett alcím által sugallt kép ellenére sokkal árnyaltabb megközelítésben vizsgálja a kérdést. Mindenekelőtt arra érdemes felfigyelni, hogy a nyílt forrású licenszek segítségével a copyright szabályozás és a szabad felhasználás közötti ellentmondások nagyjából mind feloldhatók. A nyílt forrású licenszek léte pedig szorosan összefügg a szellemi tulajdonvédelem szabályozásával, mivel a nyílt forrású szellemi közjavak felhasználásának szabályai, ugyanúgy mint bármilyen más szellemi alkotás felhasználásra vonatkozó szerződések, a copyright szabályozáson alapulnak. A szerzőnek, a copyright szabályozás révén biztosított kizárólagos jogok adják az alapját annak, hogy érvényesen, és jogilag kikényszeríthető módon rendelkezessenek az alkotók arról, hogy műveiket szabadon felhasználhassák és megköveteljék, hogy a nyílt forrású művek felhasználásával, átdolgozásával előállított újabb művek felhasználását is nyílt forrású licenszekkel engedélyezzék. Nem véletlen ezért, hogy – az erőteljes copyright ellenes felhangok ellenére – az idézett két szerző is világosan látja és elismeri ezt. Stallman-nak a Do Not Let 'Intellectual Property' Twist Your Ethos című írása például kifejezetten a szellemi tulajdonvédelem és nyílt forrású szellemi alkotások közötti összefüggések bemutatásával foglalkozik. Rögtön az írás elején két összefüggésre hívja fel a figyelmet. Azt írja, hogy a nyílt forrású szoftver felhasználási engedélyeket a szerződések joga helyett azért célszerű copyright szabályozásra alapozni, mert világviszonylatban a copyright szabályozás sokkal egységesebb, másfelől pedig ha a szerződések jogát választanánk háttér szabályozásként, akkor minden felhasználónak külön-külön és előzetesen megállapodás kellene kötnie az alkotóval, ez pedig nyilvánvalóan életszerűtlen megoldás lenne. Hasonlóképpen Lessig már a Free Culture c. írásának bevezetőjében kifejti, hogy számára a 'free' kifejezés nem tulajdon nélkülséget, az ingyenességet jelenti, hanem a copyright szabályozás által a XX. században létrehozott, mindenféle felhasználásra automatikusan kiterjedő engedélyezési kötelezettségtől való mentességet. Lessig ezt a következőképpen fogalmazza meg: *„A szabad kultúra nem tulajdon mentes kultúra, ahogy a szabad piac sem azt jelenti, hogy minden ingyenesen és korlátozástól mentesen hozzáférhető. A szabad kultúra ellentéte az 'engedélyezési kultúra', amelyben az alkotók csak az erősek vagy a korábbi alkotók engedélyével alkothatnak...[] ...A szabad kultúrában a szabad piachoz hasonlóan jelen van a tulajdon. Jelen vannak a tulajdon szabályai és a szerződések, amiket az állam ki tud kényszeríteni.”*¹⁷³

---

¹⁷³ „A free culture is not a culture without property, just as a free market is not a market in which everything is

A sort lehetne tovább folytatni,¹⁷⁴ de talán az eddigiekből is látszik, hogy a szellemi tulajdonvédelem és nyílt forrású szellemi közjavak közötti viszony sokkal összetettebb mint azt elsőre gondolnánk. Ráadásul a nyílt forrású szellemi közjavak előállításának motivációs rendszerében döntő szerepet játszik nyílt forrású licenzeknek a szellemi tulajdonvédelmi szabályozáson alapuló bírói kikényszeríthetősége. (ez utóbbi kérdés vizsgálatához az elemzés végén még majd visszatérünk)

6. sz. alapösszefüggések a szerzői jogi (copyright) szabályozás és a nyílt forrású szellemi közjava között

2.4.4.6. Összeütközések a szellemi tulajdonvédelem és a nyílt forrású licenzek között

A szellemi tulajdonvédelem és nyílt forrású szellemi közjavak léte közötti szoros összefüggés ellenére vannak összeütközések a jelenleg hatályos szellemi tulajdon védelmi szabályozások és a nyílt forrású licenzek által elérni kívánt célok között. Ezek az összeütközések szellemi tulajdon védelemnek mind az angolszász copyright alapú mind a kontinentális rendszerekben elterjedt szerzői jogi megközelítése estében léteznek. Az összeütközés alapját azok, az alkotókat védő szabályok adják, amelyek bizonyos vonatkozásokban kizárják, hogy a szerző véglegesen lemondjon a szellemi tulajdon védelmi szabályozásban biztosított jogairól. A problémára megoldást próbált adni a Creative Commons a CC0 (CC Zero) megoldás kialakításával, ugyanakkor maga CC0 oldalán is elismerik, hogy ez a megoldás csupán a szabályozás által megengedett joglemondások kinyilvánítására alkalmas.¹⁷⁵ Ezzel szemben nyílt forrású szellemi közjavak esetében az alapelképzelés pont az lenne, hogy a szerzők mindenféle törvényben biztosított jogokról lemondhassanak, de emellett kötelezhetőek a műveiket átdolgozókat arra, hogy a mű felhasználásával előállt művek felhasználását szintén

free. The opposite of a free culture is a 'permission culture' a culture in which creators get to create only with the permission of the powerful, or of creators from the past....[...] A free culture, like a free market, is filled with property. It is filled with rules of property and contract that get enforced by the state.", Lessig, Free Culture, xiv. és xvi. o.

¹⁷⁴ Például a CC licenzek és szellemi tulajdonvédelmi szabályok kapcsolatát részletesen elemzi Garlick. I. Mia Garlick, Creative Humbug? Bah the Humbug, Let's Creative! Creative Commons

¹⁷⁵ „CC0 helps solve this problem by giving creators a way to waive all their copyright and related rights in their works to the fullest extent allowed by law.” <http://creativecommons.org/about/cc0>

nyílt forrású licenzben engedélyezzék. Az alábbiakban a magyar szerzői jogi szabályozás példáján keresztül mutatjuk be, hogy a szellemi tulajdon védelmi szabályozás és nyílt forrású licenzek közötti összeütközések hogyan néznek ki a gyakorlatban.

A magyar CC licenzek a generikus nemzetközi CC licenzekre épülő jogrendszer specifikus felhasználási engedélyek, ami azt jelenti, hogy figyelembe veszik a magyarországi szerzői jogi szabályozás sajátosságait.¹⁷⁶ A licenzek honosítása nem csupán egyszerű fordításból állt, hanem a megfogalmazásokat adaptálták magyar jogi környezethez, ez követően pedig az előállt szöveget visszafordították angolra, amelynek eredményeként mind az magyar mind az angol verzió egyenértékűvé vált.

A magyar CC licenzek 2005-ös bevezetése kapcsán számos kérdés merült fel. Ezek közül az egyik a CC licenzek és közös jogkezelés viszonyát érintette. A vita lényegét jól dokumentálják az ArtisJust egyik jogásza, Tóth Péter Benjámín és Mia Garlick, a nemzetközi CC projekt munkatársa által írt vitairatok. A vitairatok megtalálhatók a www.indicare.com oldalon.¹⁷⁷ A vita lényege a CC felhasználási engedélyek egyoldalúsága körül bontakozott ki. A magyar szerzői jogi törvény szerint a felhasználási engedély egy szerződés, ami a szerző és a felhasználó között jön létre, vagyis legalább két fél kell egy érvényes felhasználási szerződéshez. Ettől eltérő megoldást 2005-ben még nem ismert el érvényesnek a magyar szerzői jogi szabályozás. A vita élet elvette később a szerzői jogi törvénynek egy 2006. január elsején hatályba lépett módosítása, amely eredményeként külön rendelkezés van a törvényben az interneten kötött felhasználási szerződésekről.¹⁷⁸ Az a kérdés persze továbbra is nyitott, hogy mi a helyzet a nem on-line környezetben forgalmazott, CC licenc alatt álló művek esetében.

Az egyoldalú GPL és LGPL felhasználási engedélyek érvényessége a CC licenzekhez hasonlóan kérdéses volt a szerzői jogi törvény 2006-os módosításáig. Továbbra is kérdéses

---

¹⁷⁶ A magyarországi Creative Commons licenzeket a Budapesti Műszaki és Gazdasági Tudományegyetem Média és Oktatási Kutató Központjának (MOKK) segítségével hozták létre. A jogi munkát dr. Gyenge Anikó vezette, a Creative Commons licenzek népszerűsítésével pedig Bodó Balázs, Szakadát István és Kelényi Attila (Kiskapu) foglalkoztak.

¹⁷⁷ A www.indicare.com weboldal egy EU által finanszírozott kutatási projekt oldala. Az INDICARE betűszó jelentése Informed Dialogue about Consumer Acceptability of DRM Solutions in Europe. A két vitairat elérhető az oldalon: Tóth Péter Benjámín: Creative Humbug Artisjus, Budapest, Hungary on: 24 Jun. 2005 www.indicare.org/tiki-read_article.php?articleId=118, letöltve: 2010.09.10.; Summary on the formats of CC licenses can be found in article by Mia Garlick, Creative Humbug? Bah the Humbug, Let's Creative! Creative Commons, San Francisco, US, 27 Jul. 2005, at www.indicare.org/tiki-read_article.php?articleId=124, Letöltve: 2010.09.10.

¹⁷⁸ 1. Szerzői jogi törvény 45.§ (3) bekezdése szerint „Ha a 26. § (8) bekezdésében szabályozott módon történő nyilvánossághoz közvetítést maga a szerző gyakorolja, a felhasználási szerződést írásba foglaltnak kell tekinteni, ha a műre a szerző elektronikus úton kötött és rögzített szerződéssel enged további felhasználást.”

azonban, hogy érvényesek-e az ilyen szerződések, ha a szoftver terjesztésére nem internetes úton kerül sor. További problémát jelenthet a nyílt forrású szoftverek off-line terjesztése esetében, hogy a szerzői jogi törvény 60. § (5) bekezdése szerint „nem kötelező a szoftver felhasználására vonatkozó szerződés írásba foglalása a szoftver műpéldányának a kereskedelmi forgalomban történő megszerzése esetén” vagyis a nem kereskedelmi célú forgalmazáskor szükséges lehet az írásbeli szerződés. Az írásbeliségnek fogalmi velejárója a szerződés aláírtsága is, amely nyilvánvalóan teljesíthetetlen elvárás a nyílt forrású szoftverek esetében.

Mindezek mellett a szerzői jogi törvény nem teszi lehetővé, hogy a szerzők még nem ismert felhasználásokra engedélyt adjanak.¹⁷⁹ A szerzőket védő korlátozás érthető a kereskedelmi célú alkotások tekintetében, ugyanakkor értelmetlen a nyílt forrású alkotások vonatkozásában, hiszen nyílt forrású alkotások esetében a szerző azért választja a nyílt forrású licenst, mert korlátozás nélküli felhasználási lehetőséget kíván nyújtani a művével kapcsolatban, ide értve az általa nem ismert felhasználások esetét is.

A GPL és CC licenstek kapcsán bemutatott problémák mind arra világítanak rá, hogy a nyílt forrású licenstek érvényessége a szerzői jogi törvény rendelkezései alapján bizonytalan lehet, és ez kikényszeríthetőségüknek akadályát jelentheti. Márpedig a kikényszeríthetőség hiánya a nyílt forrású szellemi közjavak előállításának és fenntartását akadályozhatják.¹⁸⁰ A következő fejezetben ezt a kérdést fogjuk körüljárni.

2.4.4.7. Szellemi közjavak előállításának, fenntartásának és felhasználásának háttérben meghúzódó motivációk

Jelen elemzésben – terjedelmi korlátok miatt – nem vizsgáljuk nyílt forrású szellemi közjavak előállításának, fenntartásának és üzleti hasznosításának összes üzleti-gazdasági vonatkozását,¹⁸¹ kizárólag annak a kérdésnek az áttekintésére vállalkozunk, hogy mik azok a

---

¹⁷⁹ A szerzői jogi törvény 44. §-a szerint „(1) Semmis a felhasználási szerződésnek az a kikötése, amellyel a szerző meghatározatlan számú jövőbeli művének felhasználására ad engedélyt. (2) A szerződés megkötésekor ismeretlen felhasználási módra vonatkozó felhasználási engedély érvényesen nem adható. A felhasználásnak a szerződés megkötését követően kialakuló módszere nem tekinthető a szerződés megkötésekor még ismeretlen felhasználási módnak pusztán azért, mert a korábban is ismert felhasználási mód megvalósítását hatékonyabban, kedvezőbb feltételekkel vagy jobb minőségben teszi lehetővé.”

¹⁸⁰ A nyílt forrású licenstek kikényszeríthetőségével kapcsolatos kérdéseket és jogeseteket részletesen bemutatja Guibault és van Daalen. I. Lucie Guibault és Ot van Daalen, Unravelling the myth around open source licences, 103-111.o.

¹⁸¹ A gazdasági és üzleti kérdések tekintetében a leginkább kutatott terület a nyílt forrású szoftverekkel előállításának, használatának kérdése. A kutatásokról részletes áttekintést ad például László Gábor doktori értekezése, amely részletesen elemzi a nyílt forrású szoftverek felhasználói szempontú gazdasági előnyeit és

motivációk, amik embereket és üzleti vállalkozásokat arra ösztönöznek, hogy direkt ellenszolgáltatás nélkül, látszólag a köz javára idejüket vagy egyéb rendelkezésükre álló erőforrásaikat nyílt forrású szellemi alkotások létrehozására áldozzák.

A nyílt forrású szellemi közjavaknak létrehozásának, fenntartásának és a rájuk épülő üzleti tevékenységeknek láthatólag sajátos, az kereskedelmi szellemi alkotásokétól eltérő mozgatórugói vannak. Ezek a mozgatórugók az egyes szellemi alkotás típusonként is eltérőek lehetnek, és az adott szellemi alkotás típus piacának sajátosságaitól is függenek. Így például eltérő sajátosságokat találunk a zeneművek és a szoftverek esetében. Ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy az alkotói motivációk megegyeznek abban, hogy valamilyen közvetetten jelentkező előny érdekében engedélyezik szellemi alkotásaik felhasználását nyílt forrású licenkek alatt, vagy finanszírozzák nyílt forrású szellemi alkotások előállítását.

Felszínes elemzéssel is megállapítható, hogy ilyen előnyök lehetnek a hírnév¹⁸² vagy a szakmai elismertség. Vállalkozások és intézmények esetében pedig a pozitív piaci megítélés vagy ismertség növelése.¹⁸³ Természetesen ezek a felszínen jelentkező motivációk is jelen vannak és fontosak, azonban önmagukban nem magyarázhatják a nyílt forrású szellemi alkotások nagy számát, a nyílt forrású fejlesztések időbeli stabilitását, valamint üzleti vállalkozások bekapcsolódását nyílt forrású szellemi közjavak előállításába. Nyilvánvalónak tűnik, hogy komolyabb gazdasági motivációknak is jelen kell lenniük.

Dirk Riehle elemzése¹⁸⁴ ilyen mélyebb és konkrét gazdasági motivációkról számol be. Elemzése arról ad számot, hogy akár rövid távú előnyökkel is járhat vállalkozások számára nyílt forrású szoftverfejlesztési projektekből való részvétel. Riehle három példát mutat be. A rendszer integrátorokét, a szoftverfejlesztőkét és programozókét. A rendszer integrátorok ügyfelei számára sokszor nem a termék a lényeges, hanem az, hogy egy adott problémára megoldást kapjanak. Ezért a rendszer integrátorok érdekeltek abban, hogy a rendszer összeállításához használt szoftverekhez minél kedvezőbb áron jussanak hozzá, hiszen az így jelentkező költségmegtakarítás egy része – feltételezve, hogy a versenytársak árai nem csökkennek – náluk csapódik le. Hasonlóképpen kisebb szoftverfejlesztő cégek is érdekeltek abban, hogy nyílt forrású szoftverek fejlesztését saját erőforrásaikkal támogassák. Ez azért éri meg az ilyen cégeknek, mert így elérhetik saját kereskedelmi termékeik piacának bővítését. A

---

hátrányait, valamint a nyílt forrású szoftvereken alapuló üzleti modelleket. (László Gábor, A nyílt forráskódú szoftverek társadalmi-gazdasági hatásainak feltárása a központi kezdeményezések tükrében, 58-88. o.)

¹⁸² E. Raymond például a hírnév elérését tekinti fő motivációnak. l. E. Raymond, *The Cathedral and the Bazaar*

¹⁸³ l. például OECD CER, *Giving knowledge for free*, 65.o.

¹⁸⁴ Dirk Riehle, *Economic motivation of Open-Source Software: Stakeholder Perspectives*

programozók esetében a nyílt forrású projektekben való részvétel fő motivációját a későbbi karrier opciók bővítésében látja Riehle.

A programozói motivációkat részletesen elemzi Josh Lerner és Jean Tirole.¹⁸⁵ Ők szintén amellet érvelnek, hogy főleg rövid és hosszú távú karrierhez és szakmai elismertséghez kapcsolódó előnyök befolyásolják azon programozók részvételét a nyílt forrású szoftverfejlesztésben, akik nem egy cég vagy intézmény alkalmazottjaként vesznek részt nyílt forrású szoftverek fejlesztésében.

Az előbbieken bemutatott motivációk rávilágítanak arra, hogy miért vesznek részt magánszemélyek, vállalkozások és intézmények a nyílt forrású szellemi közjavak létrehozásában. Ugyanakkor nem magyarázzák azt, hogy miért éri meg ezeknek a vállalkozásoknak az, hogy mások számára is felhasználhatóvá váljanak a saját befektetéseik eredményeként előálló szellemi alkotások. A nyílt forrású szellemi alkotások ugyanis nem csupán a hozzájárulók számára állnak rendelkezésre, hanem például konkurenseik számára is. Ráadásul a helyzet az, hogy a legtöbb esetben kollaboratív szellemi termék előállításról van szó, ami azt jelenti, hogy az előállítási folyamat végterméke nem kizárólag a hozzájárulótól függ, hanem a mások hozzájárulásainak a megvalósulásától és annak minőségétől is. Mi tehát az, amiért a bizonytalanságok ellenére is vállalják a befektetéseket a nyílt forrású szellemi alkotások előállítói.

Erre a kérdésre játékelméleti modellek segítségével próbáltak magyarázatokat találni. Számos ilyen próbálkozás volt. Az egyik J.P. Johnson modellje, amely kimutatja, hogy nem minden esetben várható további hozzájárulások egy adott nyílt forrású szoftverfejlesztési projektben. Itt a további fejlesztések fejlesztési projektben résztvevők számától és a várakozásaiktól függ. Johnson kimutatja azt, hogy akár végtelen számú részvevő esetén is előfordulhat, hogy senki számára nem racionális az adott szoftvert továbbfejlesztése.¹⁸⁶

Egy másik típusú játékelméleti elemzés arra mutat rá, hogy az nyílt forrású licenzek mennyire fontosak a nyílt forrású kollaboratív fejlesztésekkel kapcsolatban. Mivel a nyílt forrású szellemi alkotások előállításában résztvevők motivációi közvetetten elérhető előnyökön alapulnak, ezért fontossá válik a bizalom kérdése. A nyílt forrású licenzek pedig pont ezt a bizalmat segítik megteremteni azáltal, hogy az előállított szellemi alkotás bárki

---

¹⁸⁵ Josh Lerner és Jean Tirole, *The Simple Economics of Open Source*

¹⁸⁶ Johnson következtetései kísértetiesen hasonlítanak Mancur Olson-nak a közjavak előállításával kapcsolatos általános elméletének következtetéseire. További vizsgálatok tárgya lehet, hogy az Olson féle elmélet mennyiben nyújthat adekvát elemzési keretet a szellemi közjavak vonatkozásában.

általi felhasználhatóságát garantálják, vagyis biztosítják azt, hogy az előálló szellemi alkotás közjószág marad. A játékelméleti elemzés rámutat, hogy azért osztjuk meg saját eredményeinket versenytársainkkal, mert a nyílt forrású licenzek révén azt várhatjuk, hogy a jövőben mi is fel fogjuk majd tudni használni saját céljainkra versenytársaink eredményeit. Van Lindberg kimutatja,¹⁸⁷ hogy a közös erőfeszítéssel elérhető közvetett előnyök érdekében senki sem lenne hajlandó tenni, ha nem lehetne biztos abban, hogy a saját hozzájárulását nem fogja valaki elorozni. Van Lindberg feltételezi, hogy a nyílt forrású szellemi közjavak előállítása nem zéró összegű játszma, ezért – meglátása szerint – lényegében a fogoly dilemmával megegyező helyzettel állunk szemben, vagyis az együttműködés eredményeként minden együttműködő jobban járhat, mintha nem működnének együtt. Az együttműködés azonban ilyen körülmények között sem triviális. Van Lindberg emellett érvel, hogy a nyílt forrású licenzek szerepe pont azért jelentős, mert a fogoly dilemma feloldását adják. Van Lindberg ezt az alábbi két táblázat segítségével illusztrálja.

	„B” programozó kooperál	„B” programozó nem kooperál
„A” programozó kooperál	Hozzájárulás költsége (-5) Működő alkalmazás (+10) Eredmény (+5)	Hozzájárulás költsége (-5) Eredmény (-5)
„A” programozó nem kooperál	Hozzájárulás költsége (+5) Eredmény (+5)	Hozzájárulás költsége (-10) Működő alkalmazás (+10) Eredmény (0)

2. táblázat, A „programozó” dilemma lehetséges kimenetele „A” programozó szemszögéből nézve nyílt forrású licenzek nélkül

	„B” programozó kooperál	„B” programozó nem kooperál
„A” programozó kooperál	Hozzájárulás költsége (-5) Működő alkalmazás (+10) Eredmény (+5)	Hozzájárulás költsége (-5) Kártérítés a licenz sértésért (+7) Eredmény (+2)
„A” programozó nem kooperál	Hozzájárulás költsége (+5) Kártérítés a licenz sértésért (+7)	Hozzájárulás költsége (-10) Működő alkalmazás (+10)

¹⁸⁷ Van Lindberg, Intellectual Property and Open Source, 171-172. o.

	Eredmény (-2)	Eredmény (0)
--	---------------	--------------

3. táblázat, A „programozó” dilemma lehetséges kimenetele „A” programozó szemszögéből nézve nyílt forrású licenzek kikényszeríthetősége esetében

Lindberg elemzése összességében komoly érvet szolgáltat ahhoz, hogy miért kell a nyílt forrású licenzek kikényszeríthetőségét biztosítani egy államnak. Az elemzésből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a nyílt forrású licenzek kikényszeríthetősége alapfeltétele annak, hogy a nyílt forrású fejlesztési modellek működjenek. Ugyanakkor egyáltalán nem biztos, hogy ez önmagában minden körülmények között elegendő feltétel ahhoz, hogy nyílt forrású szellemi közjavak előállítására valóban sor kerüljön. Érdekes lenne részleteiben is megvizsgálni azt, hogy pontosan milyen további feltételek megléte szükséges ehhez. Ezen vizsgálatokhoz valószínűleg kiindulásként lehetne használni Mancur Olson A kollektív cselekvés logikája c. művében található megközelítéseket.

2.4.5. A digitális jogkezelő rendszerek (DRM) hatása az elektronikus kereskedelem üzleti modelljeire

2.4.5.1. Bevezetés

A szerzői joggal kapcsolatos válságjelenségek sokaságát évek óta tárgyalják az Interneten kommunikáló jogász szakmai közvélemény tagjai, a felhasználók százmilliósi tömegei és a szerzői jogi oltalomra épülő üzleti modellekkel a XX. században hatalmas gazdasági sikereket elért kreatív iparágak képviselői. A tartalom előállítói illetve a tartalom forgalmazásából élő kiadók és terjesztők egyik lehetséges mentsvárát jelentik azok a digitális jogkezelő rendszerek, (Digital Rights Management; DRM) melyektől azt várják, hogy segít megakadályozni a jelentős kereskedelmi értéket képviselő digitális tartalmakkal való visszaéléseket. A szerzői jogban érdekelt iparágak azzal a szándékkal tartják folyamatosan nyomás alatt az államok törvényhozásait és a nemzetközi szervezetek döntéshozó testületeit, hogy a szerzői jogok megsértőivel szemben minél szélesebb felhatalmazást tartalmazó jogszabályok megalkotását csikarják ki belőlük.

Megkerülhetetlen kérdéssé válik a digitális jogkezelési rendszerek szabályozása, valamint a meglévő szabályozásnak az olyan új jelenségekhez való igazítása, mint a szerzői műveknek a Creative Commons alapú és open source felhasználási szerződések alkalmazásával történő jogosítása.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács, 2008, 98.

Néhány történeti megjegyzés

A DRM rendszerek technológiai oldalról biztosítják a szerzői jogi jogosultnak a digitális formában hozzáférhetővé tett művével kapcsolatos rendelkezési szabadságát, megakadályozva, hogy a felhasználó jogosulatlanul férjen hozzá a tartalomhoz, vagy többszörözze, esetleg más formátumra alakítsa át a művet.

A DRM rendszerek egy korai változata volt a Ryoichi Mori, japán mérnök által 1983-ban megvalósított *Software Service System (SSS)*, amit 1990-ben *superdistribution*¹⁸⁹ név alatt az Egyesült Államokban szabadalmaztatott is. Az SSS rejtjelezést támogató hardveren alapult, amely ellenőrizte a rejtjelezett tartalom visszafejtését, és emellett lehetővé tette a szerzői jogi jogosult felé irányuló ellenszolgáltatás megfizetését. Az SSS, s így következésképpen a *superdistribution* alapelve az volt, hogy a rejtjelezett digitális tartalom illetve termék terjesztése ne essen korlátozás alá. Sőt, a rendszer nemcsak lehetővé tette és megengedte, hogy a felhasználók továbbterjessék az így védett terméket, hanem kifejezetten bátorította is ezt a tevékenységet. Bár ez az epizód már szinte történelemnek számít, de csak annyira, hogy a *superdistribution* szabadalma 2010. december 5-én fog lejárni.

A szerzői jogi jogosultaknak – szerzőknek, kiadóknak, tartalomszolgáltatóknak és az egyéb érdekelteknek – már hosszú idővel az elektronika, még többel a digitális technológia korszaka előtt is voltak pénzügyi és jogi aggályaik a művek többszörözésével, a többszörözési technológiákkal kapcsolatban. Többé-kevésbé közismertek azok a jogi diskurzusok, amiket a XX. század elején népszerű gépzongorák lejátszást vezérlő papírtekerceinek másolására, később a hagyományos magnetofon-szalagokon, kazettákon, illetve a videokazettákon forgalmazott felvételeknek a többszörözésére kifejtett felhasználói igyekezet váltott ki.

A digitális média uralmának kiépülése előtti korszak talán a leghíresebb jogesete az ú.n. *Betamax-ügy*¹⁹⁰, melyben 1984-ben hirdetett ítéletet az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága. Az Universal által a Sony ellen megindított kereset nyomán a bíróság megállapította, hogy az 1970-es évek elején kifejlesztett új technológiai eszközzel, a Betamax formátumú videó-felvevővel – a később népszerűvé vált VHS rendszer elődjével – akár egész estés televíziós műsorokról készített egyedi felhasználású házi felvételek nem sértik a szerzői

---

¹⁸⁹ System for storing history of use of programs including user credit data and having access by the proprietor. Patent 5103392 Issued on April 7, 1992. Estimated Expiration Date: December 5, 2010. <http://www.patentstorm.us/patents/5103392.html> [2010.11.11.]

¹⁹⁰ Sony Corp. of America v. Universal City Studios, Inc., 464 U.S. 417

jogot, hanem a „*fair use*”, lényegében a díjigénnyel össze nem kapcsolt szabad felhasználás körébe esnek.

A digitális média térhódítása, az analóg-digitális konverzió lehetősége, különösen pedig e technológiák használatának tömegessége a kommersz háztartási berendezéssé váló személyi számítógépek révén magasra szította a szerzői jog iránt érzékeny kreatív iparágak meghatározó szereplőinek érdeklődését az új kihívások iránt. Különösen érvényes ez a zene és film előállításra és forgalmazásra, mely ágazatok prosperitása döntő mértékben függ a műpéldányok többszörözése és terjesztése révén megszerzett jövedelmektől. Míg az analóg technológiának az az egyik műszaki sajátossága, hogy a műpéldányok újabb és újabb másolt generációi egyre rosszabb minőségűek, sőt, gyakran még a rendeltetésszerű felhasználás, lejátszás során is folyamatosan romlanak, a digitális eszközökkel előállított példányok gyakorlatilag korlátlan számú, minőségromlás nélküli másolatban többszörözhetők.

A személyi számítástechnika és az Internet forradalma, kiegészülve a népszerű, bár sokat támadott fájlmegosztás gyakorlatával valóságos rémálommá változtatta az audiovizuális termékek piacát a korábbi domináns szereplők számára. Szerzői jogi oltalom alatt álló – vagy éppen oltalom nélküli – művek digitális példányai ellenőrizetlen és gyakran valóban jogosulatlan módokon keringenek a digitális univerzumban.

Bár a számítógépi programalkotások – szoftverek – védelmére már az 1970-es évek óta alkalmaznak olyan technikai megoldásokat, amelyek a program illetéktelen másolását illetve használatát képesek lehetnek megakadályozni, a DRM kifejezés, egyáltalán a digitális jogkezelés fogalma csak később jelent meg. Elsődleges alkalmazási területe az irodalmi és multimédia tartalmak védelme volt, és – bár egyre szélesedő alkalmazási körről beszélhetünk – ma is a szórakoztatóipari felhasználása a meghatározó. Kiadók és egyéb szerzői jogban érdekelt piaci szereplők számára a technológiai visszavágás lehetőségét nyújtja a DRM, melynek révén tartalom-hozzáférési szabályaikat képesek lehetnek kikényszeríteni a felhasználókkal szemben.

Számos online zeneáruház, köztük talán a legismertebb az *Apple iTunes Store*-ja, éppúgy, mint az e-book kiadók sokasága alkalmaz – vagy alkalmazott már – DRM rendszereket. A közelmúlt fejleménye, hogy televízió-készülékgyártók építettek be háztartási felhasználásra szánt termékeikbe DRM megoldásokat, ezzel próbálva ellensúlyt képezni a digitális videórögzítő eszközök növekvő elterjedtségével szemben.

Alapvető követelmények a DRM rendszerekkel szemben

Egy DRM rendszernek alapvetően két dologra kell alkalmasnak lennie. Az egyik a védeni kívánt tartalommal kapcsolatos *metaadatok kezelésére*, a másik pedig a *jogvédelem megvalósítására* vonatkozó tulajdonságcsoporthoz.

Metaadatok kezelése

A metaadatok kezelése körében a DRM rendszer

- felismeri
- kezeli
- megjeleníti és
- tárolja

a védett tartalomhoz kapcsolódó adatokat.

A metaadatok a megszerzett, megvásárolt tartalom, felvétel, média, adathordozó állapotára vonatkozó adatokon kívül a megszerzéssel kapcsolatos körülményeket is rögzítik. Ilyenek lehetnek a vásárló neve, felhasználói azonosítója (account information), email-címe. Ezek az adatok – a *digitális vízjeltől* eltérően – nincsenek beágyazva a lejátszható hang- vagy videofelvételbe, hanem általában elkülönítve, de a file-hoz csatolva kerülnek rögzítésre. Ezt a megoldást követi az Apple iTunes Store is a videofelvételek esetén.

Jogvédelem megvalósítása

A jogvédelem tényleges megvalósítása körében a DRM rendszer

- szabályozza a tartalom illetéktelen felhasználását,
- megakadályozza a jogosult által nem engedélyezett, és így jogsértő felhasználást,
- lehetővé teszi az elektronikus tranzakció keretében történő felhasználói díjfizetést.

Meg kell jegyeznünk, hogy miután a DRM rendszerek nemcsak ellenérték fejében történő hozzáférést kezelnek, hanem díjigénnyel össze nem kapcsolt hozzáférési folyamatot is, a fizetési mozzanat elméletileg nem minden esetben szükségszerű eleme a DRM működésének.¹⁹¹

---

¹⁹¹ Faludi, 2005, 170.

2.4.5.2. A DRM kétarcúsága

Megosztó jelenségekkel teli világunk egyik évek óta vitákat generáló jelensége a DRM. Szószólók és ellenlábások vitáznak évek óta elengedhetetlen szükségességéről illetve kártékony piaci hatásáról, személyiségi jogokat sértő jellegéről.

Védelmzői azzal érvelnek, hogy a szerzői jogi jogosultak számára ez biztosíthatja az illetéktelen többszörözéssel szembeni védelmet, amely éppúgy előfeltétele a szerzői jogdíjak folyamatos beszedésének, mint a mű integritása védelmének, tehát a vagyoni és személyhez fűződő jogok védelmének egyaránt.

Ellenzői is vannak azonban a DRM által biztosított megoldásnak. *Richard Stallman* szabad forráskódú szoftverekért tevékenykedő alapítványa és mozgalma (*Free Software Foundation; FSF*) egyenesen kampányt indított a DRM jelenség ellen. *Defective By Design*¹⁹² című kezdeményezésük még a DRM rövidítésnek is új jelentést tulajdonít. Értelmezésük szerint a félrevezető tartalmú digitális *jogkezelés* helyett a *digital restrictions management* (digitális korlátozások kezelése) volna a kódnev helyes feloldása, mert nem jogérvényesítésről van szó. Maga Stallman szokásos szókimondásával, kereken gátlástalan profithajszolásnak¹⁹³ nevezi a DRM rendszerek létesítését.

A DRM rendszerek alkalmazása valóban nem aggálytalan. Az egyik leglényegesebb elméleti és gyakorlati következményeket is magában rejtő probléma abban áll, hogy ezek a megoldások nemcsak a legitim szerzői jogi igényeket segítik érvényre jutni, hanem differenciálatlanul kiterjedhetnek, kiterjednek olyan alkotásokra is, amelyek nem állnak a szerzői jog oltalma alatt. Így tehát a szerzői jogi jogsértések megakadályozásán túlmenően korlátozzák a szabad felhasználás érvényesülését olyan esetekben, ahol a szerzői jog erre módot adna, illetve olyan művek is az engedélyezési, díjigénylési rendszer hatálya alá kerülnek, amelyek egyébként már közkinccsé váltak, vagy éppen sohasem álltak monopolisztikus védelem alatt

A *public-domain* fogalma alá sorolt alkotások, vagy a nyílt forráskódú szoftverek jogosításának mintájára konstruált „*open content*” körbe tartozó egyéb tartalmak, tetszőleges műfajú – bár elsősorban irodalmi – alkotások az iskolapéldái a DRM rendszerek szerzői jogon túlterjeszkedő védelmi igényének. Ugyancsak jogszerűtlen beavatkozást valósít meg az olyan

---

¹⁹² <http://www.defectivebydesign.org/> [2010.11.3.]

¹⁹³ „The motive for DRM schemes is to increase profits for those who impose them, but their profit is a side issue when millions of people’s freedom is at stake; desire for profit, though not wrong in itself, cannot justify denying the public control over its technology. Defending freedom means thwarting DRM” <http://www.defectivebydesign.org/about> [2010.11.3.]

háztartási elektronikai eszköz – például egy DVD felvevő/lejátszó berendezés, – amely DRM megoldást alkalmazva válogatás nélkül egyaránt korlátozza a jogvédett és public-domain körbe tartozó tartalmak hozzáférhetőségét, többszörözését.

2.4.5.3. A DRM fogalma

Terminológiai megjegyzések

Elsősorban le kell szögeznünk, hogy a DRM rendszerekre nézve nincs olyan egységes meghatározás, amely általánosan elfogadott lenne. A kérdéskörrel foglalkozó szerzők számos definíciós kísérlete – bár eltérő szóhasználattal – de jól láthatóan hasonló fogalomkörben mozog.

A DRM nem más, mint "digitális formában létező művekhez kapcsolódó szerzői jogosultságok kezelését és érvényesítését segítő műszaki megoldások, rendszerek és szolgáltatások" összessége – mondja róla a Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács.¹⁹⁴

Pamela Samuelson röviden úgy foglal állást, hogy a DRM a szerzői jog érvényesítésére szolgáló mechanizmus.¹⁹⁵

Végső soron a DRM a szerzői jogi oltalom alatt álló művek digitális hozzáférhetővé tételét támogató rendszerek gyűjtőneve; a hozzáférés ellenőrzésének technológiája, amelyet a hardver-gyártók, a kiadók, a szerzői jogi jogosultak a digitális tartalmak felhasználásának korlátozása érdekében alkalmaznak.

Hatásos műszaki intézkedés (TPM)

A DRM létezésének és működésének elengedhetetlen és logikus követelménye egy olyan műszaki megoldás létezése, amely hatásosan képes a védett tartalom felhasználását ellenőrzés alatt tartani. Ma már szabványosított megoldások állnak rendelkezésre a DRM jogosultaknak. *Trusted Platform Module* (TPM) néven foglalják össze azokat a kriptográfiai alapú szabványokat, amelyek a DRM rendszerek szilárd biztonsági megoldásait leírják, és azokat az eszközöket is, amelyek a szabványnak megfelelően működnek. Erre a szabványra épülnek a DRM rendszerekben alkalmazott ú. n. „*TPM chippek*” és „*TPM Biztonsági Eszközök*” (TPM Security Device).

---

¹⁹⁴ Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács, 2008, 789.

¹⁹⁵ Samuelson, 2010

A jelenleg használt, 2007. július 9-én publikált [ISO/IEC 11889](#) számú nemzetközi biztonsági szabványt a legnagyobb informatikai gyártó és fejlesztő cégeket (AMD; HP; IBM, Intel; Microsoft) tömörítő Trusted Computing Group dolgozta ki.

A TPM révén képes a DRM rendszer az Interneten a közönség számára elérhetővé tett tartalom tekintetében meggátolni a magáncélú szabad másolatkészítés gyakorlását.

A hatásos műszaki intézkedés jogi relevanciáját a magyar szerzői jogi törvény is akceptálja azáltal, hogy az ilyen intézkedés megkerülésére irányuló kísérletekhez a szerzői jog megsértésének jogkövetkezményét fűzi.

95. § (1) A szerzői jog megsértésének következményeit kell alkalmazni a szerzői jog védelmére szolgáló hatásos műszaki intézkedés megkerülésére, feltéve, hogy az említett cselekményt olyan személy hajtja végre, aki tudja, vagy akinek az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a cselekmény célja a műszaki intézkedés megkerülése.

Ugyanez a jogkövetkezmény vonatkozik a műszaki intézkedés megkerüléséhez felhasznált vagy felhasználni kívánt eszköz előállítására, behozatalára, terjesztésére, el- illetve bérbeadására, reklámozására, kereskedelmi célból történő reklámozására, illetve az ezzel kapcsolatos szolgáltatások nyújtására.

A DRM rendszerek – illetve a TPM megoldások – jogrendszerbe emelését a rájuk vonatkozó definíció megalkotásával is elvégzi az Szjt. Eszerint hatásos műszaki intézkedés

- minden olyan eszköz,
- alkatrész vagy
- technológiai eljárás, illetve
- módszer,

amely arra szolgál, hogy a szerzői jog jogosultja által nem engedélyezett cselekményeket megelőzze, illetve megakadályozza.

A *hatásosság* követelménye is megjelenik a törvénytövevényben, mégpedig a TPM specifikáció szellemében; elsősorban kriptográfiai alapokra utalva. Ugyanis a műszaki intézkedés akkor hatásos,

- ha a mű felhasználását a jogosultak
- a hozzáférést ellenőrző vagy
- védelmet nyújtó olyan eljárás

- különösen kódolás vagy
- a mű egyéb átalakítása, vagy
- másolatkészítést ellenőrző mechanizmus
- útján ellenőrzik, amely alkalmas a védelem céljának elérésére.

A DRM alanyi oldala

Egy DRM rendszer működtetésére ma elvileg a következő szervezeti modellek, megoldások keretek állnak rendelkezésre. Az érdekeltek vagy üzleti alapon működő, e célra létesített gazdasági társaságot alapítanak, vagy igénybe veszik a létező közös jogkezelő szervezetek szervezeti infrastruktúráját.

A DRM mind ingyenes, mind visszterhes hozzáférhetővé tételt támogathat.

A DRM alanya

A DRM alanya nem feltétlenül esik egybe a szerzői jogi jogosulttal, sőt, az a tipikus eset, hogy különbözik tőle. Azt mondhatjuk tehát, hogy a DRM jogosultja szerzői jogi szempontból felhasználónak minősül. Helyzete egészen különleges, mert a szerzői jogból folyó technikai, tulajdonosi monopólium olyan személy vonatkozásában áll fenn, aki nem a szerzői jog szerinti jogosult, s ráadásul ez a monopólium még a szokásos szerzői jog terjedelménél is szélesebb.

A szerzői jogi jogosultság nem jelent általános termékmonopóliumot, hanem csak bizonyos felhasználási illetve hasznosítási módokra vonatkozik védett alkotások meghatározott körével kapcsolatban. Erre a distinkciónak azonban a DRM nincs tekintettel.

DRM-mel közvetített tartalom felhasználója

A közvetített tartalom felhasználója számára a DRM rendszer alkalmazása azt jelenti, hogy a tartalomhoz való hozzáférés, a felhasználás egyediesített szerződés alapján történik. A DRM rendszer műszakilag ezt teszi lehetővé, s a jogviszony alakítása során elvileg mód van a fogyasztó igényeinek széles körű figyelembevételére is.

A felhasználó választható lehetőségei alapvetően a következők:

- Érzékelés (a mű megtekintése, meghallgatása, elolvasása, stb)
- Másolatkészítés, mégpedig
  - korlátozott, vagy
  - korlátlan terjedelemben.

Egyediesített hozzáférési lehetőséget biztosít tehát a DRM a közvetített tartalom felhasználójának. Ebből logikusan következik az is, hogy a DRM jogosultja a felhasználóról adatok sokaságát kezelheti, és a köztük fennálló jogviszony – esetleg hosszabb időn át fennálló jogviszony – teljesülését is folyamatosan nyomon követi. Valójában egy tartós fogyasztási jogviszony keretében kerül sor a DRM rendszer alkalmazására.

Nem hagyhatjuk tehát figyelmen kívül azokat a jogintézményeket, melyek a fogyasztói érdekek és ezen is túlmenően a személyiség integritásának védelmét szolgálják.

Fogyasztóvédelem és DRM

Mivel fogyasztókkal áll kapcsolatban, a DRM-rendszert alkalmazó tartalomszolgáltató tájékoztatási kötelezettséggel tartozik a felhasználók felé. A korrekt és teljes körű tájékoztatás a fogyasztóvédelmi szabályozás egyik legfontosabb alapelve. Lényeges, hogy helyesen és arányosan állapítsa meg a jog a tájékoztatási kötelezettség terjedelmét. Ebben a kérdésben a fogyasztóvédelmi és a szerzői jog mellett még az elektronikus kereskedelemre vonatkozó szabályozást is figyelembe kell venni. Talán épp a probléma összetettsége magyarázza, hogy a jogalkotás még nem jutott el a kiforrott szabályozásig.

Kutatási eredmények természetesen már vannak, és egyes alapvető irányokat kijelöltek a DRM/TPM megoldásokat alkalmazó rendszerekkel szemben támasztott fogyasztóvédelmi követelményekkel kapcsolatban.¹⁹⁶

- Világossá kell tenni, hogy a szerzői jogi igények érdekében kialakított műszaki intézkedésekkel összefüggő jogi védelem nem vonatkozik azokra a TPM és DRM rendszerekre, amelyek a szerzői jogi védelem alól mentesült felhasználásokat korlátozzák, vagy amelyek korlátozásokat állapítanak meg olyan művekre nézve, melyek nem állnak szerzői jogi oltalom alatt.
- A TPM és DRM rendszerek alkalmazóit kötelezni kell a szerzői jog korlátainak és kifogásainak tiszteletben tartására
- A TPM és DRM rendszerek alkalmazóit kötelezni kell arra, hogy a felhasználókat tájékoztassák a TPM, DRM rendszer alkalmazásáról, és arról, hogy ez miként érinti a digitális tartalom felhasználhatóságát.

---

¹⁹⁶ Faludi, 2005, 174.

A DRM rendszerek alkalmazása során külön gondot kell fordítani a személyiségi jogok, a személyes adatok védelmére. Mivel specifikusan az ilyen alkalmazásokra vonatkozó joganyag nem létezik, a jogalkalmazás során az elektronikus kereskedelem általános adatvédelmi rendelkezéseit kell irányadónak tekinteni.

Különösen fontos a szükségesség, a célhoz kötöttség és az arányosság közismert adatvédelmi elveinek szem előtt tartása.

2.4.5.4. A DRM korlátai, illetve azok hiánya

Tárgyi hatókör tekintetében a szerzői jog és a DRM rendszerek alkalmazása lényeges eltérést mutat. Bár a szerzői jog a törvény – és nemzetközi szerződések – által biztosított kizárólagos, monopolisztikus részjogosítványokból épül fel, melyek lényegi eleme az engedélyezési jog illetve az engedélyezés nélküli díjigénylés, különböző érdekek erőterében állva több szempontból erősen korlátozott.

Ilyen korlátozást valósít meg a védett mű egyéni, eredeti jellege (tárgyi korlát), a vagyoni jogok határozott – 70 év PMA – oltalmi ideje (időbeli korlát), a terjesztési jog kimerülése a műpéldány tekintetében (Szjt. 23. §), valamint a díjigénnyel összekapcsolódó vagy össze nem kapcsolódó szabad felhasználás.

Sajátos módon a DRM nincs tekintettel a szerzői jog korlátaira. Ismert, hogy a DRM jogosult nemcsak a szerzői jogi oltalom alatt álló művekre nézve tartja fenn rendszerét, hanem public-domain jellegű alkotásokat is bevon a védelem körébe. Tehát nem ismer el tárgyi korlátot. Ugyan ez a helyzet az időbeli korláttal is. Mivel a letöltésre hozzáférhetővé tétel, a DRM-rendszerek alapvető működési formája, nem tekintendő terjesztésnek, ezért a jogkimerülésből fakadó korlátozás sem állja útját.

2.4.5.5. A DRM fajtái

DRM rendszereket ma már egyre szélesebb körben alkalmaznak hagyományosnak mondható adathordozókon is. A filmek voltak az első védett alkotások, amelyek esetében modern, kriptográfiai alapú DRM-megoldást alkalmaztak. A Content Scrambling System (CSS) nevű szabványt, melyet a *DVD Forum* dolgozott ki, 1996 alkalmazzák a kereskedelmi forgalomba kerülő adathordozókon.

Ezt rövid időn belül követte az Audio-CD-k számára kidolgozott jogkezelő rendszer. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a biztonsági eszközökkel ellátott CD-kiadványok

nem felelnek meg a Compact Disc regisztrált ipari szabványának, azaz valójában nem is nevezhetjük ezeket Audio-CD-nek.

Zenéhez nemcsak CD-n, hanem Internetes letöltés által is juthat a fogyasztó. Viszonylag új, néhány éves jelenség mindössze, hogy a nagy on-line zeneboltok megjelentek és kezdettől fogva törekszenek valamilyen digitális jogkezelési rendszer alkalmazására.

DRM megoldást alkalmaz az Apple már említett iTunes Store-ján kívül több más fontos piaci szereplő, így a Wal-Mart Music Downloads, a Napster Music Store, a Kazaa és a Sony Connect oldala is.

A számítógépes játékok és az elektronikus könyvek (e-book) piacán is jelen vannak már a DRM-megoldások. Valószínűleg a terület sokszínűsége és az erőteljes verseny magyarázza, hogy a játékfejlesztők sajátos módon meglehetősen hektikusan viszonyulnak a jogvédelmi lehetőségekhez. Egyesek erőteljesen alkalmazzák a rendelkezésre álló digitális jogkezelési eszközöket, míg mások hosszú ideje működnek úgy, hogy alig fordítanak gondot ilyesmire.

A média, különösen televízió hatalmas kihívást jelent a DRM és a szerzői jog számára. Az IPTV-platformnak köszönhetően közvetlenül digitális formátumú tartalom juthat el az előfizetőhöz. Az IPTV-alkalmazások bevezetésének egyik nehézségét éppen az okozza, hogy a tartalomszolgáltatók csak bizonyos feltételek mellett adják át a szolgáltatónak a műsoranyagot, mert a digitális továbbítás miatt megnő az illegális másolás veszélye. Az IPTV-szolgáltató és a tartalomszolgáltató közötti szerződésnek általában komoly feltétele a Set-Top Boks-ra, vagy a számítógépre átkerülő digitális tartalom másolás elleni védettsége.

Ezen a területen kifejezetten piacbővítő hatása van a DRM alkalmazásának. Ezt a problémát ugyanis a szolgáltatók valamilyen DRM rendszer bevezetésével oldják meg. A DRM feladata kettős: egyrészt leegyszerűsíti a szerzői jogi anyagok és kondíciók kezelését, másrészt tartalmazza azokat a szolgáltatásokat, amelyek segítségével meg lehet védeni a felhasználó felé továbbított jelfolyamot az illetéktelen másolástól, terjesztéstől. A DRM bevezetése tehát alapvető az IPTV-alkalmazások elterjesztése szempontjából.

Mivel az IPTV-szolgáltatásoknál alkalmazott MPEG-4 jeltömörítés már rendelkezik beépített DRM-technikával, ezért az IPTV-szolgáltatók számára ennek a tömörítésnek az alkalmazása

előnyt jelent, de az egyéb tömörítési eljárások mellett is telepíthető DRM, csak valamivel több technikai nehézséggel.¹⁹⁷

---

¹⁹⁷ Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács, 2008, 253.

3. Szerzői jog és versenyjog

A szellemi tulajdon-védelem és a versenyjog kapcsolatát az az ellentmondás alapozza meg, hogy míg a szellemi tulajdon-védelem a kizárólagos jogok biztosítását határozza meg az innováció előmozdításának eszközeként, addig a versenyjog éppen a versenytől, a monopol (erőfölényes) helyzetek felszámolásától várja a fejlődést. A két eltérő megközelítés a szabályozási koncepciók szembenállásához is vezet: a versenyjog érvényesítésének ára minden esetben a szellemi tulajdon-védelem korlátozása. Ebből az is következik, hogy abban az esetben, ha a versenyjog kizárólagos elsőbbséget kap, az gyakorlatilag a szellemi tulajdon-védelem teljes kiüresítését is jelenti.¹⁹⁸

A szellemi tulajdon-védelem elsőbbségét valló nézetek – ahogy a korábbi fejezetekben erről már szó volt – elsősorban abból indulnak ki, hogy a szellemi tulajdon biztosításának célja az innováció és a kreativitás, ezek által pedig a társadalmi jólét előmozdítása, aminek érdekében a jogalkotó immunitást biztosít a versenyjogi szabályok alól.¹⁹⁹ A versenyre gyakorolt hatás vizsgálatánál pedig abból kell kiindulni, hogy a szellemi tulajdon-védelem igazolja-e az adott magatartást; a magatartás igazoltnak tekintendő, ha nem alapul valamely csalárd gyakorlaton, és hozzájárul a jogtulajdonos anyagi elismeréséhez.²⁰⁰ E megközelítés legfontosabb következménye, hogy a felhasználási engedély megadása minden esetben a jogtulajdonos diszkrecionális joga, a jogtulajdonos nem kényszeríthető az engedély megadására. E megközelítés fő indoka a szellemi tulajdon-védelemben egyébként beépített ellensúlyok rendszere, aminek része például a szerzői jogi szabad felhasználás vagy fair use, vagy éppen a korlátozott védelmi idő. A szellemi tulajdon-védelem eszerint nem ütközhet a versenyjoggal, hiszen a versenyjogi korlátok részei magának a szellemi tulajdon-védelemnek.²⁰¹ Az e megközelítéssel szembeni kritikái többek között a következők:

- könnyen vezethet a szellemi tulajdon indokolatlanul széles védelméhez,
- a jogalkotó a beépített ellensúlyok módosításával nem reagál elég gyorsan a változó körülményekre,
- a beépített ellensúlyok nem képesek a versenyjogi eszközökhöz hasonló rugalmassággal alkalmazkodni a különböző körülményekhez,

---

¹⁹⁸ Rahnasto, 22.

¹⁹⁹ Rahnasto, 35.

²⁰⁰ Rahnasto, 36.

²⁰¹ Rahnasto, 38.

- a digitális technológiák de facto újraszabják az ellensúlyok rendszerét,
- a szellemi tulajdon különböző formáival kapcsolatos korlátok egymástól eltérnek, különböző mértékben képesek a versenyjogi szempontokat érvényesíteni
- a szellemi tulajdon korlátozása általános jellegű, és ezért egyáltalán nem biztos, hogy a konkrét esetekben is a jogalkotó által várt eredményt hozza,
- a szellemitulajdon-védelmi és a versenyjogi eszközök számos esetben ugyanazon probléma alternatív megközelítéseiként kerülnek alkalmazásra, ezért célszerű mindkét megközelítést fenntartani,
- a szellemitulajdon-védelem korlátai alkalmatlannak bizonyultak a piaci erő más piacra való átvitelének megakadályozásában, mivel nem szabályozzák kimerítően az egyes szellemi tulajdoni formák felhasználásának lehetőségeit.²⁰²

Nem állítható megalapozottan, hogy a szellemi tulajdon kizárná vagy szükségtelenné tenné az adott magatartás versenyjogi magatartását. „A szerzői jog a személyhez fűződő jogok mellett a mű kereskedelmi hasznosításának, így különösen ellenértékért, felhasználási szerződéssel történő értékesítésének jogát is magában foglalja. A szerzői jog gazdasági vonzata miatt (...) nem lehet a szerzői jog és az egyéb 'ipari és kereskedelmi' tulajdon között különbséget tenni. A szerzői jog piaci kontrollt biztosít (...) Az ipari tulajdonra vonatkozó közösségi bírósági ítéletek így a szerzői jogra is érvényesek.”²⁰³ A versenyjogi gyakorlat kidolgozta azokat a szempontokat, amelyek mentén a szellemi tulajdonból eredő jogok gyakorlása versenyjogilag is értékelhetővé válik.

A szellemitulajdon-védelem és versenyjog viszonya változatos képet mutat a 20-21. század során. Az amerikai és részben európai joggyakorlatot elemezve Carrier nyomán öt korszak különböztethető meg. Az első időszak 1890 és 1912 közé tehető, amikor a bíróságok visszautasították a versenyjogi szabályok alkalmazását a szabadalommal kapcsolatos tevékenység körében, mivel a szellemi tulajdonra vonatkozó szabályokat teljes egészében a magántulajdon keretein belül értelmezték. A második korszak egy jogszabályi változás következményeként kezdődött 1914-ben. Az új törvény kimondta, hogy tilos a szabadalmi oltalom alatt álló termék és szabadalmi oltalom alatt nem álló termék közötti árukapsolás. Az árukapsolással kapcsolatos majd más versenyjogi korlátozások is egyre nagyobb teret kaptak a bírói joggyakorlatban. A 70-es évekre (a harmadik korszak időszakában) már összesen

²⁰² Rahnasto, 40. és köv.

²⁰³ Musik-Vertrieb membran GmbH-Ktel v. GEMA, (C.55 és 57/80). Idézi Gyertyánfy, 2002.

kilenc pontban foglalta az USA igazságügyi minisztériumának versenyjogi csoportja²⁰⁴ azokat a versenyjogi szempontokat, amelyeket a szellemi tulajdonnal kapcsolatos esetekben különösen vizsgálni kell.²⁰⁵ A negyedik szakasz a szellemitulajdon-védelem „visszaerősödését” hozta: ekkor a „szellemi tulajdon nem különösképpen mentes, de nem is különösen vizsgált területe a versenyjognak”.²⁰⁶ Carrier szerint a 21. században újra a versenyjogi korlátozások figyelembe vételének tendenciája erősödik, amely a Microsofttal kapcsolatos 1998-as amerikai, majd 2007-es európai döntésekben is jól tükröződnek; az európai tendenciák első jelei a később részletesen elemzett Magill-ügyben jelennek meg először.²⁰⁷

3.1. Piac-meghatározás

A versenyjog elsőbbségét hangsúlyozó megközelítések egyik alapfeltevése, hogy a szellemi tulajdon védelme minden esetben gazdasági erőfölényt biztosít a jogosult számára.²⁰⁸ Rahnasto arra mutat rá, hogy ez valójában a piac-meghatározás körébe tartozó probléma. Az amerikai Legfelső Bíróság a *Loew's* ügyben²⁰⁹ egy filmforgalmazó vállalkozást árukapcsolás miatt marasztalt el, mivel a vállalkozás az egyes filmek jogainak értékesítését további filmjogok megvásárlásához kötötte. Az árukapcsolás az amerikai jogban is csak abban az esetben jogsértő, ha az azt alkalmazó vállalkozás gazdasági erőfölénnyel rendelkezik. A vizsgált vállalkozás a filmjogok értékesítésének piacán csak 8%-os részesedéssel rendelkezett, a bíróság azonban úgy ítélte meg, hogy a szerzői jogi védelem minden esetben erőfölényt biztosít. Az adott film értékesítésével kapcsolatban a vállalkozás ugyanis monopolhelyzetben van. A bíróság tehát a lehető legszűkebben határozta meg a piacot, arra alapozva, hogy egy adott film semmilyen más filmmel vagy egyéb tartalommal nem helyettesíthető. Ilyen piac-meghatározás mellett a filmjogok értékesítői minden egyes film önálló piacán monopolhelyzetben vannak. Ugyanakkor a bíróság az erőfölény fennállását kizárólag magával a szellemitulajdon-védelemmel indokolta, minden további gazdasági elemzés nélkül.²¹⁰ Ez a bírósági gyakorlat formálisan továbbra is irányadó. Az Egyesült Államok igazságügyi minisztériumának 1995-ös iránymutatása ugyanakkor azt rögzíti, hogy a hatékony, tényleges vagy potenciális közeli helyettesítő termék léte megakadályozza az erőfölény érvényesítését.

---

²⁰⁴ US Department of Justice, Antitrust Division

²⁰⁵ Carrier, 2009, 73-77.

²⁰⁶ Az eredeti angol szöveg frappáns megfogalmazásával: „IP is not particularly free from scrutiny under the antitrust laws, it also is not particularly suspect under them.” Carrier, 2009, 81.

²⁰⁷ Carrier, 2009, 87-90.

²⁰⁸ Rahnasto, 23.

²⁰⁹ *United States v Loew's*, 371 US 38 (1960)

²¹⁰ Rahnasto, 24.

Ez a megközelítés egyúttal azt is jelenti, hogy a piacelemzése során a szellemitulajdon-védelemnek nincs jelentősége, és a termékpiac a helyettesíthetőség általános szempontjai alapján határozható meg.²¹¹

Az európai joggyakorlatra is jellemző, hogy a törvényi monopólium fennállása a piac szűk meghatározását alapozza meg.²¹² A szellemitulajdon-védelem azonban a piac-meghatározás során nem meghatározó szempont, mivel az az érintett termékre koncentrál. A szellemi tulajdon ugyanakkor jelentős piacra lépési akadály lehet olyan esetekben, amikor az adott terméknek kevés helyettesítője van.²¹³ Ebben az esetben is különbséget kell tenni azonban a védett technológiához vagy termékhez – szellemi tulajdonhoz – való hozzáférés és az érintett piacra való belépés között. Versengő technológiák és termékek esetén ugyanis nincs jelentősége a szellemi tulajdonhoz való hozzáférésnek, és a termékpiac szélesebb, mint a szellemitulajdon-védelem által érintett termékkör.²¹⁴

Különösen olyan esetekben, amelyek tárgya a felhasználási engedély megtagadása, kézenfekvő az az értelmezés, amely szerint a termékpiac maga a felhasználási engedély. Az adott, szellemitulajdon-védelem alatt álló termék esetében ilyen piac-meghatározás mellett minden esetben fennáll a gazdasági erőfölény. A vevők és a fogyasztók azonban az esetek többségében nem magát a felhasználási engedélyt kívánják megvenni, hanem a védett terméket. Amikor pedig a felhasználási engedély megadása az adott vállalkozás tényleges szolgáltatása, mint a közös jogkezelők esetében, akkor sem az engedély megadása, hanem az engedélyhez kötött művek értékesítése a releváns piac. Másrészt az Európai Bíróság azt az álláspontot képviseli, hogy a szellemi tulajdon önmagában nem jelenti a gazdasági erőfölény fennállását, ez pedig csak a szélesebb piac-meghatározással összeférő álláspont.

Rahnasto a szellemitulajdon-védelem alatt álló termékek helyettesíthetőségével kapcsolatban arra mutat rá, hogy a helyettesítő termékek léte alapvetően a versenytársak kapacitásaitól, nem pedig a szellemitulajdon-védelemtől függ. A szellemi tulajdon kétség kívül csökkenti a helyettesítő termékek elérhetőségének esélyét, éppen a jogtulajdonos monopolhelyzetének biztosításával, de a megfelelő kapacitásokkal rendelkező versenytársak kifejlészthetnek a

---

²¹¹ Tritton et al., 2008, 1017.

²¹² Tritton et al., 2008, 1008.

²¹³ Turner, 2010. 82.

²¹⁴ Tritton et al., 2008, 1017.

védett terméket helyettesítő termékeket, anélkül, hogy ebben a szellemitulajdon-védelem megakadályozná őket.²¹⁵

Az Európai Bíróság gyakorlata a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó piacok meghatározásában meglehetősen változatos.²¹⁶ Érintett piacként határozta meg a bíróság

- az adott, szellemitulajdon-védelem alatt álló terméket²¹⁷ vagy információt²¹⁸ együtt az ezeket helyettesítő termékekkel vagy információkkal,
- a szellemitulajdon-jogok kezelését,
- a felhasználási engedélyek megadását²¹⁹;
- magukat a felhasználási jogokat²²⁰, továbbá
- az adott területen véghezvitt innovációt.

A szellemi tulajdon körében gyakran merül fel az utópiacok kérdése, az alkatrészekkel, kiegészítő termékekkel²²¹, információkkal²²² vagy a dokumentációval²²³ kapcsolatban.²²⁴ Az utópiaci termékek gyakran szintén az eredeti termék jogosultjának szellemi tulajdonát képezik, és az elsődleges termék jogtulajdonosa összességében ki tudja zárni a versenyt az utópiacokon is. A kiegészítő termékek ugyanakkor nem minden esetben képeznek önálló piacot. Ez függ a másodlagos termék árának az elsődleges termék árához viszonyított arányától, az adott kiegészítő termék cseréjének valószínűségétől, illetve az adott termék vásárlóinak jellegzetes vásárlói magatartásától. Összességében, minél valószínűbb, hogy a vevő az adott termék egész életciklusára kalkulálja a költségeket, annál kevésbé indokolt az önálló utópiacok megkülönböztetése.²²⁵ Az elsődleges termék jogtulajdonosa nem is rendelkezik minden esetben szükségszerűen erőfölénnyel a másodlagos termék piacán. Erőfölény abban az esetben nem áll fenn, ha a másodlagos termékek gyártásához a

---

²¹⁵ Rahnasto, 2003, 26.

²¹⁶ Összefoglalóan ld. Turner, 2010, 81.

²¹⁷ Pl. Hilti v Commission (T-30/89), Tiercé Ladbroke v Commission (T-504/93)

²¹⁸ Pl. RTE and ITP v Commission (C-241, 242/91P)

²¹⁹ Pl. GEMA (71/224/EEC)

²²⁰ Pl. EBU/Eurovision System (93/403/EEC)

²²¹ Pl. Hilti v Commission (C-53/92P)

²²² Pl. RTE and ITP v Commission (C-241, 242/91P)

²²³ Pl. British Leyland v Commission (226/84)

²²⁴ Összefoglalóan ld. Turner, 2010, 82.

²²⁵ Motta, 2007, 116.

jogtulajdonos más vállalkozás részére engedélyt adott, és nem tartotta fenn magának a másodlagos piac jelentős részét.²²⁶

A földrajzi piacok meghatározásában az egyes országok eltérő szellemitulajdon-szabályozása jelentős befolyásoló tényező lehet.²²⁷ Abban az esetben, ha a jogtulajdonosok a szellemitulajdon-védelmet az Európai Unión kívüli párhuzamos kereskedelem megakadályozására használják, a földrajzi piac nem terjed túl az EU határain.²²⁸

3.2. Gazdasági erőfölény

A fentiekből is következik, hogy a szellemitulajdon-védelem önmagában nem jelenti gazdasági erőfölény fennállását. Az adott termék fölött a jogtulajdonos valóban kizárólagos joggal rendelkezik, de az csak kivételesen fordul elő, hogy az adott termék az egyetlen termék az érintett piacon.²²⁹ Az Európai Bíróság szerint az a vállalkozás, amely „a szerzői joggal szomszédos jogi jogosultsággal rendelkezik, nem rendelkezik a Római Szerződés szerinti gazdasági erőfölénnyel pusztán azért, mert kizárólagos jogát a védett termék piacán gyakorolja”.²³⁰ A Bíróság szerint az erőfölény bizonyításához minden esetben vizsgálni kell, hogy a jogtulajdonos „rendelkezik-e olyan piaci erővel, hogy megakadályozza a hatékony verseny fennmaradását az érintett piac valamely jelentős részén, figyelemmel különösen a hasonló vagy helyettesítő termékeket gyártó vagy forgalmazó vállalkozások létezésére és pozícióira”.²³¹ Számos további ítélet erősíti meg azt az értelmezést, hogy a gazdasági erőfölény értékelése a szellemi tulajdonra vonatkozó kizárólagos jogok mellett is további vizsgálatot igényel.

A szellemi tulajdon fennállása a piaci részesedést nem befolyásolja. Ebben az esetben is meg kell különböztetni a termékpiacot az adott technológia, illetve egyéb szellemi alkotás fölötti rendelkezés piacától. A termékpiac szempontjából azok a vállalkozások, amelyek engedéllyel rendelkeznek valamely védett termék felhasználására, önálló vállalkozásnak minősülnek. A felhasználási engedély nem alapozza meg e független vállalkozások piaci részesedésének a licenszbe adó piaci részesedéséhez való hozzászámítását. A licenszdíj-fizetési kötelezettség a

---

²²⁶ Turner, 2010, 83.

²²⁷ Turner, 2010, 83.

²²⁸ PO Video Games (2003/675)

²²⁹ Tritton et al., 2008, 1025.

²³⁰ Deutsche Gramophon v Metro (Case 78/70)

²³¹ Sirena Srl v Eda Srl (Case 40/70)

felek közötti korlátozott versenyre utalnak, de a licenszbe adó és a licenszbe vevő hasonló piaci részesedése ilyen esetben is a hatékony márkán belüli versenyt jelzi.²³²

A piaci erő vizsgálata során a szellemi tulajdon-védelem mint piacra lépési akadály is értékelhető. Ezzel kapcsolatban Rahnasto egyrészt arra mutat rá, hogy ha van is piacra lépési akadály, akkor az nem a szellemi tulajdon-védelemből, hanem az azt megalapozó kreativitásból ered.²³³ Másrészt a védelem – különösen a szabadalom – sok esetben nem a teljes termékre, hanem csak annak egyes részeire terjed ki. A szerzői jog mindezeket túl piacra lépési akadályként már csak azért is óvatosan értékelendő, mert – szemben a szabadlommal – az ötletet nem, csak az azon alapuló alkotást védi. A szellemi tulajdon monopoliumával szemben egyébként igen kritikus szerzőpáros, Boldrin és Levine is elismeri, hogy a szerzői jog nem akadályozza meg valamely ötlet más módon történő kifejezését, így e tekintetben a szerzői jog erősítheti is a versenyt, és serkenthet sikereshez hasonló alkotások készítésére (példaként a Harry Potter történethez hasonló művek potenciális sikerét említik).²³⁴

Ugyanakkor Rahnasto szerint abban az esetben, ha a szellemi tulajdon-védelem – ismét elsősorban a szabadalom – a jogosultnak lehetővé teszi az adott termék olcsóbb előállítását, akkor éppen a szellemi tulajdon-védelem miatt ez nem az árak csökkenését, hanem a jogtulajdonos profitjának növekedését eredményezi. A versenytársak a jogi védelem következtében nem képesek átvenni az olcsóbb előállítását biztosító megoldást, és így nem képesek versenynyomást gyakorolni a jogtulajdonosra. Ez a jogtulajdonos számára közgazdaságtani értelemben²³⁵ feltétlenül piaci erőt biztosít, mivel az árait a határkölsége fölött tarthatja. A versenyjogi beavatkozást ugyanakkor ez a helyzet nem alapozza meg, már csak abból a gyakorlati okból sem, hogy a különböző vállalkozások költségei nehezen hasonlíthatók össze.²³⁶ Rahnasto végül arra is rámutat, hogy a szellemi tulajdon-védelem és a piaci erő között azért sincs közvetlen összefüggés, mert számos esetben a védett termék

---

²³² Tritton et al., 2008, 1026.

A technológia-transzferre vonatkozó csoportmentesítési rendelet a licenszbe adó piaci részesedését a licenszbe adó és a licenszbe vevő termékeinek piaci részesedéséből kalkulált, kombinált piaci részesedés. Ebben az esetben ugyanis olyan független, egymással a termékpiacon versengő vállalkozásokról van szó, amelyek végső soron mégis ugyanazt a technológiát használják.

²³³ Rahnasto, 2003, 27.

²³⁴ Boldrin, Levine, 2008, p. 97.

²³⁵ Motta, 2007, 119.

²³⁶ Rahnasto, 2003, 28.

egyáltalán nem sikeres a piacon; ilyenkor helyettesítő termék hiányában sem lehet szó gazdasági erőfölényről.²³⁷

A szellemi tulajdon-védelem hatása a helyettesíthetőségre, a piacra lépés lehetőségére és az extraprofitra összességében korlátozott és átmeneti, ami rugalmas versenyjogi megközelítést indokol.²³⁸

Ugyanakkor a fenti megállapítások alapvetően abból indulnak ki, hogy a szellemi tulajdon védelme kizárólag a védett termékek pontos másolása ellen védenek. Azonban különösen a szabadalom, és kisebb mértékben a szerzői jog is, túlterjeszkedik ezen a védelmi szinten.²³⁹ A szabadalmi védelem minden olyan, a védett termékhez hasonló termék előállítását tiltja, amely lényegében hasonló módon lényegében hasonló eredményre jut. A szerzői jogi védelem ilyen kiterjesztése figyelhető meg például a szoftverek védelmével kapcsolatban, amely a ténylegesen kódon túl a felhasználói felület kialakítását vagy éppen a menürendszert is védi.²⁴⁰ A szellemi tulajdon-védelem ilyen fejlődése már jelentősen növelheti a piacra lépési költségeket. A piacon ennek következtében csökken a helyettesítő termékek száma, és a versenytársak nem rendelkeznek megfelelő kapacitásokkal a jogtulajdonos piaci magatartásának befolyásolásához.²⁴¹ Hosszú távon a jogtulajdonosok tovább növelhetik a versenytársak költségeit, különösen a kapcsolódó termékek és szolgáltatások piacára gyakorolt negatív hatásokkal. Az alternatív megoldások kidolgozása olyan költségessé válik, hogy ez a versenytársak árainak növelését és a kibocsátásuk csökkentését okozza. Rahnasto szerint a jövőbeli versenyjogi elemzéseknek ezért nem is a jogtulajdonos, hanem a versenytársak magatartásából kell kiindulnia.²⁴²

Ez a megközelítés érvényesül egyes iparjogvédelmi és szerzői jogi intézményekben. A szabadalmakkal kapcsolatban ilyen szabály az, ami szerint az oltalmi idő után követelt licenszdíj minden esetben az oltalommal való visszaélésnek minősül. A szerzői jogban a jogkimerülés szolgálja a versenytársak érdekeit: a szerzői jogi védelmet élvező műpéldányának megszerzője a műpéldánnyal a szerzői jogi jogosult igényeire tekintet nélkül rendelkezhet. A jogkimerülés intézményének egyik értelmezési lehetősége, hogy az a szerzői joghatását korlátozza a termékek másodlagos piacán, illetve a mű közvetett felhasználásával kapcsolatban.

---

²³⁷ Rahnasto, 2003, 28.

²³⁸ Rahnasto, 2003, 28.

²³⁹ Rahnasto, 2003, 29.

²⁴⁰ Az ide kapcsolódó Lotus Development Corp v Borland Intern ügyről részletesen ld. Reback, 2009.

²⁴¹ Rahnasto, 2003, 31.

²⁴² Rahnasto, 2003, 31.

3.3. Az erőfölénnyel való visszaélés

Az erőfölénnyel való „visszaélés” az Európai Bíróság szerint „objektív fogalom, amely az erőfölényben lévő vállalkozások olyan magatartására vonatkozik, amely alkalmas arra, hogy befolyásolja a piac szerkezetét, ahol pontosan az érintett vállalkozás jelenlétének következtében a verseny már meggyengült, és amelynek hatására a termékeknek vagy a szolgáltatásoknak a gazdasági szereplők általi teljesítésén alapuló rendes versenyét jellemző eszközöktől eltérő eszközökkel korlátozzák a piacon még létező versenyszint fenntartását vagy a verseny fejlődését”.²⁴³ A versenyt kizáró visszaélés mellett a kizsákmányoló magatartások is visszaélésnek minősülnek, amelyekkel kapcsolatban azt kell vizsgálni, hogy „az erőfölény birtokosa kihasználta-e az erőfölényéből fakadó lehetőségeket annak érdekében, hogy olyan üzleti előnyökre tegyen szert, amelyeket nem érhetett volna el rendes és kellőképpen hatékony verseny esetében”.²⁴⁴ Mivel a szerzői jogi védelem, mint törvényi monopólium minden esetben korlátozza a versenyt, és célja éppen olyan előnyök biztosítása, amelyek e monopólium helyzet hiányában nagy valószínűséggel nem lennének elérhetőek, másrésztől azonban éppen e jellemzők jelenti a szellemi tulajdon-védelem lényegét.

Az egyéb versenyjogi következmények mellett a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó visszaélések jogkövetkezménye lehet a szellemi tulajdon gyakorlásának megtiltása.²⁴⁵ Az erőfölénnyel visszaélés a szellemi tulajdon megsértése miatti eljárásban is védekezési eszköz lehet.²⁴⁶ A visszaélésekkel szembeni intézkedés lehet a felhasználási engedély megadásának kikényszerítése,²⁴⁷ az üzleti titok feltárására kötelezés,²⁴⁸ a szellemi tulajdon-védelem alatt álló termék szállítására kötelezés ésszerű és megkülönböztetés-mentes feltételek mellett, illetve az árukapcsolás megszüntetése²⁴⁹.

Az Európai Bíróság néhány döntésében megerősítette, hogy az erőfölénnyel való visszaélés értékelését önmagában az a tény, hogy az adott vállalkozás törvény erejénél fogva élvez

---

²⁴³ Hoffmann-La Roche v Commission (Case 85/76); a Bíróság e meghatározást számos további ítéletben alkalmazta.

²⁴⁴ United Brands v Commission (Case 27/76)

²⁴⁵ Pl. Volvo v Veng (238/87); CICRA v Renault (53/87)

²⁴⁶ Turner, 2010, 104.

²⁴⁷ Pl. RTE and ITP v Commission (C-241, 242/91P); Microsoft v Commission (T-201/04)

²⁴⁸ Microsoft v Commission (T-201/04)

²⁴⁹ Microsoft v Commission (T-201/04)

monopol helyzetet, nem befolyásolja.²⁵⁰ Tritton és szerzőtársai ugyanakkor arra mutatnak rá, hogy a szellemitulajdon-védelem több ponton eltér más törvényi monopóliumoktól²⁵¹:

- a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó monopólium célja az alkotó megfelelő jutalmazása, más törvényi monopóliumok elsősorban valamely kötelezettség hatékonyabb ellátását szolgálják,
- szemben más törvényi monopóliumokkal, a szellemi tulajdon nem kötelezi minden esetben a jogosultat a szellemi tulajdon mások hasznát szolgáló kereskedelmi hasznosítására,
- a szellemi tulajdon a jogosultnak széles mozgásteret hagy annak meghatározásában, hogy kinek a részére adjon felhasználási engedélyt, míg más törvényi monopóliumok esetében rendszerint tilos a diszkrimináció,
- a szellemitulajdon-védelem célja az újabb kreatív alkotások létrehozásának ösztönzése,
- a szellemi tulajdon védelme kifejezetten kizárólagos jogokat biztosít, nem pedig az arányos díjazás lehetőségét, ami arra utal, hogy a jogtulajdonos fel van hatalmazva a nyeresége maximalizálására.

A visszaéléssel kapcsolatban alapvető kérdés az, hogy a szellemi tulajdon érvényesítése minősülhet-e erőfölénnyel való visszaélésnek. Korai döntéseiben az Európai Bíróság a szellemitulajdon-jog gyakorlását visszaélést megvalósító magatartásnak minősítette, olyan, meglehetősen bizonytalan esetekben, amikor a joggyakorlás „visszaéléssé torzul”²⁵², illetve ha az „a visszaélés eszköze”²⁵³. E megállapítások olyan értelmezést takarnak, ami szerint a visszaélés értékelésében gyakorlatilag nincs jelentősége a szellemitulajdon-jog fennállásának.²⁵⁴

A Volvo v Veng ügyben, amelynek tárgya a Volvo ipariminta-oltalmának megsértése, illetve az ipariminta-oltalom felhasználási engedélyének megtagadása, a Bíróság új megközelítést alkalmazott.²⁵⁵ Érintett piacként a Bíróság Volvo-alkatrészek piacát határozta meg, amelyen a

---

²⁵⁰ Ld. General Motors Continental N.V. v Commission (Case 26/75), British Leyland v Commission (Case 226/84). A törvényi monopólium mindkét ügyben autók forgalomba helyezéséhez szükséges tanúsítvány kiállítására vonatkozott, a visszaélés pedig túlzott ár megállapításával valósult meg.

²⁵¹ Tritton et al, 2008, 1031.

²⁵² Parke Davis v Probel (Case 24/67)

²⁵³ Hoffmann-La Roche v Centrafarm (Case 102/77)

²⁵⁴ Tritton et al, 2008, 1035.

²⁵⁵ Volvo v Veng (Case 238/87)

Volvo gazdasági erőfölénnyel rendelkezett. Indítványában a főügyész azt az álláspontot képviselte, hogy önmagában a felhasználási engedély megtagadása, illetve az oltalom érvényesítése nem minősülhet visszaélésnek. A visszaélés megállapítása csak kivételesen, további körülmények fennállása esetén indokolt, mint például az alkatrészek szállításának megtagadása vagy tisztességtelen árhoz kötése független szervizek részére. A Bíróság ezzel egyetértve megállapította, hogy a felhasználási engedély megadására kényszerítés elvonná a jogtulajdonostól a kizárólagos jogok lényegét, és önmagában a felhasználási engedély megtagadása nem jelent erőfölénnyel való visszaélést. Ugyanakkor abban az esetben, ha a szellemi tulajdon-jogok érvényesítése az erőfölénnyel rendelkező valamely visszaélészerű magatartásának része, helye van a kizárólagos jogok gyakorlása megtiltásának.

A TV Listings (Magill)²⁵⁶ ügyben a Bíróság a televízió-műsorok jegyzékének szerzői jogi védelmét vizsgálta. Az ügyben érintett televíziós műsorszolgáltatók engedélyt adtak a televízió-műsorok napi összehasonlító közlésére, saját műsoraik vonatkozásában heti műsortervet is publikáltak, de nem adtak engedélyt heti összehasonlító műsorújság közléséhez. A heti műsorújságot kiadni szándékozó Magill a műsorszolgáltatókkal szemben a Bizottsághoz fordult, azt állítva, hogy a műsortervre vonatkozó információk felhasználásának megtagadása, illetve a szerzői jog megsértése miatti eljárással fenyegetés erőfölénnyel való visszaélést valósított meg. Érvelése szerint az információk átadásának megtagadása azonos hatású a Volvo v Veng ügy szerinti alkatrész-szállítás megtagadásával. Az Európai Bizottság, majd az Elsőfokú Bíróság és az Európai Bíróság is megállapította az erőfölénnyel való visszaélést, mivel a kizárólagos jogok gyakorlása olyan módon és körülmények között zajlott, ami nyilvánvalóan ellentétes a közösségi versenyjoggal. A műsorszolgáltatók magatartásának az a hatása, hogy megakadályozza egy olyan új termék gyártását és forgalmazását, amely iránt van fogyasztói kereslet, és ezzel teljesen kizárja a versenyt a műsorújságok másodlagos piacán, úgy továbbá, hogy a magatartásnak nincs a visszaélés súlyának megfelelő indoka.

A szellemi tulajdon és a versenyjog kapcsolatát vizsgáló ügyek között kiemelt jelentőségű az IMS Helath Inc v NDC Health GmbH²⁵⁷ ügy. Az ügyben IMS gyógyszercégek számára a gyógyszerek és egészségügyi áruk eladásával kapcsolatban adatokat szolgáltatott egy általa kifejlesztett adatbázis-szerkezetben, az adatok földrajzi alapú csoportosítását biztosító ún. „téglastruktúrában”. E téglastruktúrát az IMS ingyen engedte át a gyógyszertáraknak és az orvosoknak, és a megoldás szinte országos szabvánnyá vált. Az NDC az eredeti megoldáshoz

---

²⁵⁶ TV Listing (Cases T-69/89, T-70/89, T-76/89)

²⁵⁷ C-418/01.

nagyon hasonló téglás rendszerrel akart belépni az érintett piacra. A német bíróságok megtiltották az IMS téglaszerkezetéhez, mint a szerzői jogi szabályozásban védett adatbázisoz hasonló téglaszerkezet alkalmazását. Az NDC a Bizottságnál panaszt nyújtott be, ami alapján a Bizottság ideiglenes intézkedésben kötelezte az IMS-t a felhasználási engedély megadására minden, az érintett piacon működő vállalkozás számára. Az Első Fokú Bíróság a bizottsági határozat végrehajtását felfüggesztette, e döntést a Bíróság is helybenhagyta. A Bizottság ezt követően az ideiglenes intézkedést visszavonta, időközben viszont a szerzői jogi jogsértés ügyében eljáró német fellebbviteli bíróság előzetes döntéshozatalt kért a Bíróságtól.

A korábbi gyakorlattól lényeges pontokon eltér a Bizottság, illetve az Elsőfokú Bíróság Microsoft ügyben hozott döntése.²⁵⁸ Az ügyben alapvetően az erőfölénnyel visszaélés két esetét, az elzárkózást és az árukapcsolást vizsgálta a Bizottság, illetve a Bíróság.²⁵⁹ Az elzárkózás abban állt, hogy a Microsoft korlátozta a Windows operációs rendszerrel működő PC-k és a nem Microsoft-fejlesztésű munkacsoport-szerverek együttműködését. A Microsoft a PC operációs rendszerek piacán 90%-os, stabil piaci részesedéssel rendelkezik. Más szoftverfejlesztők számára az interoperabilitás biztosítása érdekében elengedhetetlen a Windows operációs rendszer bizonyos adataihoz való hozzáférés. A visszaélés abban állt, hogy a Microsoft, miután maga is belépett a munkacsoport-szerverek piacára, elzárkózott az interoperabilitáshoz szükséges információk átadásától. A Bizottság az ügyben nem találta egyértelműen bizonyítottnak, hogy a hozzáférés szellemitulajdon-védelem alatt álló információkat érintene, mivel az nem az operációs rendszer forráskódjához, hanem meghatározott hálózati protokollok specifikációihoz való hozzáférést garantsálna. Az árukapcsolás az operációs rendszerek piacán fennálló erőfölénynek a médialejátssók piacára való átvitelét eredményezte. A Windows operációs rendszerbe beépített médialejátsszó (Media Player) lezárta a médialejátssók piacát, korlátozta a kutatás-fejlesztést és a fogyasztók választási lehetőségeit. A Bizottság és az Elsőfokú Bíróság annak ellenére visszaélésnek minősítette az árukapcsolást, hogy az nem járt a kizárólagosság előírásával vagy erre való ösztönzéssel. Az árukapcsolás további hatása, hogy a tartalomszolgáltatási piacon arra ösztönzi a vállalkozásokat, hogy a Media Playernek megfelelő formátumban kódolják a tartalmakat.

Tritton és szerzőtársai hangsúlyozzák, hogy a versenyjogi gyakorlat egyetlen általános érvényű elvet dolgozott ki a szellemi tulajdonnal való visszaéléssel kapcsolatban, mégpedig

---

²⁵⁸ COMP/C-3/37.792; T-201/04.

²⁵⁹ Az ügyről részletesen ld. Howard, McMahon, 2008; Lange, 2009; Tóth-Lenk, 2008; Tóth, 2008.

azt, hogy szellemi tulajdon-jog gyakorlása csak kivételes körülmények mellett minősül visszaélésnek. A Magill ügyben leírt körülmények, nevezetesen a verseny teljes kizárása valamely másodlagos piacon, csak egyike a lehetséges kivételes körülményeknek, de nem általános feltétele a visszaélés megállapításának.²⁶⁰ A Bizottság a Microsoft ügyben szintén rögzítette, hogy a kivételes körülményeknek nincs kimerítő listája. Tritton és szerzőtársai a következő esetekben tartják megállapíthatónak az erőfölénnyel való visszaélést:

- a szellemi tulajdon-védelem lehetővé teszi a jogosultnak, hogy valamely érintett piacon fennálló erőfölényét „átvigye” (leverage) egy szomszédos piacra,
- a szellemi tulajdon-védelem olyan nélkülözhetetlen eszközre (essential facility) terjed ki, amely megkerülhetetlen valamely piacon való működéshez,
- a szellemi tulajdon-védelem az erőfölénnyel visszaélés szempontjából esetleges, vagy a visszaélés háttéréként szolgál, például tisztességtelen árak alkalmazása esetén.

3.3.1. Elzárkózás a felhasználási engedély megadásától vagy az oltalom alatt álló termék szállításától

A visszaélések egyik jellemző típusa a szellemi tulajdon felhasználására vonatkozó engedély megtagadása (szerződéskötés megtagadása), illetve az oltalom alatt álló információ vagy termék szolgáltatásának megtagadása. Az elzárkózás nem csak valamely felhasználási engedélyre vonatkozhat, hanem az oltalom alatt álló információra és termékre is, például olyan esetekben, amikor az információ az eredeti termékkel együttműködő termék létrehozásához szükséges. Ebben az esetben is az engedély megtagadásával kapcsolatos szempontok irányadók. Nem teljesülnek e feltételek abban az esetben, ha az engedély megadását megtagadja ugyan a jogosult, de nem zárkózik el az oltalom alatt álló termék szállításától.²⁶¹ Az elzárkózás megvalósulhat azzal is, ha a jogosult nem az igényeltnél szűkebb engedélyt vagy kevesebb információt ad meg, indokolatlanul késlelteti, továbbá ésszerűtlen feltételekhez vagy túlzott árhoz köti az engedélyezést, illetve az információ vagy a termék átadását.²⁶² A versenytársak kizárására irányuló szándékot mutató belső dokumentumok szintén figyelembe vehetők a jogosult magatartásának értékelése során.

Önmagában az engedély megtagadása nem minősülhet erőfölénnyel való visszaélésnek, mert ez az értelmezés kiüresítené a szellemi tulajdon-védelmet; ezt az Európai Bíróság is több

---

²⁶⁰ Tritton et al, 2008, 1038.

²⁶¹ Turner, 2010, 88.

²⁶² COMP/C-3/37.792 Microsoft

ítéletében megerősítette.²⁶³ Az engedély megtagadása, illetve az információ vagy a termék átadásának megtagadása kivételes körülmények között mégis visszaélésnek minősülhet. A kivételes esetek az alábbi feltételek teljesülése esetén állnak fenn:²⁶⁴

- az elzárkózás olyan információ vagy termék használatát akadályozza, amelyhez egyébként az igénylőnek joga lenne,
- az információ vagy a termék ún. nélkülözhetetlen eszköz, amelyhez való hozzáférés elengedhetetlen valamely szomszédos piacon végzett tevékenységhez,
- az elzárkózás kizárja a hatékony versenyt valamely szomszédos piacon,
- az elzárkózás megakadályozza valamely olyan új termék megjelenését, amely iránt lenne kereslet, illetve a fogyasztók kárára korlátozza a műszaki fejlődést, és
- az elzárkózás objektíve nem indokolt.

E feltételek közül Turner szerint az új termék megjelenésének vagy a műszaki fejlődésnek az akadályozása tekinthető olyannak, amely speciálisan a szellemi tulajdon védelméhez kapcsolódik. A többi feltétel az elzárkózás minden esetére irányadó.

A kapcsolódó joggyakorlat további kivételes körülményeket is azonosított, amelyek alapján a szellemi tulajdon-védelem alatt álló információhoz vagy termékhez való hozzáférés megtagadása visszaélésnek minősült²⁶⁵:

- alkatrészek szállításának önkényes megtagadása független szervizek részére,
- még széles körben használt termék alkatrészei gyártásának megszüntetése²⁶⁶,
- valamely tanúsítvány kiadásának megtagadása, amennyiben ez a tagállamok közötti párhuzamos importot érinti²⁶⁷,
- egy már létező ügyfél kiszolgálásának megtagadása, ha ennek következtében az ügyfél nem képes versengő terméket előállítani, vagy megszűnik a párhuzamos import lehetősége²⁶⁸.

---

²⁶³ Pl. Volvo v Veng (238/87); RTE and ITP v Commission (C-241, 242/91P); Oscar Bronner v Mediaprint (C-7/97); IMS Health v NDC Health (C-418/01); Microsoft v Commission (T-201/04)

²⁶⁴ RTE and ITP v Commission (C-241, 242/91P); Oscar Bronner v Mediaprint (C-7/97); IMS Health v NDC Health (C-418/01); Tiercé Ladbroke v Commission (T-504/93); Microsoft v Commission (T-201/04)

²⁶⁵ Turner, 2010, 93.

²⁶⁶ Volvo v Veng (238/87)

²⁶⁷ General Motors v Commission (26/75)

²⁶⁸ Commercial Solvents v Commission (9-7/73), Sot Lelos v GlaxoSmithKline (C-468-478/06)

3.3.1.1. A nélkülözhetetlen eszközök tana

Nélkülözhetetlen eszközök azok a termelési tényezők, amelyek az adott gazdasági tevékenység végzéséhez szükségesek, és amelyekből műszaki, jogi vagy gazdasági okból lehetetlen vagy legalábbis ésszerűtlenül nehéz újabbat létrehozni, illetve amelyek más módon sem pótolhatók. A Bizottság először a *Sea Containers v Stena Sealink* ügyben alkalmazta ezt a doktrínát, és kimondta, hogy „egy erőfölényben levő vállalkozás, amely egyidejűleg tulajdonosa, üzemeltetője és használója egy nélkülözhetetlen eszköznek, azaz egy olyan eszköznek vagy infrastruktúrának, amelyhez való hozzáférés nélkül a versenytársak nem tudnak szolgáltatást nyújtani az ügyfeleknek, és amely vállalkozás megtagadja a hozzáférést a versenytársaitól ezekhez az eszközökhöz, illetve a versenytársak részére a saját maga részére nyújtott szolgáltatásokhoz képest kedvezőtlenebb feltételek mellett enged hozzáférést, ezáltal versenyhátrányba hozva a versenytársakat”, sérti a közösségi versenyjogot; „valamely nélkülözhetetlen eszköz tulajdonosa, amely az egyik piacon meglévő hatalmát egy másik kapcsolódó piacon fennálló helyzetének erősítésére használja fel, különösen azáltal, hogy a saját részére nyújtott szolgáltatásaihoz képest kedvezőtlenebb feltételek mellett enged hozzáférést a kapcsolódó piachoz, sérti a [102.] cikket, ha ez objektíven nem igazolható versenyhátrányként jelentkezik a versenytársak számára”.²⁶⁹

A nélkülözhetetlen eszközök tanának egyik legrészletesebb kidolgozását az Európai Bíróság a *Bronner* ügyben²⁷⁰ adta, amelyben egyébként egy napilapnak a lapterjesztő hálózathoz való hozzáférési jogosultságát vizsgálta. A Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy

- a *downstream* piaci versenytárs hozzáféréseinek megtagadása
- a vertikálisan integrált szolgáltató esetében akkor minősül erőfölénnyel való visszaélésnek, ha
- a verseny kiiktatását eredményezi,
- az elutasítás objektív okokkal nem indokolható, és
- az adott hálózat (terjesztési szolgáltatás) elengedhetetlenül szükséges az igénylő tevékenységének gyakorlásához, olyan értelemben, hogy nem létezik semmilyen valós vagy lehetséges helyettesítő megoldás a hálózat használatára.²⁷¹

---

²⁶⁹ *Sea Containers v Stena Sealink* (94/19)

²⁷⁰ C-7/97.

²⁷¹ C-7/97. (41)

Nem tekinthető nélkülözhetetlennek a hálózat, ha rendelkezésre áll más, akár kevésbé előnyös terjesztési megoldás, valamint ha nem létezik olyan technikai, szabályozásbeli vagy gazdasági akadály, amely lehetetlenné vagy akár indokolatlanul nehézvé tenné a *downstream* piaci versenytársak számára párhuzamos hálózat létrehozását és működtetését. A hozzáférést igénylőnek azt kell bizonyítania, hogy gazdasági szempontból nem rentábilis létrehozni egy második hálózatot, amelynek kihasználtsága hasonló a már létező hálózat által terjesztett napilapok példányszámához.²⁷² Az ügyben a főtanácsnoki indítvány hangsúlyozta, hogy a nélkülözhetetlen eszközökre alapozott hozzáférési kötelezettség a rövid távú piacra lépési lehetőségek ellenére hosszú távon visszatarthatja a versenytársakat az adott eszköz létrehozásától, és ezzel versenykorlátozó hatású lehet; az indítvány szerint a versenyjog elsődleges célja a verseny torzulásának megakadályozása, nem pedig az egyes versenytársak pozíciójának védelme.²⁷³

A nélkülözhetetlen eszközök többszörözhetőségének hiánya eredhet a szellemi tulajdon, illetve azon belül a szerzői jog védelméből. Az Európai Bíróság több esetben vizsgálta a szellemitulajdon-védelem alatt álló információk és termékek nélkülözhetetlen eszköz jellegét:

- nélkülözhetetlen eszköznek minősültek a már idézett Magill ügyben a szerzői jogilag védett műsorkezdési információk;
- az IMS Health ügyben nem minősültek nélkülözhetetlen eszköznek gyógyszereladások monitoringját lehetővé tevő adatbázisok;
- a Tiercé Ladbroke ügyben nem minősültek nélkülözhetetlen eszköznek a lóversenyek televíziós közvetítései;
- több esetben nélkülözhetetlen eszköznek minősültek a prémium televíziós tartalmak.

Időben megelőzte a Bronner ügyet az első, szerzői jogilag védett „eszközök” nélkülözhetlenségét, illetve az ezekhez való hozzáférés lehetőségét vizsgáló Magill ügy, sőt maga a Bronner ügy tisztázta a Magill ügy jelentőségét a hozzáférési kötelezettség kivételes jellegével kapcsolatban.²⁷⁴ A Bizottság, illetve a Bíróság erőfölénnyel való visszaélésnek minősítette a televízió-műsorok kezdési időpontjára vonatkozó, az érintett jogrendszerekben szerzői jogi védelem alatt álló információk átadásának megtagadását annak érdekében, hogy az igénylő, mindhárom érintett műsorszolgáltató műsorát tartalmazó műsorújságot adjon ki.

---

²⁷² C-7/97. (43)-(46)

²⁷³ Idézi Wish, 2010.

²⁷⁴ C-241/91. és C-242/91. Összefoglalóan ld. C-7/97. (40)

Az Európai Bíróság szerint az elzárkózás a tartalomhoz való hozzáféréstől akkor sérti a versenyjogot, ha olyan terméket érint, amelynek szolgáltatása elengedhetetlenül szükséges a hozzáférést igénylő tevékenységének gyakorlásához, még hozzá olyan értelemben, hogy e szolgáltatás nélkül a tevékenység végzése az igénylő oldalán lehetetlenné válik, a hozzáférés megtagadása egy olyan új termék megjelenését akadályozza meg, amelyre a fogyasztók részéről potenciális kereslet van, az elzárkózás nem indokolható objektív megfontolásokkal, és kizár minden versenyt a másodlagos piacról. A konkrét ügyben a műsorkezdési információk olyan eszközök, amelyek semmilyen módon nem pótolhatók, más forrásból nem beszerezhetők, a műsorújság elkészítéséhez nélkülözhetetlenek. Mivel a piacon a tervezetthez hasonló műsorújság még nem volt elérhető, ezért az új termék iránti fogyasztói kereslet a Bíróság szerint fennáll. A hozzáférés megtagadását sem a műsorszolgáltatással, sem a műsorújság-kiadással kapcsolatos objektív indokok nem támasztják alá. A hozzáférés megtagadásának következtében az érintett műsorszolgáltatók a műsorújság-kiadás piacán, mint downstream piacon teljes egészében kizárták a versenyt. A Magill ügyben tehát a Bíróság szerint e kivételes körülmények fennálltak, ezért a Bíróság a hozzáférési igénynek helyt adott.

Az Európai Bíróság szellemi tulajdon és nélkülözhetetlen eszközök kapcsolatát vizsgáló gyakorlatának „kulcsdöntése”²⁷⁵ az IMS Helath Inc v NDC Health GmbH²⁷⁶ ügy. A Bíróság ítéletében a nélkülözhetetlen eszközökkel kapcsolatos korábbi gyakorlatát megerősítette és részben pontosította. Megállapította, hogy a hozzáférés megtagadása három kumulatív feltétel teljesülése esetén minősül visszaélésnek:

- az elzárkózás olyan új termék megjelenését akadályozza, amely iránt potenciális fogyasztói kereslet áll fenn,
- az elzárkózás nem indokolt,
- az elzárkózás alkalmas arra, hogy egy másodlagos piacon teljesen kizárja a versenyt.²⁷⁷

3.3.1.2. Az eszköz nélkülözhetetlen jellege

Az IMS Health ügyben a Bíróság a tagállami bíróság által tisztázandó előkérdésként határozta meg, hogy az IMS által kifejlesztett téglarendszer nélkülözhetetlen-e a gyógyszereladásokra

---

²⁷⁵ Tritton et al, 2008, 1052.

²⁷⁶ C-418/01.

²⁷⁷ C-418/01. (38)

vonatkozó információk értékesítésének piacára való belépéshez, azaz az IMS által uralt másodlagos piac megtámadásához. A tagállami bíróság köteles megvizsgálni, hogy léteznek-e alternatív megoldások, még ha ezek kevésbé kedvezőek is, illetve van-e olyan műszaki, jogi vagy gazdasági akadály, amely az alternatív megoldások kidolgozását lehetetlenné vagy aránytalanul nehezíti. E kérdés vizsgálatánál különösen azt kell figyelembe venni, hogy milyen mértékben vonták be az egészségügyi termékek gyártóit a védett téglaszerkezet kialakításába, és ezzel mennyiben függenek e gyártók az adott megoldástól, illetve mekkora ráfordítást igényelne részükről egy új rendszerre való átállás.²⁷⁸ Nélkülözhetetlen tehát a szellemi tulajdon-védelem alatt álló termék vagy szolgáltatás, ha annak nincs olyan alternatívája, amely az adott tevékenység gazdaságos végzését lehetővé tenné abban az esetben, ha az adott tevékenységet a konkurens vállalkozás a védett termék vagy szolgáltatás fölött szellemi tulajdonnal rendelkező vállalkozáshoz hasonló mértékben gyakorolná, azaz az alternatív megoldás az egyébként azonos feltételek között sem tenné lehetővé a gazdaságos működést.²⁷⁹

A Microsoft ügyben az Elsőfokú Bíróság hangsúlyozta, hogy nem csak a piacra lépés megakadályozása, hanem az érintett piacon való „életképes fennmaradás” akadályozása is alapja lehet az eszköz nélkülözhetetlen jellege megállapításának.²⁸⁰ A versenytárs életképes fennmaradásának feltétele lehet, hogy a versenytárs szomszédos piaci terméke ugyanolyan feltételek mellett működhessen együtt az erőfölényes vállalkozás elsődleges piaci termékével, mint az erőfölényes vállalkozás szomszédos piaci terméke. Ha a versenytárs terméke ráépül az erőfölényes vállalkozás olyan termékére, amely a kimagaslóan nagy piaci részesedés miatt iparági szabványnak is tekinthető, akkor különösen nagy a jelentősége az interoperabilitás biztosításának, illetve az ehhez szükséges információk hozzáférhetőségének: „Ha [...] megállapítható, hogy az interoperabilitás meglévő foka nem teszi lehetővé a munkacsoportszerverekhez való konkurens operációs rendszerek fejlesztői számára az ezen operációs rendszerek piacán való életképes fennmaradást, akkor ebből következően ezen a piacon a hatékony verseny fenntartása akadályba ütközik”.²⁸¹ Ebből az is következik, hogy abban az esetben, ha a versenytárs vállalkozás az erőfölényes vállalkozás termékéhez való hozzáférés nélkül is életképes marad, akkor az adott termék nem nélkülözhetetlen. Az Elsőfokú Bíróság ugyanakkor azt is rögzítette, hogy „az a tény, hogy a verseny fokozatosan és

---

²⁷⁸ C-418/01. (28)-(29)

²⁷⁹ C-418/01. (29)

²⁸⁰ T-201/04. (229)

²⁸¹ A Microsoft ügy alapján ls. Turner, 2010, 90.

nem azonnal szűnik meg, nem mond ellent a Bizottság azon érvelésének, hogy a szóban forgó információ nélkülözhetetlen”, azaz a versenytársak jelenléte önmagában nem igazolja az eszköz nélkülözhetőségét, ha e versenytársak egyébként fokozatosan elveszítik a versenyképességüket.²⁸² Ráadásul a Microsoft a másodlagos piacon „nem annyira termékei érdemével, mint inkább interoperabilitási előnyeivel magyarázható”.²⁸³ Howarth és McMahon ezzel kapcsolatban azt a kételyt fogalmazza meg, hogy a piaci sikerre nem ez az egyetlen lehetséges magyarázat, mivel az származhat a hálózati hatásból, a jobb hatékonyságból vagy éppen a tényleges fogyasztói igényekből egy homogén rendszer iránt. Ennek következtében a bírósági érvelés szükségszerűen spekulatív és bizonytalan.²⁸⁴

Nem fogadta el továbbá az EFB a Microsoft azon védekezését, hogy az interoperabilitásnak a Bizottság által megkövetelt szintje „Windows operációs rendszerek és a konkurens operációs rendszerek kvázi azonosságát foglalja magában”, és lényegében bármely technológiát nélkülözhetetlenné tesz.²⁸⁵ Érdemben ugyanakkor nem vizsgálta a Bíróság az alternatív megoldások lehetőségét, amelyek az interoperabilitási információk felfedése nélkül, adott esetben magasabb költségek mellett, de mégis lehetővé tették volna az együttműködő szoftverek létrehozását. Nem vizsgálta továbbá a nyilvánosságra hozatalnak azt a hatását, hogy az gyakorlatilag hozzájárul az elsődlegesen piacon fennálló erőfölény megerősítéséhez, és egyáltalán nem ösztönzi versengő hálózatok kialakulását.²⁸⁶

3.3.1.3. „Új termék”

A visszaélés megállapításának következő feltétele, hogy a hozzáférés megtagadása a fogyasztókat károsítja. A fogyasztók okozott kár abban áll, hogy az elzárkózás megakadályozza olyan új termék megjelenését, amely iránt lenne fogyasztói kereslet. A Microsoft ügyben az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy ez a feltétel kizárólag a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó ítélkezési gyakorlatban található meg.²⁸⁷ Az IMS Health ügyben a Bíróság hangsúlyozza, hogy az elzárkózás olyan új termék vagy szolgáltatás megjelenését akadályozza, amelyet a szellemi tulajdon jogosultja egyáltalán nem kínál, tehát nem pusztán egy már létező termék vagy szolgáltatás lemásolásából áll, hanem e terméktől vagy szolgáltatástól jelentősen különbözik.²⁸⁸ Ez ugyanakkor nem zárja ki, hogy az új termék vagy

---

²⁸² T-201/04. (428)

²⁸³ T-201/04. (407)

²⁸⁴ Howarth, McMahon, 2008, 161.

²⁸⁵ T-201/04. (340)

²⁸⁶ Howarth, McMahon, 2008, 160.

²⁸⁷ T-201/04. (334)

²⁸⁸ Tritton et al, 2008, 1055.

szolgáltatás a szellemi tulajdon jogosultja által kínált valamely termék vagy szolgáltatás helyettesítő terméke legyen. Ilyen esetben is feltétele azonban a visszaélés megállapításának, hogy e helyettesítő termékek valamely speciális fogyasztói igényt elégítsenek ki; nem elegendő tehát a visszaélés megállapításához, hogy az új termék vagy szolgáltatás jobb, mint a szellemi tulajdon jogosultja által kínált.²⁸⁹

A Microsoft ügyben ugyanakkor az Elsőfokú Bíróság az „új termék” értelmezési körét szélesítette: „az új termék megjelenésével kapcsolatban hivatkozott körülmény nem lehet az egyetlen tényező annak meghatározásában, hogy valamely szellemi tulajdonjog licencre adásának megtagadása képes-e a fogyasztóknak az EK [102. cikk b) pontja] értelmében vett kárt okozni. Amint e rendelkezés szövegéből kitűnik, ez a kár nem csak akkor következhet be, ha a termelés vagy az értékesítés, hanem akkor is, ha a műszaki fejlesztés korlátozódik.” A hozzáférés megtagadása „épp a fogyasztók kárára fogta vissza a versenytársakat” a Microsoft által kifejlesztett terméket (munkacsoport-szerver) helyettesítő termék létrehozásától. Ebben az esetben tehát nincs szó új termékről; a műszaki fejlődés akadályozására való hivatkozással a Bíróság a visszaéléseket kiterjesztette azokra az esetekre is, amikor az elzárkózás azonos funkciójú, kizárólag műszaki jellemzőiben eltérő termék létrehozását akadályozza. Azonban „miután a Microsoft csak arra köteles, hogy az interfészei specifikációit, s nem pedig implementációját közölje, versenytársai nem fognak pusztán termékei lemásolására szorítkozni, sőt valójában arra nem is lesznek képesek. A versenytársak az interoperabilitásra vonatkozó információt arra fogják használni, hogy folyvást továbbfejlesztett termékeket vigyenek a piacra”, azaz a technikai fejlődés szükségszerű eredménye a hozzáférésnek.²⁹⁰ Ez azonban gyakorlatilag minden esetben igaz, hiszen éppen a szellemi tulajdon-védelem garantálja azt, hogy az új termék ne lehessen az eredeti termék egyszerű másolata.

A Bíróság a hangsúlyt az új termékről a fogyasztóknak okozott kárra helyezte, és kifejezetten megállapította, hogy ez a „kár nem csak a termelés vagy az értékesítés korlátozásával következhet be, hanem akkor is, ha a műszaki fejlesztés korlátozódik”.²⁹¹ Érvelését olyan közvélemény-kutatásokkal támasztotta alá, amelyek eredménye azt mutatta, hogy a fogyasztók „a munkacsoportszerverekhez való konkurens operációs rendszereket számos, a fogyasztók által nagyon fontosnak tekintett funkció [...] tekintetében jobbnak tartották a Windows operációs rendszereknél”.²⁹² Howarth és McMahon szerint azonban a közvélemény-

---

²⁸⁹ A Magill ügyben született főügyészi indítványt idézi Tritton et al, 2008, 1055.

²⁹⁰ T-201/04. (631)

²⁹¹ T-201/04. (647)

²⁹² T-201/04. (652)

kutatások „nem e legmegbízhatóbb mutatói a hálózati hatások által jellemzett piacok valódi működésének”, és – mint a bírósági érvelés számos más pontjánál is – hangsúlyozzák, hogy a versenytársak visszaszorulásának más, a visszaéléstől eltérő magyarázatai is lehetnek.²⁹³

Az elzárkózás így akkor is visszaélésnek minősül, ha az az alternatív termék vagy szolgáltatás megjelenését lehetővé tevő piaci feltételeket, a hatékony versenyt szolgáló struktúrákat csorbítja.²⁹⁴ Az ítélet indoklása szerint az interoperabilitás akadályozása ugyanis a fogyasztók egyre nagyobb részénél a Microsoft termékére való „kényszerű rászorultságot” alapoz meg (fogva tartott fogyasztók²⁹⁵), a versenytársakat pedig visszatartja olyan konkurens termékek előállításától, „amelyek korántsem csak lemásolják a már piacon lévő Windows rendszereket, hanem ezektől a fogyasztók által fontosnak tartott jellemzők tekintetében különböznek”.²⁹⁶ Annak megállapításával azonban, hogy „Microsoft a munkacsoportszerverekhez való operációs rendszerek piacán azzal gyengítette a hatékony versenystruktúrát, hogy ott jelentős piaci részesedést szerzett”²⁹⁷, önmagában a piaci pozíciót, nem pedig az abból eredő hatásokat értékelte. Tritton, nemzeti bíróságok gyakorlatát is elemezve, arra a következtetésre jut, hogy az új termék követelményétől el lehet tekinteni abban az esetben, ha a nélkülözhetetlen eszköz ellenőrzése olyan piaci feltételekkel egészül ki, amelyek egyébként is visszatartják a versenytársakat versengő termékek előállításától; különösen abban az esetben állnak elő ilyen piaci feltételek, ha az adott, szellemi tulajdon-védelem alatt álló termék ipari szabvánnyá válik.²⁹⁸

3.3.1.4. A verseny kizárása

E feltételek rámutatnak arra, hogy az erőfölénnyel való visszaélés nem közvetlenül a szellemi tulajdon-védelemmel érintett termék vagy szolgáltatás piacán történik, hanem minden esetben egy másodlagos piacon. Ezzel a megoldással gyakorlatilag feloldható, legalábbis megkerülhető a szellemi tulajdon kizárólagossága és a versenyjogi elvárások közötti konfliktus. Az IMS Health ítélet is hangsúlyozza, hogy a visszaélés megítélése szempontjából döntő jelentőségű, hogy meg lehessen különböztetni az adott termék vagy szolgáltatás (downstream) piacától egy másodlagos (upstream) piacot, amelyen az adott termék vagy szolgáltatás egy másik termék előállításához vagy egy másik szolgáltatás nyújtásához kerül

---

²⁹³ Howarth, McMahon, 2008, 162.

²⁹⁴ Tritton et al, 2008, 1056.

²⁹⁵ Wish, 2010, 789.

²⁹⁶ T-201/04. (650)-(659)

²⁹⁷ T-201/04. (664)

²⁹⁸ Tritton et al, 2008, 1056.

felhasználásra.²⁹⁹ E feltétel akkor is teljesül, ha a másodlagos piac csak egy potenciális vagy hipotetikus piac. Minden esetben két termelési szintet kell tudni megkülönböztetni, amelyek egymáshoz olyan módon kapcsolódnak, hogy az elsődleges piac terméke nélkülözhetetlen elem a másodlagos piac terméke szállításához.³⁰⁰ A Microsoft ügyben az Elsőfokú Bíróság ehhez azt is hozzáteszi, hogy „az a tény, hogy a nélkülözhetetlen terméket vagy szolgáltatást önállóan nem értékesítik, nem zárja ki eleve az önálló piac meghatározhatóságának a lehetőségét”.³⁰¹

Tritton részletesen vizsgálja az erőfölény kiterjesztését (leveraging), és megállapítja, hogy az erőfölény kiterjesztése csak abban az esetben következik be, ha a szellemi tulajdon jogosultja az erőfölényét olyan piacra terjeszti ki, amelyen nem gyakorol szellemi tulajdon-jogokat.³⁰² A Magill ügyben álláspontja szerint ezért nem került sor az erőfölény kiterjesztésére, mivel a heti műsorújság piacán az érintett televíziós vállalkozások egyszerűen csak az ott is fennálló szerzői jogukat érvényesítették. Sőt ebben az ügyben a termék iránti fogyasztói igényt is megkérdőjelezi, mivel az egyes televíziók heti műsorújságja lényegében ugyanazt a fogyasztói igényt elégíti ki, mint az összehasonlító heti műsorújság. Az erőfölény kiterjesztését vizsgálta a Bíróság a Tiercé Ladbroke³⁰³ ügyben is, ahol azonban a lóverseny közvetítési jogainak piacán erőfölényes vállalkozás a másodlagos piacon – belga lóverseny-fogadási piac – egyáltalán nem volt jelen; a lóversenyek közvetítési jogához való hozzáférés ráadásul nem is volt nélkülözhetetlen a fogadási szolgáltatás nyújtásához.

Nem zárja ki a visszaélés lehetőségét az a tény, hogy az elsődleges piacon erőfölénnyel rendelkező vállalkozás nem rendelkezik a másodlagos piacon; ugyanakkor a hatékony verseny kizárásának valószínűségét növeli, ha e vállalkozás a másodlagos piacon is meghatározó pozícióval rendelkezik.³⁰⁴

A verseny megszűnésével kapcsolatban az IMS Health ügyben a Bíróság annyit mond, hogy az elzárkózás akkor minősül visszaélésnek, ha a másodlagos piacon minden versenyt kizár. Az Egyesült Királyság esetjoga alapján Tritton arra a következtetésre jut, hogy e feltétel túl szigorú értelmezése lehetővé teszi a feltétel kijátszását, azzal, hogy a jogtulajdonos felhasználási engedélyt ad valamely gyenge versenytárs részére.³⁰⁵ A hozzáférést igénylő

---

²⁹⁹ C-418/01. (42)

³⁰⁰ C-418/01. (44)-(45)

³⁰¹ T-201/04. (335)

³⁰² Tritton et al, 2008, 1040.

³⁰³ T-507/93.

³⁰⁴ T-201/04. (559), (619)

³⁰⁵ Tritton et al, 2008, 1057.

versenytárs hozzáférési igényének megtagadása ilyen esetben tiltott diszkrimináció lenne. A verseny kizárása ez alapján már akkor is teljesül, ha maga a hozzáférést igénylő a hozzáférés megtagadása miatt nem képes versengeni a szellemi tulajdon jogosultjával. Az Elsőfokú Bíróság ezzel összhangban a Microsoft ügyben megállapította, hogy „nem kell azt bizonyítani, hogy minden verseny megszűnne a piacon. Az EK [102.] cikk megsértésének megállapításához az szükséges, hogy a kérdéses megtagadás alkalmas arra, vagy valószínűsíthető, hogy minden hatékony versenyt megszüntet a piacon. E tekintetben meg kell jegyezni, hogy ilyen verseny meglétének igazolásához nem elegendő az a tény, hogy az erőfölényben lévő vállalkozás versenytársai még bizonyos piaci résekben megőriznek valamilyen marginális jelenlétet.”³⁰⁶ A visszaélés megállapításának továbbá nem feltétele a verseny azonnali és teljes megszűnése, elegendő a hatékony verseny megszűnésének kockázatát bizonyítani: „Ha [...] azt követelnénk meg a Bizottságtól, hogy várjon, amíg a versenytársakat kizárják a piacról, vagy amíg kizárásuk kellőképpen azonnalivá válik, akkor az nyilvánvalóan ellentétes lenne e rendelkezés céljával, azaz a torzítatlan verseny közös piacon való fenntartásával, különösen pedig az érintett piacon még meglévő verseny védelmével.”³⁰⁷

A Microsoft ügyben az EFB nem vizsgálta részletesen azt a kérdést, hogy a piaci erő kiterjesztése a szomszédos piacra valóban visszaélésszerű magatartás-e, vagy csak a hálózati hatások következménye, illetve egyébként a piaci erő szándékolatlan kisugárzása.³⁰⁸ Howarth és McMahon a Bíróság döntését úgy értékeli, mint amely végső soron úgy védi a piaci struktúrát, hogy közben figyelmen kívül hagyja a jólét, illetve a fogyasztókra gyakorolt hatásokat: „Míg a struktúra nyilvánvalóan befolyásolhatja az eredményt, a tisztán erre való összpontosítás a fogyasztói jólétre (és hatékonyságra) való hatás közelebbi vizsgálata nélkül problémás a hálózatos környezetben és a versenyjogban általában véve.” Amennyiben azonban ez a kritika jogos a Microsoft határozattal szemben, annyiban a közösségi versenyjogi gyakorlat egészével szemben is megfogalmazható.

3.3.1.5. Objektív igazolás

A visszaélés megállapításának további feltétele, hogy a hozzáférés megtagadását ne igazolja valamely objektív indok. Tritton szerint objektív indok lehet a bizalmas üzleti információk

---

³⁰⁶ T-201/04. (563)

³⁰⁷ T-201/04. (561)

³⁰⁸ Howarth, McMahon, 2008, 161.

sérelmének valós kockázata, valamint a különböző közérdekű okok.³⁰⁹ A Microsoft ügyben az Elsőfokú Bíróság utalt arra, hogy a jogtulajdonos innovációs hajlandóságának hátrányos befolyásolása a megtagadás objektív indoka lehet; ezzel kapcsolatban azonban a „homályos, általános, és elméleti érvek” nem elegendők.³¹⁰ Az innovációs hajlandóság hátrányos befolyásolásával szemben az eljáró hatóság vagy bíróság mérlegelheti azt a kérdést, hogy ez a hátrány nem kisebb-e a hozzáférés megtagadásából az iparág egészében jelentkező innovációs hátránynál.³¹¹ Nyilvánvaló továbbá, hogy „a pusztán tény – feltételezve, hogy helytállóan bizonyul –, hogy a megtámadott határozattal érintett kommunikációs protokollok vagy e protokollok specifikációi szellemi tulajdon tárgyát képezik, nem minősülhet [...] objektív igazolásnak”.³¹² Az erőfölényes vállalkozás továbbá „nem hivatkozhat az interoperabilitásra vonatkozó információ állítólagos titkosságára, annak alátámasztására, hogy csak akkor kötelezhető a közlésére, ha a [...] rendkívüli körülmények fennállnak, miközben a megtagadást is az információ állítólagos titkos jellegével igazolja”.³¹³ Objektív indokként nem fogadható el az sem, hogy az adott információ jelentős értékű a hozzáférést igénylő versenytársak számára, mivel ez a nélkülözhetetlen eszközök esetében alapvető jellemző, és az sem, az információ innovatív vagy eredeti jellegű, hiszen ez minden szellemi tulajdonvédelem alá eső információra jellemző.

3.3.2. Árukapcsolás

Az árukapcsolás, azaz valamely termék eladásának egy másik termék megvásárlásához kötése az erőfölényes vállalkozás számára lehetővé teszi, hogy piaci hatalmát kiterjessze a kapcsolt áru piacára is.³¹⁴ A szerzői joggal kapcsolatos visszaélések feltételeit az Elsőfokú Bíróság a Microsoft ügyben foglalta össze. Eszerint az árukapcsolással a kapcsoló termék piacán erőfölénnyel rendelkező vállalkozás visszaélést követ el, ha

- a kapcsoló és a kapcsolt termék két külön termék;
- az érintett vállalkozás nem biztosítja a fogyasztóknak a választási lehetőséget, hogy a kapcsoló terméket a kapcsolt termék nélkül szerezzék meg;
- a szóban forgó magatartás kizárja a versenyt; és

---

³⁰⁹ Tritton et al., 2008, 1058.

³¹⁰ T-201/04. (697)-(698)

³¹¹ Turner, 2010, 93.

³¹² T-201/04. (690)

³¹³ T-201/04. (693)

³¹⁴ Pl. Whish, 2010, 678.

Motta szerint az árukapcsolás az árdiszkriminációnak is fontos eszköze (Motta, 2007, 496.). Minden szerző egyetért abban, hogy az árukapcsolás jóléti hatásai sokrétűek, nem egyértelműen negatívak.

- az árukapcsolás objektív módon nem igazolható.³¹⁵

A visszaélés megállapítása szempontjából nincs jelentősége annak, hogy az erőfölényes vállalkozás kér-e külön ellenszolgáltatást a kapcsolt termékért – ez nem is ellenőrizhető minden esetben –, illetve annak, hogy rá vannak-e kényszerítve a fogyasztók a kapcsolt termék használatára.³¹⁶ Az erőfölényes vállalkozásra továbbá az árukapcsolással kapcsolatban is szigorúbb szabályok vonatkoznak, mint más vállalkozásokra, azaz esetükben az egyébként általános üzleti gyakorlat is lehet jogsértő.

A kapcsoló és a kapcsolt termék abban az esetben minősülnek önálló terméknek, ha mindkettő iránt egymástól független fogyasztói kereslet van, és a kapcsolt termék a kapcsoló terméktől elkülönült piacot alkot, akkor is ha, ha egyébként a termékek egymás kiegészítői, vagy közöttük természetese kapcsolat áll fenn, illetve ha a versenytársak szintén alkalmazzák az árukapcsolást.³¹⁷ A Bíróság a termék önálló jellege bizonyítékeként értékeli azt, ha a kapcsolt terméket az adott termékre specializálódott vállalkozások önálló termékként is előállítják, különösen abban az esetben, ha a fogyasztók jelentős része az árukapcsolás ellenére is más gyártók termékét használja a kapcsolt termék helyett.³¹⁸ Az önálló termékként való minősítés szempontja lehet a kapcsolt termék egyértelműen elkülönülő funkcionalitása, a kapcsolt termék önálló továbbfejlesztése, támogatása vagy reklámozása, illetve a kapcsoló terméktől eltérő feltételek szerinti szállítása; az árukapcsolás műszaki integrációként történő megvalósítása önmagában nem bizonyítja az árukapcsolás hiányát, különösen akkor, ha a műszaki integráció nem szükségszerű.³¹⁹ A Microsoft ügyben az Elsőfokú Bíróság mindezt azzal egészítette ki, hogy a technológiai fejlődés miatt elállhat olyan helyzet, hogy két olyan termék, „ami kezdetben két külön terméknek tűnik, később egy terméket alkotónak minősülhet, mind technológiai szempontból, mind a versenyjogi szabályok szempontjából”.³²⁰ Erre tekintettel fontos rögzíteni, hogy a termékek önálló jellegét arra az időpontra vonatkozóan kell meghatározni, amikor a feltételezett visszaélés történt.³²¹

A Microsoft az ellene zajló eljárás során az árukapcsolás tényét azzal vitatta, hogy álláspontja szerint az operációs rendszerek és a médialejátszók piaca nem két külön piac, mert „a multimédia-funkcionalitás az ügyfélszámítógépekhez való Windows operációs rendszerhez

---

³¹⁵ T-201/04. (842)

³¹⁶ T-201/04. (969)-(970)

³¹⁷ Turner, 2010, 96.

³¹⁸ Tetra Pak International v Commission (C-333/94P); Hilti v Commission (T-30/89); T-201/04. (927)

³¹⁹ T-201/04. (926)-(939)

³²⁰ T-201/04. (913)

³²¹ T-201/04. (914)

képest nem külön termék, hanem e rendszer szerves részét alkotja”.³²² Ezt az érvelést sem a Bizottság, sem az EFB nem fogadta el: „az érintett termékek természetén és műszaki jellemzőin alapuló tényezők sora, a piacon megfigyelt tények, az érintett termékek fejlődésének története, valamint a Microsoft üzleti gyakorlata is igazolja a folyamatos vételt lehetővé tévő multimédia-lejátszók iránti külön fogyasztói kereslet létezését”.³²³ A Microsoft érvelése a vizsgálatot úgy fordította meg, hogy nem azt tartotta elsődlegesnek, hogy a kapcsolt termék iránt van-e önálló kereslet, hanem azt, hogy a kapcsoló termék iránt van kereslet a kapcsolt termék nélkül. A Bizottság és az EFB a megközelítésmódot sem fogadta el, de amellet is felhozott érveket, hogy létezik kereslet médialejátszó nélküli operációs rendszerre is.

A fogyasztó minden olyan esetben kényszerítve van a kapcsolt termék megvásárlására, amikor a kapcsoló terméket a kapcsolt termék nélkül nem tudja beszerezni, akkor is, hogy a kapcsolt termékért külön nem kell fizetnie, azt nem kell használnia, sőt használhatja más vállalkozásoknak a kapcsolat termékkel versengő termékét is. A kényszerítés történhet szerződéses úton – a kapcsoló termék szállításának feltétele a kapcsolt termék megvásárlása –, műszaki megoldással – a kapcsoló termék csak a kapcsolt termékkel együtt működik megfelelően –, illetve ezek kombinációjával. A kényszerítés akkor is megvalósul, ha a fogyasztó a két terméket külön-külön is megvásárolhatja, de a kettő együttes megvásárlása esetén az ár alacsonyabb, feltéve, hogy ebben az esetben a kapcsolt termék ára kisebb, mint a termék átlagos költsége.³²⁴

Az erőfölénnyel való visszaélés akkor valósul meg, ha az árukapcsolás korlátozza a versenyt.³²⁵ A Bizottság a Microsoft ügyben megállapította, hogy a verseny korlátozása nem feltétlenül következik be abban az esetben, ha a kapcsolt terméket a kapcsoló termék gyártójától eltérő gyártó állítja elő, és a kapcsolt termék kiválasztása versenyeztetés alapján történik, vagy ha a kapcsolt termékkel versengő helyettesítő termékek olyan piaci helyzetben vannak, amit az árukapcsolás sem képes megingatni.³²⁶ A versenykorlátozás bizonyítéka ugyanakkor az, ha az árukapcsolás a kapcsolt terméknek jelentős versenyelőnyt biztosít, akkor is, ha az erőfölényes vállalkozás a versenyt teljes egészében nem tudta kiiktatni.³²⁷ A Microsoft ügyben szintén a versenykorlátozás bizonyítékaként értékelte a Bíróság a hálózati

---

³²² T-201/04. (912)

³²³ T-201/04. (925)

³²⁴ Turner, 2010, 95.

³²⁵ Michelin v Commission (t-203/01), T-201/04. (867)

³²⁶ Idézi Turner, 2010, 97.

³²⁷ T-201/04. (1034)-(1058)

hatást: „minél elterjedtebb egy multimédia-lejátszó, a tartalomszolgáltatók annál inkább hajlanak rá, hogy az e multimédia-lejátszó által implementált technológiához hozzanak létre tartalmakat”. A Microsoft ügyben tehát a kapcsolt termékkel – a médialejátszóval – szomszédos piacon lévő termékek (multimédia-tartalmak) előállítói a kapcsolt termékkel együttműködő termék előállításában voltak érdekeltek, mégpedig a kapcsoló termék kimagaslóan nagy piaci részesedése miatt, ezzel pedig az erőfölényes vállalkozás piaci helyzete mind a kapcsoló, mind a kapcsolt termék piacán tovább erősödik.³²⁸ Az árukapcsolás tartós jellege (például műszaki megoldás révén) erősíti a versenykorlátozó hatást, mivel jelentősen megnehezíti a kapcsolt termék önálló értékesítését; szintén a versenykorlátozó hatást erősíti, ha az adott vállalkozás a kapcsolt termékek közül többnek a piacán rendelkezik erőfölénnyel.³²⁹ Az EFB szerint a Bizottság összességében megalapozottan állíthatta, hogy „megalapozottan valószínűsíthető, hogy a Windows és a Windows Media Player árukapcsolása a verseny olyan mértékű csökkenéséhez vezetne, hogy a hatékony versenyszerkezet fenntartása nem lenne biztosítható a közeljövőben”. Howarth és McMahon ezzel kapcsolatban arra hívja fel a figyelmet, hogy a „megalapozott (ésszerű) valószínűség” nincs összhangban a Bíróság által más, fúziós ügyekben alkalmazott mércével, nevezetesen a „meggyőző bizonyítékok” mércéjével.³³⁰

A magatartás objektív igazolhatásának feladata az erőfölényes vállalkozást terheli.³³¹ „Hipotetikus és spekulatív” érvek nem elégítik ki az objektív igazolás követelményét.³³² Az erőfölényes, illetve monopólium-közeli piaci helyzetet létrehozó, fenntartó, erősítő magatartások hatékonysági előnyökkel általában nem indokolhatók. Önmagában a műszaki integráció előnyei nem igazolják az árukapcsolást, ha egyébként a vállalkozás az adott termékeket árukapcsolás nélkül, önállóan nem értékesíti.³³³ Az sem megfelelő indok, hogy az árukapcsolás révén lényegében egy szabványosított megoldás jön létre, amire bármely fejlesztő támaszkodhat: „Bár általában a szabványosítás valóban járhat bizonyos előnyökkel, nem engedhető meg, hogy erőfölényben lévő vállalkozás kényszerítse ki egyoldalúan, árukapcsolás révén.”³³⁴

---

³²⁸ T-201/04. (1067)

³²⁹ Turner, 2010, 97.

³³⁰ Howarth, McMahon, 2008, 164.

³³¹ T-201/04. (1144)

³³² T-201/04. (1166)

³³³ T-201/04. (1150)

³³⁴ T-201/04. (1152)

A Bizottság kapcsolódó iránymutatása szerint a hatékonysági előnyök az alábbi feltételek teljesülése esetén igazolhatják az árukapcsolást:

- a hatékonysági előny kifejezetten az adott magatartás eredményeként realizálódik,
- az adott magatartás a hatékonysági előny realizálásához nélkülözhetetlen,
- nincs kevésbé versenykorlátozó megoldás ugyanezen előny eléréséhez,
- a lehetséges előnyök meghaladják a verseny lehetséges korlátozását és a fogyasztói jólétre gyakorolt negatív hatásokat,
- az adott magatartás nem iktatja ki teljes egészében a hatékony versenyt.³³⁵

3.3.3. Tisztességtelen árak vagy jogdíjak

Az európai joggyakorlatban több olyan döntés született, amely a túlzottan magas jogdíjak alkalmazását erőfölénnyel való visszaélésnek minősítette, különösen olyan esetben, amikor a díjak érzékelhetően és indokolatlanul magasabbak, mint az ugyanazon felhasználásokért más tagállamban megállapított díj.³³⁶ A visszaélés megállapításához meg kell vizsgálni, hogy a jogdíj mértéke az adott termék gazdasági értékével arányban van-e.³³⁷ Visszaélésnek minősülhet a jogdíj megállapítása olyan termékek után is, amelyek nem is tartalmazzak szellemi tulajdon-védelem alatt álló elemeket.³³⁸ A jogdíj mértékének a jogosított teljes forgalmához viszonyított meghatározása ugyanakkor jogszerű lehet, ha a díj mértékének minden egyéb meghatározása aránytalan szervezési és ellenőrzési terheket jelentene a jogosult számára, vagy ha az engedélyes tevékenysége a védett művek bemutatásából áll, vagy ha a jogdíj arányos a felhasznált művek mennyiségével.³³⁹

Önmagában az a tény, hogy szellemi tulajdon jogosultja által alkalmazott ár magasabb, mint ugyanazon termék más szállítói által alkalmazott ár, önmagában nem minősül visszaélésnek, mivel a szellemi termék megalkotója jogosult az alkotás költségeinek, illetve befektetésének a megtérítésére.³⁴⁰ Ugyanakkor a szellemi tulajdon-védelem alatt álló termék objektív indokok

---

³³⁵ CEC, 2008.

³³⁶ Pl. *Ministère Public v Tournier* (395/87); *BEMIM v Commission* (T-114/92); *Lucazeau v Commission* (242/88).

³³⁷ A Bizottság megállapította, hogy a jogdíj túlzott mértékű abban az esetben, ha magasabb, mint abban az esetben lenne, ha az adott technológia nem vált volna ipari szabvánnyá, feltéve, hogy az erőfölényes vállalkozás maga ösztönözte a technológia szabványba foglalását, anélkül, hogy világossá tette volna, hogy a technológia szellemi tulajdon-védelem alatt áll. [*Rambus* (C-3/38.636)]

³³⁸ *GEMA* (71/224)

³³⁹ *Basset v SACEM* (402/85); *Kanal 5 v STIM* (C-52/07); *Tournier* (395/87)

³⁴⁰ *Deutsche Grammophon v Metro* (78/70); *CICRA v Renault* (53/87); *Volvo v Veng* (238/87)

nélkül különösen magas ára visszaélésnek minősül.³⁴¹ Valamely tagállamban alkalmazott, a más tagállamokban vagy harmadik országban alkalmazott árhoz képest magasabb ár önmagában nem minősül visszaélésnek, de a visszaélésre utaló jelként értékelhető.³⁴²

3.3.4. Egyéb visszaélések

Ahogy erről többször szó volt, a szellemi tulajdonnal való rendelkezés, illetve a szellemi tulajdon érvényesítése önmagában nem jelent erőfölénnyel való visszaélést. Ugyanakkor a fenti magatartásokon túl is megvalósulhat olyan visszaélésszerű joggyakorlás, ami versenyjogi szempontból jogsértőnek minősül. Ilyen magatartás lehet többek között³⁴³

- a felhasználási engedély megadásának késleltetése vagy meghiúsítása³⁴⁴,
- korlátozó megállapodás kikényszerítése valamely, jogértéssel kapcsolatos eljárás megszüntetése érdekében,
- valamely versenytárrsal szembeni eljárás indítása, amely ésszerűen nem a szellemi tulajdon érvényesítésére, hanem a verseny korlátozására irányul³⁴⁵,
- valamely termékkel kapcsolatos kizárólagos jogok gyakorlása tisztességtelen előny szerzése végett egy másik, a kizárólagos jog által nem érintett termékkel kapcsolatban,
- a felhasználási engedély időtartamának tisztességtelen meghatározása³⁴⁶.

Szintén nem tekinthető visszaélésnek a szellemi tulajdonjogok, illetve az ezekhez kapcsolódó kizárólagos felhasználási engedélyek megszerzése az erőfölényes vállalkozás által, de ilyen esetben figyelembe kell venni az ügylet körülményeit, különösen az érintett piacon folyó versenyre gyakorolt hatását.³⁴⁷ Ugyanakkor az erőfölényes helyzet megerősítése újabb szellemi tulajdon vagy kizárólagos felhasználási engedély megszerzésével visszaélésnek minősülhet, például akkor, ha az erőfölényes vállalkozás megszerzi azt a vállalkozást, amely az egyetlen versenyző termékhez kapcsolódó szellemi tulajdonjogokat birtokolja.³⁴⁸

---

³⁴¹ Deutsche Grammophon v Metro (78/70); Volvo v Veng (238/87)

³⁴² Sirena v Eda (40/70); Micro-Leader v Commission (T-198/98)

³⁴³ Összefoglalóan ld. Turner, 2010, 101.

³⁴⁴ Hilti v Commission (T-30/89)

³⁴⁵ ITT Promedia v Commission (T-111/96)

³⁴⁶ Coditel v Ciné Vog Films (262/81); Microsoft (1994)

³⁴⁷ CICRA v Renault (53/87); Tetra Pak v Commission (T-51/89); ITT Promedia v Commission (T-111/96)

³⁴⁸ Tetra Pak (88/501)

3.4. A szerzői jog további versenyjogi vonatkozásai

3.4.1. A szellemi tulajdon jelentősége a vállalkozások összefonódásával kapcsolatban

A szerzői jog versenyjogi vonatkozásai az erőfölénnyel való visszaélés mellett a vállalkozások koncentrációjának ellenőrzése során is relevánsak lehetnek, egyrészt már annak értékelésében, hogy az adott ügylet koncentrációnak minősül-e, másrészt a fúzió megengedhetőségének értékelésével kapcsolatban. A szellemi tulajdonnal kapcsolatos intézkedések vagy vállalások feltételei lehetnek továbbá a koncentráció jóváhagyásának.³⁴⁹

A vállalkozás felvásárlása rendszerint magában foglalja az érintett szellemi tulajdonjogok megszerzését is. Abban az esetben, ha a felvásárolt vállalkozás egyes tevékenységeket továbbra is önállóan végez, az ehhez kapcsolódó szellemi tulajdonjogokat vagy nem ruházza át, vagy felhasználási engedélyt kap a jogokat megszerző vállalkozástól.³⁵⁰ A felvásárolt vállalkozás által birtokolt felhasználási engedélyek az ügylet szerves részei. Az ügylet során megfelelően értékelni kell, hogy ezek az engedélyek korlátozottak lehetnek mind a felhasználás módját és terjedelmét, mind a felhasználás idejét illetően.

Vállalkozások közötti összefonódás úgy is létrejöhet, hogy a felvásárolt vállalkozás részét képező szellemi tulajdon kerül átruházásra, illetve kizárólagos felhasználási jogba adásra, feltéve, hogy e szellemi tulajdon olyan üzleti tevékenységet alapoz meg, amihez egyértelműen hozzárendelhető egy meghatározott mértékű üzleti forgalom. A felhasználási engedélyek összefonódást akkor alapozhatnak meg, ha legalább egy bizonyos területen kizárólagosságot jelentenek és az ilyen engedélyek átruházása a forgalmat létrehozó tevékenység átadását jelenti. A nem kizárólagos engedélyeknél kizárható, hogy önmagukban olyan üzleti tevékenységet alapoznának meg, amelyhez piaci forgalom kapcsolódik. A kizárólagos felhasználási engedély csak abban az esetben alapoz meg összefonódást, ha elegendően hosszú időtartamú ahhoz, hogy tartós szerkezeti változást idézzel elő a piacon.³⁵¹ A szellemi tulajdonjogok megszerzése a teljes funkciójú közös vállalat létrejöttének is feltétele, mivel az elengedhetetlen a közös vállalat tartós működésének.³⁵²

A fúzió hatásának értékelése során is meghatározó jelentősége lehet a szellemi tulajdonjogok értékelésének. A szellemi tulajdonjogok egyesítése egy összeolvadás keretében jelentősen

---

³⁴⁹ Turner, 2010, 109.

³⁵⁰ Turner 2010, 112.

³⁵¹ CEC, 2008 (24)

³⁵² Turner, 2010, 118.

megnehezítheti a versenytársak terjeszkedését vagy piacra lépését, és ezzel alkalmas lehet a hatékony verseny jelentős akadályozására.³⁵³

Végül a szellemi tulajdonjogok a korrekciós intézkedések meghatározása során is jelentőséggel rendelkezhetnek. Abban az esetben, ha a verseny akadályozása a szellemi tulajdonjogokra vezethető vissza, az e jogoktól való megfosztás hatékony intézkedés lehet, mivel elkerülhetővé teszi a fúzióban érintett vállalkozások és a versenytársak közötti hosszú távú kapcsolatokat.³⁵⁴ Ez megvalósulhat a szellemi tulajdonjog elidegenítésével, de akár kizárólagos felhasználási engedély formájában is. Szintén megfelelő intézkedés lehet a szellemitulajdon-védelem alatt álló termékhez vagy információhoz – pl. az interoperabilitás biztosításához szükséges információkhoz, televíziós tartalmakhoz – való diszkriminációmentes hozzáférés előírás, feltéve, hogy ez az intézkedés ugyanolyan hatékony a verseny védelme érdekében, mint az elidegenítés, vagy része egy intézkedés-csomagban.³⁵⁵ Ezt az intézkedést minden esetben megfelelő átláthatósági, ellenőrzési és vitarendezési mechanizmusokkal kell kiegészíteni.

3.4.2. Szerzői jog és kartellek

A szellemitulajdon-védelem kartelljogi jelentőségét jól mutatja, hogy a technológiaátadási megállapodásokat önálló csoportmentességi rendelet szabályozza.³⁵⁶ Mivel azonban az érintett megállapodások jellemzően a szellemitulajdon-védelemnek nem a szerzői jogi vonatkozásait érintik – bár a rendelet nem tesz különbséget a szellemitulajdon-védelem típusai alapján –, e rendelettel a tanulmány nem foglalkozik.

A tiltott megállapodásokra vonatkozó szabályozás azonban a technológia-transzferen kívül más szellemi tulajdont, illetve szerzői jogot érintő kérdésekben is releváns. Whish rámutat arra, hogy lényegében minden felhasználási szerződés és engedély vizsgálható kartelljogi szempontból, ugyanis a felhasználási engedély olyan mennyiségi, minőségi, árra vonatkozó korlátozásokat és kikötéseket tartalmazhat, amelyek korlátozhatják a technológián belüli versenyt.³⁵⁷ Ez azonban a felhasználási engedélyek, illetve a szellemi tulajdonnal való rendelkezés olyan lényegi sajátossága, amelynek korlátozása a szellemitulajdon-védelem kiüresedéséhez vezethet. Whish ugyanakkor arra is rámutat, hogy a felhasználási engedélyek

---

³⁵³ Turner, 2010, 120.

³⁵⁴ Turner, 2010, 123.

³⁵⁵ Turner, 2010, 124.

³⁵⁶ 772/2004/EK

³⁵⁷ Whish, 2010, 757.

olyan, pl. árukapcsolást tartalmazó kikötéseket is tartalmazhatnak, amelyek a piac lezárásával a technológiák közötti versenyt is korlátozzák.

Versenyjogi szempontból különösen a felhasználási szerződések alábbi kikötései lehetnek relevánsak:³⁵⁸

- Területi kizárólagosság: közösségi jogi szempontból olyan kikötésről van szó, amely alkalmas a közös piac területi alapú szétदारabolására. A kapcsolódó gyakorlat szerint az abszolút területi védelmet biztosító kizárólagos használati jog minden esetben tiltott megállapodásnak minősül, szemben a „nyitott kizárólagos használati joggal”, amelyben az engedélyt adó vállalja, hogy az adott területen másnak nem ad engedélyt, és maga sem versenyez az engedéllyessel.³⁵⁹
- Használati díjak: elvileg nem kizárt, hogy a jogosult a gyengébb féllel szemben kizsákmányoló árat határoz meg.
- Időtartam: jogsértés akkor állhat elő, ha a jogosult a védelmi, oltalmi idő lejárta után is magához köti az engedélyest, további díjfizetési kötelezettség előírásával vagy pl. újabb technológiák használatba vételének kikötésével.
- Az alkalmazási terület korlátozása: az adott célra történő felhasználás kikötése akkor lehet aggályos, ha a piacok felosztását célozza.
- Mennyiségi kikötések, versenytilalmi kikötések: e kikötések piaclezáró hatásúak lehetnek.
- Meg nem támadási kikötés: annak kikötése, hogy az engedélyes – a használat során szerzett tapasztalatai alapján – nem vitatja az oltalom érvényességét.
- Fejlesztések: annak kikötése, hogy a felhasználó az eredeti oltalomra alapozott fejlesztések szellemi tulajdonára adjon engedélyt az eredeti jogosultnak, illetve más felhasználóknak ne adjon engedélyt; ez a kikötés a versenyt minden esetben korlátozza.
- Árukapcsolás és csomagban értékesítés: a szellemi tulajdonhoz kapcsolódó árukapcsolás más árukapcsolásokhoz hasonlóan a piacra lépés akadályai lehetnek.

---

³⁵⁸ Whish, 2010, 758. és köv.

³⁵⁹ Ld. Nungesser v Commission (258/78)

- Árak és feltételek: a jogosult rögzítheti a jogosult által alkalmazott eladási árat vagy egyéb feltételeket, és ezzel jogsértő módon korlátozza az engedélyes piaci magatartását.

A közösségi versenyjogi gyakorlatban a szerzői jogilag védett művek abszolút területi védelmét sem tartotta versenykorlátozó megállapodásnak a Bíróság: a Coditel v CinéVog Film ügyben a Bíróság elfogadta azt az érvelést, hogy a filmek szomszédos országból történő sugárzásával szemben indokolt az abszolút területi védelem kikötése.³⁶⁰

A Neilson-Hordell v Reichmark ügyben a Bizottság a műszaki rajzokat és az azok alapján létrehozható termékeket érintő felhasználási szerződéseket vizsgálta, és előírta egyes szerződési feltételek törlését. Ilyen feltétel a meg nem támadási kikötés, a szerzői jog által nem védett termékek után kirótt jogdíj kikötése, az engedély időtartama után is fennálló versenytilalom, illetve a fejlesztések kizárólagos átadása a jogosultnak.³⁶¹

A Film Purchas by German Television Stations ügyben a Bizottság egy amerikai filmgyártó és filmforgalmazó vállalkozás, illetve a német ARD közötti kizárólagos felhasználási szerződést vizsgálta, és a megállapodást versenykorlátozónak találta, különösen az érintett filmek nagy száma és kizárólagos engedély időtartama miatt. A felek a megállapodást módosították, többek között továbbközvetítési jogot biztosítva harmadik felek részére.³⁶²

A Sega és Nintendo ügyben a Bizottság a videojátékok kiadóival kötött felhasználási szerződések egyes feltételeinek törlését rendelte el, amelyek meghatározó befolyást biztosítottak volna az érintett vállalkozásoknak.³⁶³

A Microsoft Internet Explorer ügyben a Bizottság kötelezte a Microsoftot, hogy az Internet Explorer felhasználási szerződéséből a minimális terjesztési mennyiséget előíró, illetve a versenytárs böngészők reklámozását megtiltó feltételeket. A Bizottság szerint a két feltétel együttesen piaclezáró hatású.³⁶⁴

A Telenor/Canal+/Canal Digital ügyben ugyanakkor a Bizottság szerint teljesült a 81. [101.] cikk (3) bekezdése, és ezért öt évre engedélyezte a prémium filmek terjesztésére vonatkozó megállapodást.³⁶⁵

---

³⁶⁰ 262/81. (Coditel)

³⁶¹ Ld. Whish, 2010, 764.

³⁶² Ld. Whish, 2010, 765.

³⁶³ Ld. Whish, 2010, 765.

³⁶⁴ Ld. Whish, 2010, 765.

³⁶⁵ Ld. Whish, 2010, 768.

Melléklet - Összefoglalás Landes, William M. - Posner, Richard A. (2003): The Economic Structure of Intellectual Property Law című könyvének Basic Copyright Doctrines című fejezetéről

1. Másolás kontra újraalkotás

A szerzői jogi védelem a szabadalommal vagy a védjeggyel ellentétben kizárólag a másolással szemben véd, a nem szándékos újraalkotás (független alkotás, amely nem szándékolt duplikációt jelent) nem perelhető. A szándékos másolásért való felelősség objektív: nem mentesíti a másolót, hogy okkal feltételezhette, hogy a másolt mű közös szellemi tulajdonba tartozik.

Közgazdasági szempontból azonban két ok is szól amellett, hogy a nem szándékos duplikáció ne minősüljön jogsértésnek.

Az első, hogy a megszámlálhatatlan szerzői joggal védett mű ellenőrzése a szerző számára hozzáadott költséggel jár.

(A formális modellben ez a költség megnöveli az $e(z)$ alkotási költséget és csökkenti a társadalmi jólétet, mert mind az alkotásonkénti nettó jólét ($w-e(z)$), mind a létrehozott művek száma csökkenni fog. Igaz, a szerző bruttó bevétele emelkedhet, ha a nem szándékos duplikáció csökkentése megemeli a műve iránti keresletet vagy a kereslet rugalmasságát csökkenti.)

A szerzői joggal szemben a szabadalom nem szándékos megsértése viszont jogsértésnek minősül. A különbségtételnek közgazdaságtani megfontolása van. A szabadalom kiadására azután kerülhet sor, hogy a bejelentő vagy az Amerikai Szabadalmi és Védjegy Iroda a korábbi szabadalmaztatott találmány után kutatásokat folytatott. Ennek az eljárásnak a lefolytatását az teszi lehetővé, hogy a találmányok az esetek nagy részében leírhatók, és a kapcsolódó találmányok viszonylag kis osztályt képeznek, amely után kutatniuk kell. (A szoftverszabadalom ez alól kivétel.)

Ezzel szemben a Szerzői Jogi Iroda a szerzői jog bejegyzése vagy nyilvántartásba vétele előtt nem kutat szerzői joggal védett művek iránt, a szerzői jogot ugyanis nem kell bejegyeztetni, a

szerző vagy a kiadó ettől függetlenül érvényesíteni tudja szerzői jogát. A nyilvántartásba vételre lehetőség van, és jelentős gyakorlati előnyökkel is jár, de az a szerzői jogvédelemnek nem feltétele, és ami fontosabb, a Szerzői Jogi Iroda nem szabja a nyilvántartásba vétel feltételül, hogy a mű eredeti legyen, és ne egy korábban létrehozott alkotás duplikációja.

A nem szándékos szó szerinti duplikáció természetesen meglehetősen valószínűtlen, ha több mint egy mondatból áll a mű, de az nem is feltétel a jogsértés megállapításához, elegendő az alapvető hasonlóság, amely véletlenül is előfordulhat akár ugyanazon események, például egy boxmeccs leírásánál. Ha valamennyi szerzői joggal védett művet digitális formában közzétennének az interneten, akkor a duplikációk utáni kutatás meglehetősen könnyű lenne.

Ami (jelenleg) nem lehetséges a Szerzői Jogi Irodának, az nem lehetséges a szerző számára sem. Természetesen nem lehet valamennyi létező szerzői jog által védett irodalmat elolvasni, hogy a szerző megbizonyosodjon, nem szándékolatlan duplikációt alkotott –e véletlenül. További akadály, hogy a közzé nem tett alkotások is szerzői jogvédelem alatt állnak. Ez a probléma a szabadalmaknál nem merül fel, mivel egy előzetes bejelentés nem akadályozza egy későbbi szabadalom bejegyzését, kivéve ha ismerik és használják. A szerzői jogvédett mű szándékolatlan duplikálásával kapcsolatban a megelőzés költsége olyan magas lenne, és a magasabb bevétellel járó haszon olyan alacsony az ilyen duplikációk ritkasága miatt, hogy még ha a szándékolatlan duplikáció jogsértőnek minősülhetne, egyetlen szerzőnek vagy kiadónak sem érné meg az erőfeszítést, hogy elkerülje, és emiatt az alkotás költségének emelkedése valószínűleg alacsony lenne, a társadalmi jólét mértéke viszont szintén csökkenne.

A másik ok, ami a nem szándékos duplikálás jogsértőnek minősítése ellen szól, hogy az nem von magával free riding-ot (potyautas magatartást). Miután a második mű megalkotására az elsőtől függetlenül kerül sor, annak a szerzője a teljes költséget viseli. Ha a művek teljes mértékben egyezők – a lehetőség meglehetősen távoli, finoman szólva – a két mű közötti verseny a másolatok árát a marginális költségre viheti le, és egyik szerző számára sem előzheti meg, hogy fedezzék a mű létrehozásával járó költséget. Viszont valószínű, hogy amennyiben a két mű között elegendő különbség van, az mindkét szerzőt elég bevételhez juttat, hogy az alkotással járó indokolt költségeket fedezni tudják. Ez különösen valószínű akkor, ha egyik szerző sincs alárendelt szerepben, akinek a bruttó bevétele csak akkor fedezné az alkotás költségét, ha nem lenne olyan véletlen duplikáció, amely elszípkázná a bevételeket tőle.

Egy jelentős jogi különbség az irodalmi és a zenei szerzői jog között, hogy a nem szándékolt duplikáció a dalszerző szerzői jogát csak abban az esetben sérti, ha a nagy nyilvánosság előtt előadják.

Ha ugyanis a szándékos duplikációt szabnák a jogsértés feltételül, a népszerű dalok szerzői alacsony szerzői jogvédelemben részesülnének. (Mivel számaikat a rádiók világszerte játsszák, ezért nagy a valószínűsége, hogy a másodjára létrehozott mű szerzője hozzáférhetett az eredeti műhöz, amely megnöveli a szándékolatlan duplikáció valószínűségét, ugyanakkor a nem szándékolt duplikáció elkerülésének esélyét csökkenti.)

A zenei területen a másolás és az eredeti újra-alkotás (feldolgozás) között a bírósági gyakorlat a hasonlóságot alapul véve tesz különbséget. Amennyiben két mű között nagy a hasonlóság, akkor valószínűbb, hogy az egyik másolat, és a jog a korábbi szerzői jog tulajdonosát védi még akkor is, ha kevés bizonyítéka van, hogy a másoló a művéhez hozzáférhetett.

Ha az eredeti mű és az engedély nélküli másolat között alapvető különbség van, a szerzői jog tulajdonosának alapos bizonyítékot kell szolgáltatnia arról, hogy a másik mű létrehozója hozzáférhetett művéhez.

A rövid mondatok, szlogenek nem részesülhetnek szerzői jogvédelemben. Minél rövidebb egy mondat, annál valószínűbb a független duplikáció, nehéz a különbségtétel szokásos módszerét alkalmazni annak megítélésére, hogy független duplikációról vagy szándékos másolásról van szó.

De mi minősül valójában másolásnak? Az biztos, hogy nem csak a szó szerinti egyezés alapoz meg jogsértést, különben a szerzői jog meglehetősen illuzórikus lenne. A mérce a lényeges/alapvető hasonlóság.

Egyetlen jogszabály sem határozza meg, hogy hány variáció szükséges az alapvető hasonlóság megállapításának megkerüléséhez (és az „eredetiség” szerzői jogi zsargon sem segít sokat), de a közgazdaságtani elemzés a következő tesztet ajánlja ennek eldöntésére: egy szerzői jogvédett mű engedély nélküli másolata akkor minősül jogsértőnek, ha a mű megjelenési formáját tekintve a piacon az eredeti mű közeli helyettesítésére alkalmas, és így jelentősen ki tudja elégíteni a mű iránti keresletet.

Az eredetiség követelménye azért haszontalan, mert zavaróan összecseng a szabadalmi jog újdonság törvényi előírásával. Az újdonság, a használhatóság és a nem nyilvánvalóság, valamint a Szabadalmi és Védjegy Iroda (Patent and Trademark Office) előzetes oltalomba

helyezésének követelménye annak alapján, hogy a bejelentő teljesíti –e a feltételeket a szabadalmaztatóság feltétele, részben azért, mert a szabadalmi jog tiltja a független duplikációt, és emiatt potenciálisan monopolhelyzettel ruházza fel a szabadalom tulajdonosát. Ha a szabadalom könnyen elérhető lenne, akkor jelentős lenne a visszaélések (rent seeking) veszélye és a holtteher-veszteség (deadweight losses).

A szerzői jog a verseny ellen kevesebb védelmet nyújt. Minél kevésbé eredeti a szerzői jogvédett mű, annál kevésbé véd a versenytől, mivel a műalkotások fogyasztói az eredetiséget díjazzák. Az eredetiséget felmutató mű szerzői jogvédelme feltételeinek meghatározása nem a monopolhelyzet csökkentése miatt fontos, hanem amiatt, hogy könnyítse a bíróságok bizonyítási terhet annak eldöntésében, hogy két gyakorlatilag megkülönböztethetetlen művet egymástól függetlenül alkottak meg, vagy egyik a másik másolatának tekinthető, és ehhez egy minimális eredetiség előírása elegendő.

A könyvben bemutatott modell szerint N (a különböző művek száma, amely nem egyenlő ugyanazon mű különböző másolatainak számával) egyenes arányban nő Z -vel (a szerzői jogvédelem szintje), de csak Z (felső vonal) szintig, amely fölött a szerzői mű létrehozásának költsége a mellékes (marginális) szerzőének szintjéig emelkedik a szerzői jogi védelem miatti magasabb input költségeknek köszönhetően, amelyek meghatározzák a magasabb z hatását a másolók marginális költségére.

Ezenkívül az N magasabb szerzői jogvédelem miatti növekedése megnöveli a versenyt a szerzők között, mivel a sok másolat helyettesíti a szerzői jogvédett műveket. Így ha az M magasabb, akkor több lesz a helyettesítő termék. Ezek nem lesznek olyan közeli helyettesítő termékek, amelyek z növekedésével járnak, amely az N -et is megnöveli, ahogy korábban lehetséges volt. De a további helyettesítő termékek megnövelik a rugalmas keresletet egy adott mű másolatának a piacán, amely csökkenti a másolat egyensúlyi árát (ellenértékét).

Ez azonban csökkenteni fogja a szélesebb szerzői jogvédelem pozitív hatását az eredeti művel szerzőinek várt bevételében, így tompítja a magasabb Z -nek az N -re gyakorolt hatását. Ennek a visszacsatoló hatásnak (feedback effect) az eredményeképp a szélesebb szerzői jogvédelem egy bizonyos ponton túl a saját farkába harap, bár a feedback effect ugyanilyen jelensége csökkenti a hozzáférési költséget azzal, hogy korlátozza a kiterjedt jogvédelem folytán a másolat árának a növekedését.

2. Ötlet kontra eredeti alkotás

A szerzői jog a megalkotott művet, a mű kifejezését (expression) védi, a pusztá ötletet nem.

A szerzői jog által nem védett ötletek között különbséget kell tenni a fikciós és a nem fikciós műveknél.

A nem fikciós műveknél az ötletekkel a hagyományos értelemben a tudósok, filozófusok és más elméleti szakemberek dolgoznak.

A fikciós műveknek két fajtáját különböztetjük meg. Az elsőt a különböző sztenderdek, például gyakran használt témák és cselekmények, állandó karakterek, irodalmi technikák, ismerős tárgyak és helyek, perspektívák, a mélység ábrázolására használt egyéb festői hagyományok, az izgatott várakozás, félelem vagy öröm kifejezésére szolgáló zenei módszerek alkotják. Ezek az ötletek közhelyek, így mind az eredeti szerzői jogi védelem által védett műben, mind a jogellenes másolatokban megtalálhatók, és nem ösztönöznek másolásra, mivel a másoló a közkinccset alkotó művek ötleteiből is szabadon szemezgethet.

A második típusba az ún. erős ötletek tartoznak, amelyek olyan eredeti ötleteket és technikákat takarnak, amelyek nem hevernek csak úgy körülöttünk, hanem a szerzői jog által védett mű alkotójának a befektetése eredményeképp jönnek létre. Ezeket a szerzői jog ugyanúgy nem védi, nem azért, mert közhelyek (nem azok), hanem mert a beruházó monopóliummal való felruházása nem szükséges egyrészt, hogy biztosítva legyen a beruházások mértékének optimális szintje, másrészt hogy megelőzzék az extrernáliák torlódását.

2.1. Ötletek a fikciós (képzelt által alkotott) művekben

Tegyük fel, hogy N művet ugyanazon ötlet alapján más formában alkotják meg, például mindegyik mű olyan fiatal szerelmespárról szól, akik különböző társadalmi osztályba vagy más felekezethez tartoznak, vagy szüleik között családi viszály dúl. Ha a szerzői jog az első szerző ötletét védené, akkor valamennyi maradék N-1 számú szerző alkotói munkájának költsége megnövekedne, mivel valamennyi időt és fáradságot invesztálna abba, hogy egy eredeti ötlettel álljon elő a művében, vagy helyettesítse azt a részt, amelyben az első szerző és a saját műve között átfedést van, vagy megvásárolná az első szerző engedélyét illetve egyéb tranzakciós költségeket vállalna az első szerző ötletéhez való hozzáférési jog elnyerésére.

A mű megalkotásának teljes költsége leírható az $e(z)+i$ képlettel, ahol az i az eredeti műben használt ötlet megszerzésének költsége. Ha a szerzői jog védené az ötletet, akkor a i egyenlő lenne $i(z)$ -vel és megnövekedne, és így feltehetőleg az $e(z)$ is emelkedne, mivel a szerző több dolgot is helyettesítene az eredeti műből i -re, míg az e és az i különböző arányban kerülne felhasználásra a mű létrehozásakor. Az ötlet szerzői jogvédelemben részesítésének nettó hatása így lecsökkentené az alkotott művek számát, ezért a társadalmi jólét is csökkenne. Igaz, a másolók költsége is megnövekedne, mivel számukra az eredeti ötlet és a saját alkotásuk is költséggel jár, az ellenérték azonban valószínűleg alacsony maradna. A másoló akár jogtalanul alkotja meg a másolati művet, ahol a védett ötlet felhasználásától való marginális elrettentés valószínűleg alacsony, akár jogszerűen, például ha az ötlet szabad felhasználású, az ötletek szerzői jogvédelmének elhanyagolható hatása lenne a másoló számára a másolati mű megalkotásának költségére. Még ha a védelem meg is növeli az $N-1$ számú szerző bruttó nyereségét, és ez részben kiegyenlítené az N csökkenését, a társadalmi jólét csökkenne, mivel az N és az egy műre eső jólét egyaránt csökkenne.

Azt, hogy miért csak a mű megalkotását/kifejezését védi a szerzői jog, hagyományosan az ötlet monopóliuma által okozott jóléti veszteséggel magyarázzák.

Jelen tanulmány a mű alkotási költségének emelkedésére helyezi hangsúlyt amely a művek számának csökkenését eredményezi a, a másolatok költségének emelkedése helyett, amely normálisan a monopóliummal együtt jár.

Tegyük fel, hogy az N számú szerzők nem tudják, hogy ki áll elő először egy ötlettel, amelyet $N-1$ számú szerzők használnak. Míg egy olyan ötletbe való beruházás költsége, amely rögtön egy létrehozott műben testesül meg relatíve alacsony az ötlet kifejezéséhez szükséges költséghez és időhöz képest, és míg az ötlet eredeti tulajdonosa valószínűleg egy normális bevételhez jut, ha elsőként jelenik meg a szerzői jog által nem védett ötlettel, az N számú szerzők „a tudatlanság homályában valószínűleg egyetértenének azzal a szabállyal, amely legális védelmet nyújt a megalkotott műnek, de elutasítja az ötlet védelmét.

Ha igaz az, hogy egy új ötlet kitalálásának a költsége valószínűleg a legtöbb esetben relatíve alacsony a felhasználás ellenértékéeként várható összeghez képest, akkor megéri ötleteket kitalálni és szerzői jogvédelem alá helyezni abban a reményben, hogy későbbi szerzők fizetni fognak a felhasználásért. Ebben az esetben az ötlet szerzői jogvédelme a szabadalommal lenne egyenértékű, ez a másik ok, amiért szavak, címek, rövid mondatok nem részesülhetnek szerzői jogvédelemben.

Az utolsó probléma az ötletek szerzői jogvédelmének adminisztratív költségével kapcsolatban merül fel.

A bíróságnak meg kellene határozni valamennyi ötletet, felállítani a határait, meghatározni az átfedéseket más ötletekkel, és ami a legnehezebb, meg kellene állapítani, hogy melyik volt az eredeti. Igaz, hogy az ötlet szerzői jogvédelemben részesítése esetén az adminisztratív és munkaköltség csökkenne, mivel eleve kevesebb mű születne. De minthogy a létrehozott mű szerzői jogvédelme optimális mértékének meghatározásánál figyelembe veszik az alkotói munka költségeit, a társadalmi jólétnek a kevesebb mű miatti csökkenése magában foglalja a kevesebb védett műből eredő adminisztratív és munkaköltségeket. Ez a megtakarítás csökkenti, de nem eliminálja a kevesebb mű okozta jóléti csökkenést.

Mindezt jól illusztrálják a novellák. Szemben azokkal az ötletekkel, amelyek szabadalmaztathatók, a fikciós ötletek nagy része nem új, és az írók zero költséggel hozzájutnak akár a világ megfigyelése által, akár mert az ötletek a közös szellemi tulajdonhoz tartoznak.

Az ötletek az irodalomban nem olyanok, mint a tudományban vagy a filozófiában, inkább hasonlítanak a festmények tárgyaihoz. És minthogy a szituációknak, cselekményvezetésnek, karaktereknek korlátozott körét foglalják magukban, a tulajdonjog elismerése felettük felüldíjazná a korábbi írókat és kimerítené a díjmentesen hozzáférhető nyersanyagot a későbbi írók számára.

Az ötlet szerzői jogi védelemben részesítésének problémája a védelmi idő mértékétől függ. Az örökre szóló védelmi idő nonszensz lenne. Minél kevesebb a védelmi idő, annál kisebb a probléma.

Az ötletek egy jelentős csoportját alkotják a fikciós művek technikai jellemzői, mint például a szonett forma, az öt felvonásos színdarab, a tudatfolyam írás. A jogvédelem megtagadásának oka ezekben az esetekben a monopóliumon kívül az, hogy ezeket a technikákat nehéz másolni, mivel a mű magában foglalja a technikát.

2.2. Ötletek a diszkurzív művekben

A tudományos elméletek előállításának költsége nem zero, viszont tanulmányok és elgondolások tucatjaiban felhasználásra kerülnek. Jellemzőjük az újdonság és a nem nyilvánvalóság, amennyiben objektíven meghatározhatók. Mivel a tudományos elméletek jelentős analitikai konstrukciók, a szerzői jogvédelem a kitalálónak alapvető jogdíj bevételt jelenthetne az

elismert nem pénzbeni bevételen felül. Így például valamennyi közgazdásznak, aki a Coase-tételt tovább akarná fejleszteni, engedélyt kellene szereznie Coase-tól, míg a fair use doktrína kedvezményben részesíteni azt a közgazdászt, aki a tételt tisztelni akarná.

Coase teljes bevétele (total income) valószínűleg meghaladná a befektetés költségét, amely visszaélésekre (rent seeking) adna lehetőséget.

A szerzői jogvédett tétel létrehozásának költsége nagyobb, ha maga a cikk másolt. Gyakran nehezen lehet megmondani, hogy egy cikk valóban használta a Coase elméletet. A szerző ugyanis (ha nem akar jogdíjat fizetni) minden erőfeszítést meg fog tenni, hogy más szavakkal írja le az eredményét. Arról nem is beszélve, hogy a matematikai és a tudományos elméleteket gyakran szimultán vagy csaknem szimultán fedezik fel, emiatt nehezen lenne megítélhető, hogy egy jogsértő másolóról vagy egy független felfedezőről van szó. A létrehozott művekre vonatkozó szikár eredetiség koncepciónak el kell mozdulnia a szabadalom irányába, amennyiben az ötletet is szerzői jogi védelemben részesítjük. A szabadalom említése kapcsán különbséget kell tenni az alapvető kutatás eredményeképp létrejött ötletek és az alkalmazott kutatásból származó ötletek között. Az alapvető különbség közgazdaságtani szempontból, hogy az előbbi közvetlenül nem alkalmazható a kereskedelemben, ezért nem is szabadalmaztatható.

Igaz, hogy a szerzői jog és a szabadalom között van némi átfedés néhány számítógépes szoftver esetében, de ez csak azért van, mert némely szoftver mind a szabadalmaztathatóság, mind a szerzői jogvédelem feltételeinek megfelel. Az ötletek nem kész, megalkott/kifejezett művek.

Az utolsó szempont, ami a Coase-tétel alapján felmerül, a tudomány és az akadémiai szféra díjazási rendszerét érinti. Mivel az alapkutatás gyümölcse a definíció szerint közvetlenül és előreláthatóan nem kerül kereskedelmi felhasználásra, az ösztönzőknek máshonnan kell jönniük, mint az áruk és szolgáltatások piacáról.

A díjazást az akadémiai fizetés és a tudományban sikeres akadémikus társadalmi presztízse jelentik. Az akadémikusok a hírnevük maximalizálásáért versengenek egymással, és a sikeresség az ötletek minél szélesebb körű átvételével mérhető. Ez azt eredményezi, hogy az akadémikusok az ötletük felhasználását zéró díjért engedélyeznék, és minthogy az engedélyezési eljárás nem költségmentes, ez egy további érv az ötletek szerzői vagy szabadalmi jogvédelme ellen.

2.3. Az ötlet és a megalkotott mű közötti határ elmosódása

Néhány ötletből csak egy vagy néhány lehetséges módja van az ötlet kifejezésének/megalkotásának, így a mű szerzői jogi védelme a szerzőn kívül mindenkit megakadályozna az ötlet felhasználásában. A szerzői jogi védelem funkciója ezekben az esetekben szinte teljes mértékben az ötlet mások általi felhasználásának megakadályozása.

A működéshez alapvetően szükséges alkotásokat, kifejezéseket - mint például alapvető jellemvonást kifejező márkajelek - azonban a szerzői jog nem védi.

A funkcionális alkotás alapvető jogesete a Baker v. Selden-ügy.

Selden egy könyvet jelentetett meg, amelyben az általa megalkotott könyvelési rendszert írta le, és a könyvet kitöltetlen könyvelési formákkal illusztrálta. Baker lemásolta a könyvet úgy, hogy a rubrikákat átrendezte és más címet adott nekik, majd eladta azoknak a vevőknek, akik Selden rendszerét szerették volna megvásárolni. A másolás nem minősült jogsértőnek, különben Seldennek monopóliuma lett volna a könyvelési rendszere fölött.

A képletben ha r Selden új könyvelési rendszerét jelenti, s a rendszert magát és t a számlavezetési formulákat a könyven, akkor $R=f(s,t)$, ahol s -nek és t -nek is létre kell hozni r -t, így ha Selden az s és a t fölött egyaránt ellenőrzést gyakorol, akkor r fölött szintén monopóliuma lesz.

Ez azt is jelenthetné, hogy szerzői jogvédelem nélkül Selden nem tudná megakadályozni Bakert abban, hogy az egész könyvet lemásolja, de ez így persze nem igaz. Ha Baker szó szerint (vagy majdnem szó szerint) lemásolná a könyv magyarázó részeit is, akkor az szerzői jogsértésnek minősülne. Ha a számlavezetési formulákat magyarázattal szeretné kiadni, a magyarázó részeket neki magának kellene megírni, így Selden könyvének a saját szerzői jogi alkotást tartalmazó része szerzői jogvédelemben részesülne.

A szerzői jog a kifejezést, az alkotást (expression) védi, nem az új üzleti modellek bevezetését. Ha egy új könyvelői rendszer szellemi alkotásnak tekinthető, akkor mint üzleti megoldás szabadalmaztatható. Létezik ugyanis jogi szabályozás arra, ha egy feltaláló a találmánya fölött tulajdonjogot akar szerezni, de ez a szabadalmi jog és nem a szerzői jog keretei közé tartozik. Hasonló érvek szólnak amellet, hogy a rövid kifejezések (pl. pénz-visszafizetési garancia) nem kaphatnak szerzői jogi védelmet. Ha az eladók szerzői jogi védelmet kaphatnának a termékük értékesítéséhez vagy marketingjéhez alapvetően szükséges kifejezések fölött, akkor az megakadályozná a többi értékesítőt a hatékony versenyben.

A Baker v. Selden szabályt kell alkalmazni annak az eldöntésére is, hogy a szoftverek szerzői jogvédelme kiterjed –e az ikonokat tartalmazó vizuális felületre és a felhasználói útmutatóra is. A kérdés az, hogy részesülhetnek –e külön szerzői jogvédelemben a festmény analógiájára. A szerzői jogvédelemmel szembeni ellenérv, hogy a kérdéses vizuális megjelenítés alkalmazása annyira általánossá válhat, hogy standardként működhet a komputeres piacon (hasonlóan, mint ahogy a QWERTY billentyűzet a gépelés standardja lett), így a szerzői jogvédelem a tulajdonosának lehetővé tenné a szoftvergyártó versenytársak kizorítását a versenyből.

A szerzői jogvédelem mellett az az érv szól, hogy az ötlet a dokumentumok és az adatok megjelenítési módja, és az egyes lépések megjelenítése a képernyőn, és az alkotás, a kifejezés (expression) a különleges vizuális jelképrendszer. Eszerint annak a pusztá ténye, hogy ezeknek a jelképeknek a különleges együttese standard lett, a gyártó különleges alkotói képességének az elismerését jelentik, és a kifejezést nem kell ötletnek minősíteni.

A vitát végül nem az ötlet (idea) és a kifejezés (expression) szavak szemantikai elemzése mentén lehet eldönteni, hanem a probléma közgazdaságtani vetületének elemzésével. Vagyis össze kell hasonlítani az a standard szerzői jogvédelem esetén keletkező elsüllyedt költségeket a tiltás esetén bekövetkező hatás-csökkenéssel.

A holtteher veszteség költségei magasak, elég magasak ahhoz, hogy komoly antitröszt szabályozást vessenek fel. A szerzői jogvédelem tiltásának kicsi lenne a csökkentő hatása, mivel jelentős bevételek szerzésére lenne lehetőség az ilyen pozíciót elérő cég szerzői joga által generált bevételeken felül is, és a szűk értelemben vett kifejező részei a kezelői felületnek védelemben részesülnek, amely korlátozza a potyautas visszaélések (free riding) költségeit.

A standard szerzői jogi védelmének egyik változata a közbenső másolás, amelyet a Sega Enterprises Ltd. Vs. Accolade, Inc. ügy mutat be.

A Sega szerzői jog által védett video játékokat és ezek futtatására alkalmas konzolokat, valamint monitorokat gyártó cég. Az Accolade olyan játékokat akart gyártani, amelyek a Sega konzolokon is futnak. Ehhez a Sega szerzői jog által védett számítógépes forráskódjára volt szükség, hogy megismerjék az interfészeket, amelyekkel egy programot tudnak a Sega konzol szoftveréhez kapcsolni.

Így a Sega videojátékok programját vissza kellett fejteni (reverse engineering). Az így nyert információval olyan játékokat lehetett készíteni, amelyek kompatibilisek a Sega konzollal.

Ezek a játékok nem minősültek a Sega szerzői jogai megsértésének, és az interfész adatait, amelyekhez az Accolade hozzáfért nem védte szerzői jog, mivel azok ötleteknek minősültek. A kódok megismeréséhez viszont az Accolade-nak a teljes forráskódot le kellett másolni, amelyet viszont már véd a szerzői jog. A bíróság szabad felhasználásnak (fair use) minősítette az esetet, mivel csak ennek használatával lehetett nem jogsértő művet előállítani, és mert a felelősség megállapításának egyetlen hatása az lett volna, hogy megakadályozza Accolade számára a piacralépést, márpedig a szerzői jogi szankciónak nem célja, hogy versenyellenes helyzetet eredményezzen.

A Baker vs. Selden formula másik alkalmazása az építészeti művek másolásával kapcsolatos.

Az épületek tervei, vázlatai részesülhetnek szerzői jogvédelemben, így az engedély nélküli másolás jogsértésnek minősül, bár a közbenső másolás vitatott a tervnek a szerzői jogi védelemben nem részesíthető ötletek tekintetében. De mi van akkor, ha valaki nem csak az épület homlokzatát vagy az ahhoz kapcsolódó tervet másolja le, hanem a teljes épületet, amely alkotói és design elemeket egyaránt tartalmaz?

Az ilyen másoló a bírói gyakorlat alapján egyértelműen nem minősül jogsértőnek, mégpedig a következő logika mentén. Ha az építész az épületen látható design elemek másolását is meg tudná akadályozni, akkor nagyobb szerzői jogi védelemben részesülne, mint amennyire az a szerzői jog céljából következik.

A kongresszus 1990-ben úgy módosította az építészeti művek védelméről szóló törvényt, hogy az épület teljes külső megjelenítésének és belső kialakításának szerzői jogvédelmét lehetővé teszi, nem csak az egyedi standard tulajdonságokét. Ez a kiterjesztés számos kétséget vet fel. Az épület tervek nélküli másolásának védelme a tradicionális elvek alapján valószínűleg extrém költségekkel jár, így valószínűleg jobban megéri a tervek másolásának engedélyét kifizetni. Meglehetősen ritka, hogy az épületek tervezői a származékos művekből (pl. mini Eiffel-torony) extra bevételekhez jussanak. Más a helyzet, ha valaki csak a külső, nem funkcionális, hanem tisztán ornamentális elemeket akarja lemásolni. Ezt ugyanis könnyen megteheti tervek nélkül is. De a másolás ezen formáját nem védi a Baker vs. Selden-elv, mivel az ilyen másolás elleni védelem nem akadályozná meg az épület funkcionális elemeinek másolását.

Az építészeti művek védelméről szóló törvénnyel kapcsolatban egyetlen esetet lehet említeni. A Louisa-ház esetét, amely egy könnyen másolható vidéki ház volt. Ha a tervező kevés design elemet kínál a vevőknek, akkor a másolás engedélyezése korlátlan számú azonos ház megjelenését eredményezheti a piacon, amely így csökkenti az eredeti ház megkülönböztethetőségét és így értékét. Miután már a Louisa-házat lemásolták, a következő másolat negatív hatása valószínűleg alacsony lenne. A ház szerzői jogi alkotásnak minősítése kevésbé kárpótolná a fix költségeiben a tervezőt. Hatásosabb lenne egy védjegynek megfelelő védelem, amely megtiltaná az olyan összetéveszthető másolatok létrehozását, amely a megkülönböztethetőséget sérti.

Az ötlet és a szerzői jog által védett alkotás összefonódását vizsgáljuk meg a Baker vs. Selden ügy kapcsán, a járulékos ösztönzők tekintetében. Ha egy kereskedelmi értéket képviselő ötletnek csak egy kifejezési módja van, az alkotónak hatalmas ösztönzője van, hogy az ötletből szerzői jogilag védett mű megalkotásába beruházzon. Ha a beruházások extrémán magas költségei interalizálhatók, az ötlet megalkotásához nincs szükség a szerzői alkotás védelmére.

3. Tények kontra kifejezés (szerzői alkotás)

Amikor egy mű eredetisége főleg új tények felfedésében rejlik, gyakran nehéz meghatározni, hogy a későbbi szerző hasonló műve a korábbi mű másolata, vagy egy független alkotás, mivel ugyanazon tényekhez különböző utakon is le lehet jutni. Minél valószínűbb, hogy független alkotásról van szó, annál költségesebb és bizonytalanabb szerzői jogsértésért perelni, és ez egy fontos érv a szerzői jogvédelem elutasítása mellett.

A szerzői jog a tényeket - az ötletekhez hasonlóan - nem védi. Hasonlítsuk össze egy plasztikai sebész mell-implantációról szóló publikációjának a szerzői jogvédelmét, amely megelőzné, hogy bárki más hasonló témában tanulmányt tegyen közzé egy úrhajós publikációjával, amely egy távoli galaxis új bolygójának a felfedezését írja le, és így bárki mást megakadályoz abban, hogy az új bolygóról írjon. Mindkét esetben valójában a tevékenységet védené a szerzői jog, amely nem egyenlő a kifejezéssel, a mű megalkotásával.

A szerzői jog intézménye védelemben részesíti ugyanakkor a gyűjteményeket. (Bizonyos tekintetben valamennyi kifejezett mű gyűjtemény, amennyiben szavak, sorok, vagy festményeknél színek, számítógépes kódoknál a 0 és az 1 gyűjteménye.) A gyűjtemények

jelentősége, hogy pusztán a tények gyűjteménye szerzői jogvédelemben részesíthető, és ez némi feszültséget kelt amiatt, hogy a tényeket magukat viszont nem védi a szerzői jog.

Ezt a feszültséget oldotta fel a Legfelsőbb Bíróság a Feist Publications, Inc. kontra Rural Telephone Service Co. Ügyben. A felperes Rural, egy kis telefontársaság kiadott egy telefonkönyvet, ahogy Feist is, az eset alperese. Feist telefonkönyve 11 szolgáltatási területet fedett le, míg Ruralé csak egyet. Mivel Feist nem telefontársaság volt, ezért nem volt közvetlen hozzáférése a telefonszámokhoz, ezért engedélyért folyamodott a különböző szolgáltatási területeket kiszolgáló telefontársaságokhoz. Amikor a Rural megtagadta az engedélyt, a Feist egyszerűen kimásolta a neveket a telefonkönyvből. Mivel a Feist ingyen kínálta a telefonkönyvét, nem sok teteje lenne jogsértőnek minősíteni a másolást, sőt kifejezetten segítette a Rural működését amiatt, hogy a Feist telefonkönyve a könnyebb kereshetőség miatt jobban használható volt, és ez növelte a telefonhasználatot.

Az igazi probléma azonban az volt, hogy a tények és a gyűjtemények fogalma összeolvadt. A telefon előfizetők ábécé sorrendbe rendezése előzetesen létező anyagokat használt fel. De minthogy a nevek elrendezésének semmilyen más logikus módja nincs, a gyűjtemény megalkotójának szerzői jogi védelme kontrollt jelentett volna a korábban létező anyagok, tények, vagyis jelen esetben a nevek és telefonszámok felett.

4. A származékos művek

A származékos mű a mű fordítása vagy egy másik médium számára történő átdolgozása vagy adaptációja (vagyis a tág értelemben vett fordítás „translation”).

(Például egy angol nyelvű színdarab német fordítása vagy Tom Stoppard Rosencrantz és Guildenstern halott c. műve, amely Shakespeare Hamletjének a származékos műve.)

A szerzői jogi törvény 106. szakasz (2) cikke az eredeti mű szerzői jogi jogosultjának kizárólagos jogot ad a származékos mű elkészítésére. Az általános értelmezés szerint ez azt jelenti, hogy a származékos mű jogosulatlan szerzője nem részesülhet szerzői jogvédelemben csak a hozzáadott alkotás tekintetében. Gyakorlatilag tehát az eredeti mű szerzői jogosultja monopóliummal rendelkezik a származékos művek felett. Meg kell azonban jegyezni, hogy ha a mű nem minősül másolásnak, önmagában a tény, hogy egy mű az eredeti műből származik, abban az értelemben, hogy az inspirálta, a második mű alkotója nem sérti meg az első szerzői jogát.

Az eredeti mű szerzője engedélyezheti egy származékos mű megalkotását anélkül, hogy a jogokat eladná, így egy másolat vevője a saját szükségleteinek megfelelően át is alakíthatja azt. A saját szükségletekhez adaptálás annyira mindennapos igény lett a számítógépes programok esetében, hogy a Kongresszus megállapította, hogy a saját használatú módosítás ne minősül jogsértőnek. Az eredeti mű szerzői jogosultja, vagy az engedélyes a származékos műre szintén szerzői jogvédelemben részesülhet, feltéve, ha az teljesíti a járulékos eredetiség követelményét. Ha az eredeti mű a közös szellemi tulajdon része (pl. a Hamlet), akkor bárki alkothat belőle - a szerzői jog által védett - származékos művet, de a védelem csak az eredeti műhöz adott járulékos alkotásra/kifejezésre terjed ki.

Az eredeti szerzőnek a származékos művek feletti kontrollja meglehetősen kényes kérdés, és valójában a funkciója nem az alkotás költségeinek a megtérítése.

A származékos mű ugyanis egy tökéletlen helyettesítő termék, sőt gyakran egyáltalán nem is helyettesíti az eredeti művet. (Azt, aki 20 000 dollárért megvenne egy értékes festményt, valószínűleg nem fogja érdekelni a festményről 50 dollárért árult fotó a német, aki nem tud angolul, nem fogja megvenni az angol nyelvű könyvet, ha nincs német fordítás. Vannak persze kivételek, egy könyv alapján készült mozifilm csökkentheti, de még nagyobb eséllyel növelheti a könyv iránti keresletet.)

Ugyan a helyettesítés vagy kiegészítés alapvető elemei nincsenek meg, vagyis a származékos mű nincs rajta a másoló kínálati görbéjén, és így az eredeti mű iránti kereslet független a származékos mű iránti kereslettől, az eredeti mű szerzőjének biztosított kizárólagos joga a származékos művek felett növeli a várt bevételét. Kérdés, hogy szükséges –e egyáltalán bármilyen szerzői jogi védelem a szerzők és a kiadók számára a fix költségek fedezésére a művek társadalmilag optimális mértékű megalkotására. Meglehetősen spekulatív volna ugyanis arra a következtetésre jutni, hogy az eredeti szerzők a származékos mű feletti kontroll nélkül nem tudnák fedezni a mű megalkotásával járó költségeiket. Noha igaz, hogy néhány mű megalkotására nem kerülne sor a származékos műből várt bevétel hiányában.

Felmerül a kérdés, hogy miért kell egyáltalán szerzői jogi védelemben részesíteni a származékos műveket. Egy mű fordítása egyrészt meglehetősen idő-és munkaigényes, másrészt a mű irodalmi kifejeződésének szerves részét képezi. Ha a fordító műve nem részesülhetne szerzői jogi védelemben, nem tudná fedezni a költségeit, ingyen pedig valószínűleg senki sem vállalná.

Ezen analízis alapján akár odáig is eljuthatunk, hogy a teljes származékos műnek védelemben kellene részesülni, nem csak a hozzáadott alkotásnak, még akkor is, ha az eredeti mű a közös szellemi tulajdon része.

Ez azonban megzavarhatná az eredeti mű és a fordítás megjelenésének az időzítését. Az eredeti mű szerzője, hogy bevételeit maximálja, elhalasztaná a származékos művek megjelenését, hogy egyszerre rukkoljon elő valamennyi művel. Ez pedig annak a kockázatát is magában rejt, hogy ugyanazon eredeti műnek származékainak összehangolatlan szaporodása esetén az externáliák torlódnának.

Az eredeti szerző származékos művek feletti kontrolljának legkényyszerítőbb oka a tranzakciós költségek minimalizálása. Tegyük fel, hogy Dosztojevszkij örökösének szerzői joga van a Karamazov testvérek eredeti orosz nyelvű verziója fölött, egy amerikainak pedig az angol nyelvű fordítás fölött. A kiadónak, aki újra meg akarja jelentetni az angol verziót, mindkét szerzői jogosulttal meg kellene állapodni. A tranzakciós költségek azonban csökkennek, ha egyetlen személy a szerzői jogok tulajdonosa. És ne is álljunk meg két jogosultnál. Egy népszerű műből több száz származékos mű készülhet. (Például egy népszerű mozi után az uzsonnás doboztól, a babáig és a számítógépes játékig.)

Egy származékos mű valószínűleg az összes többi művön fennálló szerzői jogokat sértene, amelynek többségét a szerző nem is ismerné, de ha biztosra akar menni, akkor valamennyi jogosulttól be kellene szereznie az engedélyt. A tranzakciós költség így olyan magas lenne, hogy az már gyakorlatilag teljesen megakadályozná a mű megalkotását.

De ha az eredeti szerző származékos művek feletti kontrollja annyira ideális, akkor miért nem tiltjuk meg teljesen egészében a származékos művek szerzőinek a szerzői jogvédelemben részesítését?

A szerzői jog kizárólagos jellegéből akár úgy is tűnhet, hogy a származékos művek szerzői jogi védelmének elutasítása ugyanolyan védelemben részesítené az eredeti mű szerzőjét, mint az a szabály, amely csak számára engedné meg a származékos mű alkotását. Ez azonban nem így van.

Ha a származékos mű nem sokkal az eredeti mű védelmi idejének lejártá előtt születne meg, és jelentős mennyiségű járulékos alkotást tartalmaz, amelynek a létrehozása magas költséggel járt, a szerzőnek nem lenne túl sok ösztönzője a származékos mű megalkotására, ha az nem részesülhetne szerzői jogi védelemben.

Elképzelhető lenne egy olyan rendszer is – a szabadalmi jog területén a blokkoló szabadalom mintájára -, amelyben próbaképp az engedéllyel nem rendelkezők is alkotnának származékos műveket abban a reményben, hogy az eredeti mű szerzői jogosultja megveszi tőlük annak tudatában, hogy kizárólag ő hozhat létre jogszerűen ilyen művet.

A származékos műnek nyilvánvaló okokból rendelkeznie kell olyan alkotói elemekkel, amely az eredeti műben nem található meg, különben másolásról lenne szó. Az olyan származékos mű, amely azonos az eredetivel, nem részesülhet szerzői jogi védelemben. Ennek az oka pedig a szerzői jogvédelem korlátozott idejében keresendő. Tegyük fel, hogy egy eredeti Disney karakter szerzői joga lejár 2020-ban, és 2000-ben a Disney egy mechanikai származékos művet készít, amely szerzői jogvédelmet kap. 2021-ben valaki kiadja a Disney karakter tökéletes másolatát. A Disney úgy fog érvelni, hogy a Disney replika nem az eredeti mű másolata, amelynek a szerzői joga már lejárt, hanem a külön szerzői jogi védelemben részesülő mechanikai származékos műé.

Meglehetősen vitatott ezen ügyek megítélése, még ha a védelem csak a származékos mű járulékos alkotói elemeire terjed ki, az eredeti műre nem.

Ez egy lehetséges probléma a fotók és a valóság-hű festmények szerzői jogi védelme esetén. Egy közös szellemi tulajdonhoz tartozó épületről készített két fotó ugyanis azonosan nézhet ki, de vajon egyik a másolata –e a másiknak csak mert ugyanarról az épületről készültek?

A járulékos és így szerzői jogi védelemben részesíthető elemek meglétének a megítéléséhez össze kell hasonlítani az eredeti és a származékos művet. Néhány bíróság megköveteli, hogy a járulék (a „járulékos eredetiség”) jelentős legyen. Ha a küszöb túl alacsony, akkor aggodalommal tölti el őket, hogy az eredeti és a származékos mű szerzői joga túl gyakran különböző kézbe kerül, a jogsértés megállapításának a költsége tiltó is lehet.

A származékos mű másik határa meglehetősen tisztázatlan. Tegyük fel, hogy egy könyv egy nagyon részletes leírást tartalmaz egy jelenetről, akkor az ez alapján megfestett kép származékos mű? Vagy fordítva: egy kép leírása származékos műnek minősül –e?

Mindkét kérdésre nem a válasz. Nem csak azért, mert a potyautas effektus mindkét esetben korlátozott, mivel nem mechanikus, hanem kreatív másolásról van szó, és nem csak azért, mert a másolat nem közeli helyettesítője az eredetinek, hanem mert mindkét esetben a másolat eredeti alkotás/kifejezés jellege a meghatározó.

Ha a másolat kifejezés eleme annyira meghatározó, hogy a másolat az eredetitől független értékkel bír, ebben az esetben a tranzakciós költségek minimalizálhatók a jogsértés megállapításának hiányával. Mivel a vizuális és a verbális művek között a verseny kicsi, az eredeti szerzőtől az engedély megszerzése alacsony költséggel járna. A „másolt” mű engedélye közel teljes biztonságot nyújtana, az engedély ellenértéke alacsony lenne, és így a másolás engedélyezése a szabad piaci megoldáshoz közelítene, tranzakciós költségek nélkül.

5. Szabad felhasználás (fair use)

A fair use doktrína (szabad felhasználás) a szerzői jog által védett mű egyes kifejező/alkotói elemeinek másolását jogszerűnek minősíti, akkor is, ha azt a szerző nem engedélyezte. Az 1976-os szerzői jogi törvény 107. szakasza kodifikálta a fair use doktrínát, amelyet eredetileg a bírói gyakorlat alakított ki mint a korábbi szerzői jogi common law rezsím föderális szintű kiegészítését. A 107. szakasz kimondja, hogy a szerzői jog által védett mű kritikai, értelmező, tudósítói vagy oktatási, tudományos illetve kutatási célú másolása szabad felhasználásnak minősül, így ezekben az esetekben nem állapítható meg a szerzői jog megsértése.

Annak eldöntésére, hogy egy konkrét esetben egy felhasználás szabad felhasználásnak minősül-e, a bírói gyakorlat a következő formulát alkotta meg:

1. a felhasználás célja és jellege, beleértve, hogy a felhasználás kereskedelmi vagy nonprofit célú volt-e
2. a másolat természete
3. a másolt rész teljes eredeti műhöz viszonyított terjedelme
4. a használatnak a potenciális piacra illetve az eredeti mű értékére való hatása

Az első két kategória meglehetősen üres, a negyedikben hiányzik az a különbségtétel, amikor a bírálati célú szabad felhasználás gyengíti az eredeti mű potenciális piacát vagy értékét.

Egyedül a harmadik kategória mutat közgazdaságtani megközelítést, méghozzá meglehetősen félrevezetően. Szerencsére a törvényen alapuló tényezők csak szemléltetésül szolgálnak, és bőséges teret hagynak a bírósági diszkrecionális gyakorlat számára.

A tanulmány három szabad felhasználás kategóriát különböztet meg.

5.1. Magas tranzakciós költség, kár nélkül

Tegyük fel, hogy egy szándékos ügylet költségei olyan magasak a potenciális bevételhez képest, amely megakadályozza az ügylet létrejöttét a használó és a szerzői jog tulajdonosa között. Ebben az esetben a szabad felhasználás tiszta hasznot jelent a használónak, anélkül, hogy ártana a szerzői jog tulajdonosának, nem okoz készpénz költséget, ugyanakkor megfosztja attól a haszontól (amely egy lehetőségköltséget jelent) ami minden esetben tranzakciós költségként jelentkezne.

Néhány pontosítás azonban szükséges.

- Noha a tranzakciós költség tiltó jellegű a fenti példában, de alkalmazhatunk más tulajdonjogi megközelítéseket is szabad felhasználás helyett.

Alkalmazhatnánk például kártérítési szabályokat, ahol a használónak nem kellene megegyeznie a tulajdonossal, de utólag meg kellene térítenie a felhasználással okozott kárt. Ebben a megoldásban a tranzakciós költségek a potenciális haszonhoz viszonyítva szintén magasak, amely kevés extra ösztönzőt jelentene, hogy a művet elsőként alkossa meg a szerző.

Ráadásul a felhasználók száma gyakran jelentős, és a kompenzációk rendezésének valamint a jogi eljárások költsége magas lenne. Az egy felhasználóra jutó potenciális kártérítés pedig olyan alacsony lenne (az is lehet, hogy zéró), hogy a kártérítés iránti pereknek gyakorlatilag nem lenne értelme.

A másik lehetőség egy kötelező engedélyezési rendszer, amely lényeges költségterhelést jelentene a felhasználó számára.

- Amennyiben a szabad felhasználást tágan értelmezzük, az alapjaiban gyengíti meg az innovatív piaci mechanizmusok létrehozásának ösztönzőit, amely csökkenti a tranzakciós költséget, és lehetővé teszi gazdasági ügyletek megkötését a tulajdonosok és a felhasználók között.

Az előadói jogi szervezetek, mint a Zeneszerzők, Szerzők és Kiadók Amerikai Társasága (American Society for Composers, Authors and Publishers, ASCAP), és a Broadcasting Music, Inc. (BMI) és a különböző országokbeli társaik hatásos piaci választ nyújtanak a magas tranzakciós költséggel járó szerzői jogi problémákra.

A felhasználók alacsony díjat megállapító blankettaszerződéseket kötnek, a közös jogkezelő szervezetek pedig felügyelik a felhasználást, és a díjakat aszerint osztják szét a zeneszerzők között, hogy milyen gyakran játsszák a számaikat.

Mivel az előadói jogokat érintő terjesztés a zeneszerzők bevételeinek jelentős részét képezik, az előadásra vonatkozó szabad felhasználás jelentősen csökkentheti a zeneszerzői tevékenység pénzbeli ösztönzőit.

- Még ha a felhasználók nagy száma miatt túl költséges is az egyedi engedélyezés az eredeti mű egy részére, néhány felhasználó mindig van, aki a mű egészének jogait akarja megvenni. (Emiatt kis túlzás a szabad felhasználás ezen esetét kármentesnek nevezni. Tegyük fel, hogy le akarunk másolni egy fejezetet egy könyvből. Még ha az egyedi engedélyezés nem is lehetséges, ha tilos egy egész fejezetet lemásolni, akkor megvesszük a könyvet. A tranzakciós költségek ebben az esetben ugyan már nem tiltóak, de még mindig nagyon magasak, és egyenlőek a könyv árának, és a fejezetről készült másolat értékének különbségével.

5.2. Negatív kár, bennefoglalt hozzájárulás

A könyvkritikusnak szabad felhasználási joga van a könyv rövid szakaszainak idézésére. Jogsértő azonban az idézés, ha a kritikus olyan sokat idéz egy könyvből, hogy az már a szerzői jogi védelem alatt álló könyv helyettesítőjévé válik. A könyvről készült kritikák, összefoglalók gyakran helyettesítik az egész könyvet, nem csak a nagy terjedelmű idézés miatt, hanem amiatt is, hogy összefoglalják a könyv alapjául szolgáló ötletet – az ötletet viszont nem védi a szerzői jog.

A hagyományos elemzés szerint a könyvkritikus szabad felhasználása egyensúlyt jelent a szerző jogdíjakkal kapcsolatos érdekei valamint a kritikus és az olvasók azon érdekei között, hogy a könyv egy korlátozott részéhez szabadon hozzáférjenek. A közgazdasági elemzés először a tranzakciós költségeken való spórolásra helyezte a hangsúlyt, noha ezek a tranzakciós költségek már nem tiltó hatásúak.

Mivel ez a szabad felhasználás gyakorlatilag jogdíj nélküli engedélyt ad, a fair use doktrínával elkerülhetők a kiadók és a kritikus közötti kifejezett tranzakciós költségek.

De létezik egy elméletibb oka is a kritikusok privilégiumának. Mivel egy könyv élmény jószág (experience good), amelynek a tulajdonságai a termék aktuális használata előtt nem derülnek ki a fogyasztó számára) és nem egy keresett jószág (search good), amelynek a tulajdonságai már a megvételkor is ismertek, egy könyvről előzetesen rendelkezésre álló

pontos információk valószínűleg emelik a könyv iránti keresletet. A szabad felhasználás privilégiuma nélkül, főleg ha a kiadó nem engedélyezi a kritikus általi idézést, könnyen lehet, hogy egy kritika kedvezőtlen a könyv szerzője számára, az engedély megadását pedig attól is függővé teheti, hogy a kritikus törölje belőle a negatív megállapításokat. Ezzel végül a kiadók sem járnak jól, mivel az olvasók tudván, hogy az engedély megadásának ez a feltétele, figyelmen kívül fogják hagyni a kedvező kritikákat. A kiadók jobban járnak, ha a kritikusok szabadon idéznek a könyvből, mivel ez a könyvnek hiteles reklámozási lehetőséget jelent.

Ugyanezen elv mentén minősült szabad felhasználásnak a Betamax eset. A Sony által gyártott Betamax videokazetták lehetővé tették a nézők számára, hogy egy alkalmasabb időben nézzék meg a kiválasztott műsort, így a video felvevő tulajdonképpen szélesítette a tévéműsorok nézőközönségét. Igaz, csak elméletben, mert a reklámozók csak azokért a nézőkért fizetnek, akik feltehetően nézték a reklámokat, és a rögzített műsorokban a reklámok könnyen átugorhatók. Így a szerzői jogok tulajdonosainak jogai feltehetően végső soron sérülnek. A Sony-t, a Betamax ügy alperesét azonban nem ítélték el szerzői jogsértésért, a jogsértők azok a tévénézők voltak, akik videokazettára rögzítették a televízió-műsorokat. Tekintettel arra, hogy a jogsértők nagy száma miatt lehetetlen lett volna közvetlenül perelni, a szerzői jog tulajdonosának lehetősége volt a jogsértésben bűnrészesként közreműködő gyártót beperelni. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy mivel léteznek nem jogsértő esetei is a rögzítésnek, ezért a Sony bűnrészesként nem ítéltető el. Az ítélet számos kritikát kapott amiatt, hogy nem teremti meg az egyensúlyt a jogsértő felhasználással okozott kár és a nem jogsértő felhasználással szerzett haszon között, az előbbi pedig valószínűleg nagyobb. Valójában lehetetlen megtalálni a helyes egyensúlyt, mivel társadalmi aspektusból a kár nem a szerzői jogokkal járó bevételek csökkenését jelenti, hanem a fogyasztók és a gyártók többletköltségeinek a csökkenését.

A Betamax eset másik megközelítése, hogy milyen eredmény minimalizálja a tranzakciós költségeket. A Bíróság arra jutott, hogy a Sony számára extrém költséggel járna, ha valamennyi szerzői jogosulttól be kellene szerezni az engedélyeket.

Egy másik lehetséges megoldás lehet a Betamax problémára, ha a Sony műszakilag lehetetlenné tenné a gyorstekerést. Ennek a hatásossága nem csak a gyártás költségeitől függ, hanem a fogyasztóknak okozott veszteségtől, amit ennek az opciónak a hiánya okoz.

Hasonló eset volt a Napster ügy. A Napster egy olyan szolgáltatás, amely lehetővé teszi a CD tulajdonosoknak, hogy interneten keresztül egymásnak átadjanak zenét bárkinek, aki

rendelkezik IP címmel és letöltötte a zeneletöltő programot. A szolgáltatás növelheti a jogvédett zenék iránti keresletet azáltal, hogy olyan hallgatói csoportok is letölthetik a zenéket, akik később a CD-t is megveszik. A fizetős letöltés bevezetésével pedig növelhetik a felvétel értékét.

Néhány megosztott zene pedig a közös szellemi tulajdon részt képezi azáltal, hogy soha nem védte szerzői jog, vagy már lejárt. És az is előfordulhat, hogy többen úgy is hallgatják a Napsteren a zenéket, hogy megvan nekik CD-n is.

De ha mindenki feliratozik a Napsterre, akkor a zenekiadók végül ott találják magukat, hogy egyetlen lemezt adnak csak el. Igaz, ez extrém példa, de jól illusztrálja zenekiadók fix költségeinek megtérülésére gyakorolt potenciális negatív hatást. Az engedély megszerzésének tranzakciós költségei magasak, bár alacsonyabbak, mint a Betamax esetben, mivel az előadói jogok a két legnagyobb közös jogkezelőnél, az ASCAP-nál és a BMI-nél vannak.

A Napsternél kevésbé problematikus eset az MP3-com által kínált zene megosztó szolgáltatás, amely a felvételekről másolatot készít, és egy interneten elérhető adatbázisban helyezi el őket, de csak azoknak enged hozzáférést, akik maguk is rendelkeznek a CD-vel. Mivel az MP3-com használatának előfeltétele a CD feletti tulajdonjog, a kiadóra gyakorolt negatív hatás minimális. Sőt, egyenesen pozitív is lehet a hatás, mivel a CD-k vevői így értékesebb szolgáltatást kapnak, és elegendő felhasználó esetén akár megemelhető a CD-k ára. Mindazonáltal az MP3.com szolgáltatását jogsértőnek találta a bíróság.

5.3. Pozitív kár, produktív használat

A harmadik és egyben utolsó szabad felhasználás kategória a szerzői jog tulajdonosának a bevétel csökkenése miatt okoz ugyan kárt, de ez a kár inkább a másoknak nyújtott haszon ellenértéke és az engedélyezés elmaradása miatti tranzakciós költség megtakarítása.

A szabad felhasználás megítélése attól függ, hogy a másolat alapvetően hasonlít –e a jogvédett eredetire, mert ha igen, akkor jogsértőnek minősül.

A bíróságok különbséget tesznek produktív és reprodukív használat között. A produktív használat csökkenti az alkotás költségeit és ez növeli az eredeti művek számát, míg a reprodukív használat szimplán csak az eredeti műről készült másolatok számát növeli, és így csökkenti a szerző bruttó bevételét, ezáltal kevésbé ösztönöz a mű megalkotására. Nem meglepően a szabad felhasználásra nagyobb eséllyel hivatkoznak a produktív, mint a reprodukív használat során. A Betamax eset, amely egy tisztán reprodukív felhasználás volt,

szabad felhasználásnak minősült, bár a time-shifting átalakíthatja a reprodukív használatot úgy is, hogy az kedvezzen a jogtulajdonosnak azáltal, hogy olyanok is megnézzék a műsort, akik egyébként nem tudnák. A közgazdász számára azonban az a fontos, hogy milyen hatása van a másolásnak az eredeti mű iránti keresletre, melyek a potenciális költség megtakarítást és egyéb hasznot okozhat egy eredeti jogvédett művön alapuló új munka létrehozása. Ahogy a Betamax eset is megmutatta, az eredeti műre akár pozitív hatással is lehet a másolás, még ha az nem is ad hozzá semmit konkrétan.

Felhasznált irodalom

A pornóipar 2012-re kinyírná a fájlcseret, 2010.10.27.
http://index.hu/tech/net/2010/10/27/a_pornoipar_2012-re_kinyirna_a_fajlcseret/ [2010.10.27.]

Ammori, Marvin (2002): The uneasy case for copyright extension, Harvard Journal of Law & Technology, Volume 16, Number 1

Anderman, Steven D. (2009): The Interface Between Intellectual Property Rights and Competition Policy, Cambridge University Press

Andersen, Birgitte – Frenz, Marion (2007): The Impact of Music Downloads and P2P File-Sharing on the Purchase of Music: A Study for Industry Canada,
[http://www.ic.gc.ca/eic/site/ippd-dppi.nsf/vwapj/industrycanadapapermay4_2007_en.pdf/\\$file/industrycanadapapermay4_2007_en.pdf](http://www.ic.gc.ca/eic/site/ippd-dppi.nsf/vwapj/industrycanadapapermay4_2007_en.pdf/$file/industrycanadapapermay4_2007_en.pdf)

Anderson, Chris (2007): Hosszú farok. A végtelen választék átírja az üzlet szabályait, HVG Könyvek

Baker, Matthew J. - Cunningham, Brendan M. (2005): Law and Innovation in Copyright Industries, U. S. Naval Academy, http://www.serci.org/2006/baker_cunningham.pdf

Balogh Zsolt György (1998): Jogi informatika, Dialóg Campus

Balto, David (2009): Competition That Works: Why the Google Books Project Is Good for Consumers and Its Competitors http://www.huffingtonpost.com/david-balto/competition-that-works-wh_b_279768.html

Barkóczy László: Az internetes fórumok diffúziós lehetőségei,
<http://www.communicatio.hu/mktt/dokumentumok/konferenciak/2005/poszterek/barkoczylaszlo.htm>

Benkler, Yochai: Open-source economics,
http://www.ted.com/talks/yochai_benkler_on_the_new_open_source_economics.html,
letöltve: 2010.09.17.

Bitzer, Jürgen – Schröder, Philipp J. H. (2006): The economics of open source software development, Elsevier, Amsterdam

Bjerkøe, Richard – Sørbo, Anders (2010): The Norwegian Music Industry in the Age of Digitalization, <http://www.scribd.com/doc/37406039/Thesis-Bjerkoe-Sorbo>

Bodó Balázs (2006): A szerzői jog gazdaságtana az online világban, avagy mennyibe kerül egy a neten ingyenesen elérhető cikk magyar kiadása? in: Halácsy – Vályi - Wellman (szerk.): Hatalom a mobiltömegek kezében, Budapest, Typotex, <http://mediaremix.hu/remix1/letolt/bodo.pdf>

Boldrin, Michele - Levine, David K. (2008): Against Intellectual Monopoly, Cambridge University Press

Boronkay Miklós - Boytha György – Csepely-Knorr Tamás – Szilágyi Pál (2007): A szerzői jogok közös kezelésének versenyjogi vonatkozásai. Különös tekintettel a technikai fejlődés által támasztott kihívásokra, <http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/4290989842DB360B.pdf>

Breyer, Stephen (1970): The Uneasy Case for Copyright: A Study of Copyright in Books, Photocopies, and Computer Programs, Harvard Law Review Vol. 84 No. 2, 281-355. http://www.warsystems.hu/wp-content/uploads_bodo/Breyer-%20Uneasy%20Case%20for%20Copyright%20A%20Study%20of%20Copyright%20in%20Books%20Photocopies%20and%20Computer%20Programs.pdf

Carrier, Michael A.(2009): Innovation for the 21st Century, Oxford University Press

CEC - Európai Bizottság (2008): Iránymutatás az EK-Szerződés 82. cikkének az erőfölényben lévő vállalkozások versenykorlátozó visszaélő magatartására történő alkalmazásával kapcsolatos bizottsági jogérvényesítési prioritásokról

Dajkó Pál (2009): A fájlcsere növeli a kiadók bevételeit, http://itcafe.hu/hir/fajlcsere_kiadok.html

Detrekői Zsuzsa – Petrányi Dóra (2009): A közös jogkezelés – felhasználói szemmel, Infokommunikáció és jog, 2009. április

Dittrich, Simon Edwin - Spitz, Malte (2010): Schöne neue kreative Welt: So viel Content und kaum Geld - Warum die Kulturflatrate diskutiert werden muss, in: Copy. Right. Now! Plädéyers für ein zukunftstaugliches Urheberrecht, Hrsg. von der Heinrich-Böll-Stiftung, 2010, http://www.boell.de/downloads/2010-04-copy_right_now_zukunft_urheberrecht.pdf

Doctorow, Cory (2008): Content. Selected Essays on Technology, Creativity, Copyright, and the Future of the Future, Tachyon Publications, San Francisco

Elferink, Mirjam – Ringnalda, Allard (2008): Digitale ontsluiting van historische archieven en verweesde werken, Ministerie van Justitie/WODC 2008, www.wodc.nl/images/1487_volledige_tekst_tcm44-138724.pdf

Építsünk saját iTunes!

2010.02.18. http://index.hu/tech/net/2010/02/18/epitsunk_sajat_itunes/ [2010.11.05.]

Faludi Gábor (2005): A digitális jogkezelés (DRM) jogi jellegzetességei. In: Szabó Ágnes – Penyigei Krisztina – Sümeghy Pálné (eds) (2005): Fehér könyv a szellemi tulajdon védelméről 2005. Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest

Faludi Gábor (2009): A szerzői közös jogkezelés mint szabályozott monopólium, Infokommunikáció és jog, 2009. augusztus

Fink, Martin (2003): The business and economics of Linux and open source, Prentice Hall PTR, New Jersey

Fisher, Ken (2007): Study: P2P effect on legal music sales "not statistically distinguishable from zero", <http://arstechnica.com/old/content/2007/02/8813.ars>

Gálik Mihály – Urbán Ágnes (2008): Bevezetés a médiagazdaságtanba, Budapest: Aula

Ghosh, Rishab A. (2005): An Economic Basis for Open Standards, FLOSSPOLs, <http://www.flosspols.org/deliverables/FLOSSPOLs-D04-openstandards-v6.pdf>, letöltve: 2010.09.10.

Google Books Egyezség és Módosított Egyezség, Case No. 05 CV 8136-JES http://www.googlebooksettlement.com/r/view_settlement_agreement

Google Books értesítés http://static.googleusercontent.com/external_content/untrusted_dlcp/www.googlebooksettlement.com/hu/intl/hu/Final-Notice-of-Class-Action-Settlement.pdf [2010.09.05.]

Guibault, Lucie – Daalen, Ot (2005): Unravelling the myth around open source licences, draft, http://www.ivir.nl/publications/guibault/unravelling_the_myth_around_open_source_licences.pdf, letöltve: 2010.09.10.

Gyenge Anikó (2009): Első oldal, Infokommunikáció és jog 34. szám

Gyertyánfy Péter (2009): Tévúton az európai zenei közös jogkezelés, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 114. évfolyam 6. szám, 2009. december

Hausman, Jerry A. – Sidak, Gregory E. J. (2009): Google and the Proper Antitrust Scrutiny of Orphan Books, Journal of Competition Law & Economics, 5(3), <http://jcle.oxfordjournals.org/content/5/3/411.full.pdf+html>

Heller, Michael (2008): The Gridlock Economy. How Too Much Ownership Wrecks Markets, Stops Innovation, and Costs Lives, Basic Books

Howarth, David - McMahon, Kathryn (2008): "A Windows tiltott műveletet hajtott végre": Az Elsőfokú Bíróság ítélete a Microsoft kontra Bizottság ügyben, Infokommunikáció és Jog 26. szám

Howkins, John (2004): Az alkotás gazdagít. Bátorítás kreatív embereknek, HVG Kiadó

Hugenholtz, Berndt (2000): A nagy copyright-rablás, http://www.ivir.nl/publications/hugenholtz/hu_final.pdf

Johnson, J. P. (2001): "Economics of open source software", <http://opensource.mit.edu/papers/johnsonopensource.pdf>, letöltve: 2010.09.10

Johnson, William R. (1985): The Economics of Copying, The Journal of Political Economy, Vol. 93, No. 1, 158-174. http://www.er.uqam.ca/nobel/r20310/eco8510/Johnson_Copying_JPE1985.pdf

Korah, Valentine (2006): Intellectual Property Rights and the EC Competition Rules, Hart Publishing

Krishnamurthy, Sandeep: An Analysis of Open Source Business Models. Making Sense of the Bazaar: Perspectives on Open Source and Free Software, Joseph Feller, Brian Fitzgerald, Scott Hissam and Karim Lakhani, eds., MIT Press, Forthcoming, <http://ssrn.com/abstract=650001>, letöltve: 2010.09.10.

Kroes, Neelie (2010): A digital world of opportunities <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/10/619&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

Landes, William M. - Posner, Richard (1989): An Economic Analysis of Copyright Law, The Journal of Legal Studies, Vol. 18. No. 2, 325-363. http://www.warsystems.hu/wp-content/uploads_bodo/An%20Economic%20Analysis%20of%20Copyright%20Law.pdf

Landes, William M. - Posner, Richard A. (2003): The Economic Structure of Intellectual Property Law, Belknap Press of Harvard University Press

Lange, Knut Werner (2009): Europäisches Kartellrecht und geistiges Eigentum - der Fall Microsoft, in: Lange, Knut Werner - Klippel, Diethelm - Ohly, Ansgar, Hg. (2009): Geistiges Eigentum und Wettbewerb, Mohr Siebeck

László Gábor (2009) A nyílt forráskódú szoftverek társadalmi-gazdasági hatásainak feltárása a központi kezdeményezések tükrében, kézirat, http://www.omikk.bme.hu/collections/phd/Gazdasag_es_Tarsadalomtudomanyi_Kar/2009/Laszlo_Gabor/ertekezes.pdf, letöltve: 2010.09.10.

Lerner, Josh – Tirole, Jean: The simple economics of Open source, <http://www.people.hbs.edu/jlerner/simple.pdf>, letöltve: 2010. 09. 17.

Lessig, Lawrence (2004): Free Culture, The Peguin Press, New York, 2004.

Lessig, Lawrence (2008): REMIX. Making Art and Commerce Thrive in the Hybrid Economy, Bloomsbury

Liebowitz, Stan J. (1985): Copying and Indirect Appropriability: Photocopying of Journals, The Journal of Political Economy, Vol. 93, No. 5. 945-957. http://www.warsystems.hu/wp-content/uploads_bodo/Liebowitz-%20Copying%20and%20Indirect%20Appropriability%20Photocopying%20of%20Journals.pdf

LiMo Foundation (2009): Mobile Open Source Economic Analysis, <http://www.limofoundation.org/images/stories/pdf/limo%20economic%20analysis.pdf>, letöltve: 2010.09.10.

Menell, Peter S. (1999): Intellectual Property: General Theories, <http://encyclo.findlaw.com/1600book.pdf>

Miért torrentezik a magyar?, 2009.04.29.

http://index.hu/tech/net/2009/04/29/miert_torrentezik_a_magyar/ [2010.11.05.]

Mondj nemet a kalózkodnak! <http://www.asva.hu/index.html> [2010.11.10.]

Motta, Massimo (2007): Versenypolitika: Elmélet és gyakorlat, Budapest: Gazdasági Versenyhivatal Versenykultúra Központ

Nadel, Mark S. (2003): Questioning The Economic Justification For Copyright, http://www.warsystems.hu/wp-content/uploads_bodo/nadel-QUESTIONING%20THE%20ECONOMIC%20JUSTIFICATION%20FOR%20COPYRIGHT.pdf

Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács: Égen-földön informatika. Typotex, Budapest. 2008.

Oberholzer-Gee, Felix – Strumpf, Koleman (2004): "The Effect of File Sharing on Record Sales: An Empirical Analysis, http://www.unc.edu/~cigar/papers/FileSharing_March2004.pdf

Oberholzer-Gee, Felix – Strumpf, Koleman (2007): "The Effect of File Sharing on Record Sales: An Empirical Analysis." Journal of Political Economy 115, no. 1 (February 2007): 1-42.

Oberholzer-Gee, Felix – Strumpf, Koleman (2009): File Sharing and copyright, Working Paper, <http://www.hbs.edu/research/pdf/09-132.pdf>

OECD (1998): Economic and Social Impacts of Electronic Commerce, OECD, Paris

OECD (2010): The OECD Innovation Strategy: Getting a Head Start on Tomorrow, OECD, Paris

OECD CERI (2007): Giving knowledge for free – The emergence of open educational resources, <http://www.oecd.org/dataoecd/35/7/38654317.pdf>, [2010.09.10.]

Olson, Mancur (1997): A kollektív cselekvés logikája, Osiris, Budapest

Peitz, Martin – Waelbroeck, Patrick (2004): The effect of internet piracy on music sales: cross-section evidence, Review of Economic Research on Copyright Issues, 2004, vol. 1(2), pp. 71-79

Peritz, Rudolph J. R. – Miller, Marc (2010): An Introduction to Competition Concerns in the Google Books Settlement, New York Law School Legal Studies, Research Paper Series 09/10

Pintér Róbert (2008): A tartalomelőállítás és -megosztás kollektív módszerei, IT3 Műhely, <http://www.nhit-it3.hu/images/tagandpublish/Files/it3-2-1-17-u.pdf>, [2010.09.10.]

Quaedvlieg, Anton (2008): A szerzői jogi stratégiák minőségre gyakorolt hatása, Iustum Aequum Salutare, 2008/2. pp. 57-67.

Rahnasto, Ilkka (2003): Intellectual Property Rights, External Effects and Anti-Trust Law: Leveraging IPRs in the Communications Industry, Oxford University Press, USA

Rátai Balázs et al. (2010): International Encyclopedia of Laws, Cyberlaw Hungary, Kluwer Law International, The Netherlands

Raymond E. (2001): The Cathedral and the Bazaar, O'Reilly

Reback, Gary L. (2009): Free the Market! Why Only Government Can Keep the Marketplace Competitive, Portfolio Publ.

Riehle, Dirk: Economic motivation of Open-Source Software: Stakeholder Perspectives, <http://dirkriehle.com/computer-science/research/2007/computer-2007.pdf>, letöltve: 2010. 09. 17.

Ringnalda, Allard (2010): Mass digitization & access to public information, presentation at 2nd Göttingen International Colloquium on IT/IP and Law: Changing Intellectual Property Law – Research Perspectives, Göttingen, 2010. November 1.

Samuelson, P.: Digital Rights Management {and, or, vs.} the Law, <http://people.ischool.berkeley.edu/~pam/papers/acm%20on%20drm.pdf> [2010.11.03.]

Schiff, Aaron (2002): The Economics of Open Source Software: A Survey of the Early Literature. Review of Network Economics, Vol. 1, March 2002., SSRN: <http://ssrn.com/abstract=338000>, letöltve: 2010.09.10.

Seabright, Paul - Weeds, Helen (2007): Competition and market power in broadcasting: where are rents? in: Seabright, Paul - von Hagen, Jürgen, eds (2007): The Economic Regulation of Broadcasting Markets. Evolving Technology and Challenges for Policy, University Press, Cambridge, 47-81.

Shapiro, C. – Varian, H. R. (2000): Az információ uralma. A digitális világ gazdaságtana. Geomédia szakkönyvek, Budapest

Sony Corp. of America v. Universal City Studios, Inc., 464 U.S. 417

Stallman, R. M.: Freedom—or Copyright?, Don't Let 'Intellectual Property' Twist Your Ethos, <http://www.gnu.org/philosophy/no-ip-ethos.html>, letöltve: 2010.09.10.

Stallman, R. M.: Freedom—or Copyright?, <http://www.gnu.org/philosophy/freedom-or-copyright.html>, letöltve: 2010.09.10.

Summary on the formats of CC licenses can be found in article by Mia Garlick, Creative Humbug? Bah the Humbug, Let's Creative! Creative Commons, San Francisco, US, 2005. július 27., www.indicare.org/tiki-read_article.php?articleId=124, letöltve: 2010.09.10.

System for storing history of use of programs including user credit data and having access by the proprietor. Patent 5103392 Issued on April 7, 1992. Estimated Expiration Date: December 5, 2010. <http://www.patentstorm.us/patents/5103392.html> [2010.11.11.]

Szabó Katalin – Hámori Balázs (2006): Információgazdaság. Digitális kapitalizmus vagy új gazdasági rendszer? Akadémiai Kiadó, Budapest

Szemes Balázs – Rátai Balázs (2008) Szellemi közjavak, in. Információs Társadalom, No. 1.

Szinger András – Tóth Péter Benjámín (2004): Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz, Novissima

Szoleczki Zoltán (2010): Zeneipar 2.0 - Üzleti modellváltás a zeneiparban <http://www.slideshare.net/szolcol/zeneipar-20-zleti-modellvltas-a-zeneiparban>

Tapscott, Don – Williams, Anthony D. (2007): Wikinómia – Hogyan változtat meg a mindent a tömeges együttműködés, HVG, Budapest

Tian, YiJun (2009): Re-thinking Intellectual Property. The political economy of copyright protection in the digital Era, Routledge- Canendish

Tóth András (2008): Az elektronikus hírközlési és média gazdasági szabályozásának alapjai és versenyjogi vonatkozásai, HVG-ORAC

Tóth Péter Benjamin (2005): Creative Humbug Artisjus, Budapest, Hungary, 2005. június 24. www.indicare.org/tiki-read_article.php?articleId=118, letöltve: 2010.09.10.

Tóth-Lenk Zsuzsanna (2008, 2009): A Microsoft perben született versenyjogi ítélet, Infokommunikáció és Jog 22. és 24. szám

Tritton, Guy (2008): Intellectual property in Europe, Sweet & Maxwell

Turner Jonathan D. C. (2010): Intellectual Property and EU Competition Law, Oxford University Press

Vaidhyanathan, Siva (2007): The Googlization of Everything and the Future of Copyright, UC Davis Law Review, Volume 40, Issue No. 3, http://lawreview.law.ucdavis.edu/issues/Vol40/Issue3/DavisVol40No3_Vaidhyanathan.pdf

Van Lindberg (2008): Intellectual property and open source, O'Reilly, Sebastopol

Varian, Hal R. (1995): Pricing Information Goods, June 15, 1995, <http://www.sims.berkeley.edu/~hal/Papers/price-info-goods.pdf>

Veljanovski, Cento (2006): The Economics of Law, The Institute of Economic Affairs

von Lohmann, Fred (2009): Google Books Settlement 2.0: Evaluating Competition, 2009.11.09. <http://www.eff.org/deeplinks/2009/08/google-book-search-settlement-evaluating-competiti>

Watt, Richard (2009): An empirical analysis of the economics of copyright: How valid are the results for studies in developed countries for developing countries? in: WIPO: The Economics of Intellectual Property, <http://www.wipo.int/ip-development/en/economics/>

Wheeler, David A.: Why Open Source Software / Free Software (OSS/FS, FLOSS, or FOSS)? Look at the Numbers!, http://www.dwheeler.com/oss_fs_why.html, letöltve: 2010. 09. 17.

Whish, Richard (2010): Versenyjog, HVG-ORAC

Zenepiaci elemzés, http://www.mahasz.hu/?menu=piaci_adatok&menu2=zenepiaci_elemzes [2010.11.10.]